

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการปรับวิถีการผลิตข้าว เพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร

นายฐานพวงศ์ เรืองไชย และคณะ

ศูนย์คุณธรรมกรมยโสธร

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รหัสโครงการ: RDG55A0008

ชื่อโครงการ: โครงการปรับวิธีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร

นักวิจัย: ฐาปนพงศ์ เรืองไชย และคณะ

Email address : tapanapong2009@hotmail.com

ระยะเวลาการดำเนินการ: วันที่ 20 เมษายน 2555 ถึง วันที่ 13 สิงหาคม 2556

จังหวัดยโสธร เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีเกษตรกรปลูกข้าวเป็นจำนวนมากถึงประมาณร้อยละ 97.76 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งจังหวัดหรือประมาณ 1,502,353.2 ไร่ แต่พื้นที่ในการทำนาส่วนใหญ่อยู่ในเขตนาข้าวไร่ ไม่มีระบบชลประทานทำให้ได้ผลผลิตเฉลี่ยค่อนข้างต่ำคือ 318 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับรูปแบบการทำนานั้น ส่วนใหญ่ยังมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆในการผลิตเป็นจำนวนมากทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง เกิดผลเสียต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรบางส่วนของจังหวัดยโสธร ได้ปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นข้าวปลอดสารเคมีหรือข้าวอินทรีย์มาแล้วมากกว่า 20 ปี ทั้งจากริเริ่มของกลุ่มเกษตรกรเอง การสนับสนุน ส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจ มีการใช้มาตรฐานในการรับรองกระบวนการ และผลผลิต ทั้งจากหน่วยงานราชการและผู้รับซื้อผลิตที่มาจากต่างประเทศ แต่การขยายตัวของพื้นที่และจำนวนเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ยังถือว่ามีย่อยหากเปรียบเทียบกับพื้นที่การผลิตข้าวของทั้งจังหวัด ดังนั้นการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเป็นข้าวปลอดภัยในจังหวัดยโสธร ตามประเภทการผลิตแบบต่างๆ นั้น จึงเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจ เพราะความสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งในระดับประเทศและบริบทของการพัฒนาในภูมิภาค การดำเนินงานของโครงการปรับวิธีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร ซึ่งดำเนินการในช่วงเวลา 18 เดือน มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดในการผลิตข้าวของเกษตรกรเป้าหมายไปสู่การผลิตข้าวปลอดภัย 2) เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหารให้กับเกษตรกรเป้าหมาย โดยให้มีข้าวปลอดภัยที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ลดต้นทุนในการผลิต และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม 3) เพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกภาคีความร่วมมือ ของจังหวัดในการยกระดับการผลิตข้าวปลอดภัยสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ และ 4) เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และส่งเสริมการผลิตที่ส่งผลดีต่อสุขภาพของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน โครงการได้มุ่งเน้นในการพัฒนากลไกและระบบการสนับสนุนต่อกลุ่มเป้าหมายในระดับตำบลและการทบทวนพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยในระดับชุมชนจำนวน 12 ตำบล 5 อำเภอของจังหวัดยโสธร มีกิจกรรมหลักประกอบไปด้วย การประชุมคณะทำงานในระดับจังหวัด แกนนำระดับตำบล การเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือนเกษตรกร การทบทวนข้อมูล/การ

วิจัยและการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐ/เอกชนและสถาบันเกษตรกรที่มีการพัฒนาระบบมาตรฐานข้าวอินทรีย์/ข้าวปลอดภัยเพื่อนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้และสร้างมาตรฐานข้าวปลอดภัยกับกลุ่มเป้าหมายของโครงการในระดับตำบลและการติดตามประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของโครงการยังไม่เป็นไปตามแผนในบางกิจกรรม โดยเฉพาะการพัฒนามาตรฐานระบบการทำข้าวปลอดภัยในระดับตำบล เนื่องจากความล่าช้าของการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน ซึ่งถือเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะต้องนำมาประกอบในการวิเคราะห์และพัฒนามาตรฐานหรือแนวปฏิบัติข้าวปลอดภัยให้สอดคล้องกับบริบทในตำบลเป้าหมาย แต่จากเวทีการเรียนรู้ข้อมูลของครัวเรือนและพัฒนาแนวปฏิบัติข้าวปลอดภัยที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจและเห็นโอกาสในการพัฒนาในกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกันตามข้อมูลครัวเรือนและฐานทรัพยากรของชุมชน พร้อมกับการปรับแนวปฏิบัติที่สามารถปฏิบัติได้จริงในการพัฒนาระบบการผลิตข้าวที่ปลอดภัยซึ่งจะเป็นขั้นตอนในการปรับเปลี่ยนสู่ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับแปลงนาของเกษตรกรสมาชิก

นอกจากนี้แล้ว งานวิจัยยังมีข้อค้นพบที่สำคัญในหลาย ๆ ด้าน เช่น การบริหารจัดการโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับภาคีการพัฒนา การเลือกกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาแกนนำชุมชน การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลไก แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกร กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวิจัย/พัฒนา การประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนามาตรฐานหรือแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าว รูปแบบการผลิตในฟาร์ม และ การใช้เครื่องมือการวิจัยในการเก็บข้อมูล จึงได้มีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานด้านข้าวปลอดภัยในอนาคตหลายประการ คือ ในระดับจังหวัด ควรรวบรวมและส่งต่อข้อมูล/แผนการดำเนินงานของตำบลต่างๆ ให้กับหน่วยงาน-ภาคี การสร้างความเข้าใจต่อกรอบแนวคิดระบบห่วงโซ่อุปทาน การจำแนกบทบาทและกำหนดกลยุทธ์ การพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการให้ชัดเจนส่วนในระดับพื้นที่ตำบล ควรสนับสนุนการนำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้และระบบการส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัย การพัฒนาศักยภาพแกนนำในระดับตำบลระหว่างการดำเนินงาน และข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ ประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับระบบข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นในวางแผนการผลิตข้าวของเกษตรกรรายย่อย รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนสู่ข้าวปลอดภัย แนวทางการพัฒนากลไกภายในชุมชนในระบบการผลิตข้าวปลอดภัย การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ และรูปแบบการตัดสินใจและเงื่อนไขในการสนับสนุนที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนเป็นระบบการผลิตข้าวปลอดภัยเป็นต้น

คำนำ

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “ปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร” เป็นรายงานการศึกษาข้อมูลด้านต่างๆเกี่ยวกับการทำการเกษตรในการปลูกข้าวในจังหวัดยโสธร การวิจัยนี้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 20 เมษายน 2555 ถึงวันที่ 13 สิงหาคม 2556 ผลจากการศึกษา การบริหารจัดการโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับภาคีการพัฒนา การเลือกกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาแกนนำชุมชน การจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลไก แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกร กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวิจัย/พัฒนา การประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนามาตรฐานหรือแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าว รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนสู่ข้าวปลอดภัย แนวทางการพัฒนากลไกภายในชุมชนในระบบการผลิตข้าวปลอดภัย การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ และรูปแบบการตัดสินใจและเงื่อนไขในการสนับสนุนที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนเป็นระบบการผลิตข้าวปลอดภัยของจังหวัดยโสธร คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานการวิจัยฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการสนับสนุนและแก้ปัญหาด้านต่างๆเชิงพื้นที่สำหรับผู้อ่านและผู้สนใจตามสมควร

นายฐานพวงศ์ เรืองไชย
และคณะศูนย์คุณธรรมกรมโยธา
13 สิงหาคม 2556

กิตติกรรมประกาศ

ในการดำเนินงานของโครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธร ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเพราะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคณะทำงานโครงการทั้งในระดับจังหวัดที่มาจากหน่วยงานภาคีต่างๆทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคธุรกิจ สื่อมวลชน ภาคประชาชน และแกนนำระดับตำบลทั้ง 12 แห่ง

ขอขอบพระคุณ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการ การให้เกียรติเป็นประธานในการประชุมการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานแต่ละรอบพร้อมทั้งให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งหัวหน้าส่วนราชการต่างๆในจังหวัดยโสธรในการอนุมัติบุคลากรเข้าร่วมเป็นคณะทำงานโครงการ

ขอขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำหรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานและให้คำแนะนำและมุมมองแง่คิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการทำงานของโครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการตลอดมา

ขอขอบพระคุณ คุณจิรภา นุตาลัย และทีมงานโครงการวิจัยประเมินผลแบบเสริมพลังเพื่อการพัฒนาพื้นที่ที่กรุณาในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการทำงานของทีมงานโครงการ การผลักดันและการสนับสนุนอื่นๆ

และขอขอบพระคุณครัวเรือนอาสาทั้ง 12 ตำบล ซึ่งไม่สามารถเอ่ยนามได้ทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาและพลังสติปัญญาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการผลิตข้าวปลอดภัยในจังหวัดยโสธรและจังหวัดอื่นๆ ในอนาคต

บทคัดย่อ

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

คำถามการวิจัย

วัตถุประสงค์

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

นิยามศัพท์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 แนวทางการดำเนินโครงการ

พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

เครื่องมือในการวิจัย

แนวทางการดำเนินงาน

บทที่ 3 ผลการดำเนินงาน

ภาพรวมของผลการดำเนินโครงการ

ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสา

ผลการวิจัยและการอภิปราย

การพัฒนากลไกในการดำเนินงานโครงการ

บทที่ 4 ข้อค้นพบ ความท้าทายและแผนการดำเนินงานในโครงการ

ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน (Findings)

ปัญหา/อุปสรรค

ข้อเสนอแนะ(Recommendations) เพื่อดำเนินการในระยะต่อไป

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

ภาคผนวก

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

จังหวัดยโสธร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 4,161.664 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 2,601,040 ไร่ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีดินปนทราย ทิศเหนือมีภูเขา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขา ภูพานและทางทิศใต้จะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำชี มีแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านคือ แม่น้ำชี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญหนึ่งในสองสายของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนอกจากแม่น้ำมูล มีแหล่งกำเนิดจากเทือกเขาทางทิศตะวันตกและทางใต้แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง พื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเกิดเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงเป็นตอนๆ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดในด้านเหนือเป็นที่ราบสูงสลับกับพื้นที่ราบแบบลูกคลื่น ส่วนด้านทิศใต้มีแม่น้ำไหลผ่านเป็นที่ราบลุ่มสลับซับซ้อนของชั้นดินริมน้ำ มีหนองบึงอยู่ทั่วไป โดยแบ่งการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ออกเป็น พื้นที่ทำการเกษตรกรรม จำนวน 1,536,777 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.08 พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 712,822 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.40 และพื้นที่ที่ไม่ได้จำแนก จำนวน 351,603 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.52 ของพื้นที่ทั้งหมดตามลำดับ

การใช้พื้นที่ในด้านการเกษตรกรรมนั้น พื้นที่นาส่วนใหญ่ใช้ในการทำนาประมาณร้อยละ 97.76 และอยู่ในเขตนาข้าวได้ผลผลิตค่อนข้างต่ำ เฉลี่ย 318 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร , 2551 อ้างโดย ศูนย์วิจัยข้าวอุบลราชธานี, 2552) การใช้ปัจจัยการผลิตไม่สูงเท่าเขตชลประทาน ซึ่งมีเพียงประมาณร้อยละ 3 ของพื้นที่การทำนาเท่านั้น เกษตรกรในพื้นที่นาข้าวรวมทั้งพื้นที่นาชลประทานที่มีน้ำไม่สมบูรณ์ สามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง สำหรับพื้นที่ส่วนน้อยที่อยู่ในเขตชลประทานซึ่งได้รับน้ำจากโครงการส่งน้ำต่างๆ ของจังหวัด ทำนาได้ 2-3 ครั้งในรอบปี ซึ่งหากพิจารณาจากพื้นที่โดยรวมของจังหวัดทั้งหมดแล้วจะพบว่าจังหวัดยโสธร มีพื้นที่ปลูกข้าวประมาณร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งหมด หรือประมาณ ร้อยละ 87 ของพื้นที่ทำการเกษตร (ศูนย์วิจัยข้าวอุบลราชธานี, 2552) สำหรับพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรนิยมปลูกมากได้แก่ พันธุ์ กข.6 มากที่สุด จำนวน ร้อยละ 43, ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ร้อยละ 37, กข.15 ร้อยละ 9, เหนียวสันป่าตอง ร้อยละ 6 และ กข. 8 ร้อยละ 5 ส่วนสภาพปัญหาหรือข้อจำกัดที่ทำให้ได้ผลผลิตต่ำโดยภาพรวมของจังหวัด เรียงตามความสำคัญที่พบได้แก่ ฝนแล้ง (68%) น้ำท่วม (18%) โรคและแมลง (11%) ศัตรูพืช เช่น หนอน และหอยเชอร์รี่ (7%) ตามลำดับ

สำหรับรูปแบบในการผลิตข้าวนั้น การผลิตข้าวอินทรีย์มาตรฐานในประเทศไทยเริ่มเป็นรูปธรรมครั้งแรกในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเริ่มเมื่อปี 2534 และ 2540 ตามลำดับ จังหวัดที่มีชื่อเสียงในการผลิตข้าวอินทรีย์ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา สุรินทร์ ยโสธร และอุบลราชธานี การผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตในเขตอาศัยน้ำฝนและผลิตโดยเกษตรกรรายย่อย

การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของไทยดังกล่าวเริ่มจากองค์การพัฒนาเอกชนและภาครัฐกิจเอกชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวยังอยู่ในวงแคบๆ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2546; บุญจิต และคณะ, 2546; กรมวิชาการเกษตร, 2545; สุวัฒน์, 2547) ส่วนในระดับจังหวัดนั้น จังหวัดยโสธรได้กำหนดให้ข้าวอินทรีย์ เป็นประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ ส่งเสริมการเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ครบวงจร มีเป้าประสงค์ในการเพิ่มผลผลิตและมูลค่าการจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยและข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มีตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย คือ 1) ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของพื้นที่การปลูกข้าวหอมมะลิปลอดภัย (GAP) ร้อยละ 10 ต่อปี 2) ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของพื้นที่การปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ร้อยละ 5 ต่อปี 3) จำนวนผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าเกษตรปลอดภัยและข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในเชิงการค้าเพิ่มขึ้นจำนวน 2 ผลิตภัณฑ์ต่อปี 4) ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของมูลค่าการจำหน่ายข้าวหอมมะลิปลอดภัย ร้อยละ 5 ต่อปี และ 5) ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของการจำหน่ายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ร้อยละ 3 ต่อปี ทั้งนี้ได้กำหนดกลยุทธ์ในการผลักดันให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ 1) ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิต การแปรรูปสินค้าเกษตรปลอดภัยและข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน 2) ส่งเสริมและเพิ่มช่องทางการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าเกษตรปลอดภัยและข้าวหอมมะลิอินทรีย์และมีโครงการต่างๆประกอบด้วย 1) โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต การแปรรูปผลผลิตการเกษตรและข้าวหอมมะลิปลอดภัยและอินทรีย์ให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน 2) โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการเพิ่มช่องทางการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าเกษตรปลอดภัยและข้าวหอมมะลิอินทรีย์ (สำนักงานจังหวัดยโสธร www.yasothon.go.th/web/manage/manage1.html ค้นเมื่อ 27 สิงหาคม 2555)

สำหรับการดำเนินงานในระดับพื้นที่นั้น จังหวัดยโสธรยังเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์ มาแล้วหลายปี ทั้งในลักษณะข้าวปลอดภัยและข้าวปลอดภัยเคมีหรือข้าวอินทรีย์ โดยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อก่อตั้งโรงสีข้าวของตนเองขึ้นที่เข้มแข็งและเหนียวแน่นภายใต้ชื่อว่า “โรงสีข้าวชมรมรักษามรดกชาติ” ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2534 โดยการร่วมทุนของเกษตรกรในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และกลุ่มสนใจในกรุงเทพฯ ที่ต้องการสนับสนุนให้เกษตรกรมีโรงสีข้าวของตนเอง โดยมีองค์การพัฒนาเอกชน คือ โครงการสนับสนุนการพึ่งตนเอง / ชมรมเพื่อนมรดกชาติ ให้การสนับสนุนในด้านการส่งเสริมและการควบคุมมาตรฐานการผลิตข้าวหอมมะลิ ต่อมาในปี 2539 ทางโรงสีได้ทำข้อตกลงร่วมกับบริษัท OS3 (Organization-Switzerland-Third World) ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม (Cooperate Social Responsibility –CSR) เพื่อช่วยเหลือผลิตผลที่ปลอดภัยเคมีให้เกษตรกรในประเทศโลกที่สามในการส่งออกไปยังประเทศยุโรป (ไพศาล สังโวิสี, 2542) อย่างไรก็ตามพบว่า ผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่เกษตรกรผลิตได้มักจะจำหน่ายในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตลาดเฉพาะ (Niche Market) ที่ให้ความสนใจต่อสุขภาพของตนเอง ระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Environmental Friendly) และมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่ดีทั้งในและต่างประเทศซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริโภคและสถาบันเกษตรกร ไม่ใช่ตลาดกว้างเหมือนกับตลาดข้าวทั่วไป

จากการศึกษาข้อมูลการผลิตข้าวอินทรีย์ ของโครงการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชน จังหวัดยโสธร (2556) จะเห็นว่า จังหวัดยโสธร มีการพัฒนาระบบการปลูกอินทรีย์และข้าวปลอดภัยการใช้มาตรฐานต่างๆ ในการกำหนดคุณภาพการผลิต เช่น การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (Good Agriculture Practice : GAP) หลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร (Good Manufacturing Practice : GMP) สัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ (Organic Thailand's Brand) สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement: IFOAM) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย (Organic Agriculture Certificate Thailand : A.C.T) และ Council Regulation (EEC) อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่มักจะใช้มาตรฐาน (Quality Control) และกลไกการตรวจสอบ (Inspector) ที่มาจากการกำหนดจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน ทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นไปตามกลไกและข้อกำหนดทางการตลาดเป็นหลักที่มาจากผู้รับซื้อผลผลิตข้าว เกษตรกรจึงไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการออกหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานต่างๆ เป็นแต่เพียงผู้ที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเพื่อให้ได้รับการยอมรับในแง่การตลาดมากกว่าการตระหนักถึงความปลอดภัยของตัวเองหรือผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมชุมชน จึงพบว่ามักจะมีการละเมิดจากเกษตรกร หรือปฏิบัติในระยะสั้นขาดความต่อเนื่อง ส่วนมาตรฐานที่เกษตรกรได้มีบทบาทในกระบวนการสร้างมาตรฐานการผลิตข้าวที่เกิดจากข้อตกลงร่วมของเกษตรกรและใช้กลไกภายในเป็นผู้ตรวจสอบกันเองมากกว่ากลไกภายนอกมีเพียงองค์กรเดียวคือ กลุ่มการผลิตข้าวคุณธรรม อำเภอภูซุ่ม ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยชุมชนของโครงการปรับวิธีการผลิตข้าวที่มุ่งเน้นการพัฒนามาตรฐานที่เกิดจากการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน และสร้างข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐานร่วมที่มีความสอดคล้องกับบริบทของเกษตรกร ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันด้วยความเต็มใจ สำหรับกระบวนการพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยของโครงการ

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนการวิจัยเอกสารและข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้มาตรฐานต่างๆในการผลิตข้าวของเกษตรกรในจังหวัดยโสธรนั้น จะเห็นว่ายังมีช่องว่างขององค์ความรู้และการปฏิบัติการ กล่าวคือ แม้ว่าจังหวัดยโสธรจะมีการกำหนดประเด็นข้าวอินทรีย์เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดมาหลายปี แต่การขยายผลในเชิงปริมาณยังมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างพื้นที่การผลิตข้าวและจำนวนครัวเรือนที่เข้าสู่ระบบการผลิตแบบอินทรีย์อย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ มีพื้นที่ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์จากแหล่งต่างๆ จำนวน 32,480 ไร่ ในกลุ่มเกษตรกร 2,230 ครัวเรือน (ไม่รวมข้าวหอมมะลิ ที่ยังอยู่ในช่วงการพัฒนาตามมาตรฐาน GAP จำนวน 19,550 ไร่/3,485 ราย) จากจำนวนพื้นที่ทำนาทั้งจังหวัด จำนวน 1,502,353.2 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 2.17 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งจังหวัด (ค้นจาก www.yasothon.go.th/web/file/menu1.html 15 มีนาคม 2556) ซึ่งถือว่ายังมีจำนวนน้อย

จากข้อมูลและบทเรียนจากโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาพ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในระยะที่ผ่านมา คณะทำงานได้นำมาแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องสถานการณ์ในพื้นที่ยิ่งขึ้น โดยการวิจัยครั้งนี้ มุ่งตอบคำถามว่า เกษตรกรมีการใช้มาตรฐานในการรับรองข้าวปลอดภัยหรือไม่ อะไรบ้าง และเอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติของเกษตรกรอย่างไร เกษตรกรที่ผลิตข้าวปลอดภัย สามารถลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ ในครัวเรือนได้หรือไม่ โดยใช้กระบวนการวิจัยชุมชน ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบการผลิตข้าวของครัวเรือนใน 12 ตำบล จำนวน 592 ครัวเรือนของจังหวัดยโสธร และสร้างการเรียนรู้ด้วยการวิเคราะห์ตนเองในระดับครัวเรือนและระดับตำบล การหาแนวทางแก้ไข โดยแนวทางดังกล่าวเป็นเครื่องมือและกระบวนการที่สำคัญในการค้นหาปัญหาและศักยภาพของเกษตรกร มุ่งเน้นให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครัวเรือนอาสาปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบเดิมที่มีการใช้ปุ๋ย สารเคมี และการพึ่งพาปัจจัยการผลิตต่างๆ จากภายนอก การสนับสนุนชุมชนในการพัฒนามาตรฐานหรือแนวทางปฏิบัติข้าวปลอดภัยของชุมชนที่ยอมรับร่วมกันและนำไปปฏิบัติในการผลิตข้าว ภายใต้หลักคิดเพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อสุขภาพผู้ผลิต/ผู้บริโภค สภาพแวดล้อมชุมชนและลดต้นทุนการผลิต ให้มีผลผลิตข้าวปลอดภัยที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน หรือมีความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) เป็นเบื้องต้นมากกว่าการผลิตเพื่อตอบสนองระบบการตลาดเป็นหลัก โดยวิธีการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ที่เรียกว่า การบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative-ABC) ซึ่งเป็นการดำเนินการวิจัยและพัฒนาบนฐานของการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรสนับสนุนต่างๆ ในระดับพื้นที่ที่มีบทบาทเชิงโครงสร้าง (Function) ในการส่งเสริมสนับสนุนการผลิตข้าวในระดับจังหวัด เพื่อให้ได้บทเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับใช้เพื่อพัฒนาระบบการผลิตข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ในพื้นที่อื่นๆของจังหวัดยโสธรหรือพื้นที่การผลิตข้าวที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

2. คำถามการวิจัย

2.1 เกษตรกรมีการใช้มาตรฐานในการรับรองข้าวปลอดภัยหรือไม่ อะไรบ้าง และเอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อเกษตรกรอย่างไร

2.2 เกษตรกรที่ผลิตข้าวปลอดภัย สามารถลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้ ในครัวเรือนได้หรือไม่

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดในการผลิตข้าวของเกษตรกรเป้าหมายไปสู่การผลิตข้าวปลอดภัย

3.2 เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหารให้กับเกษตรกรเป้าหมาย โดยให้มีข้าวปลอดภัยที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ลดต้นทุนในการผลิต และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

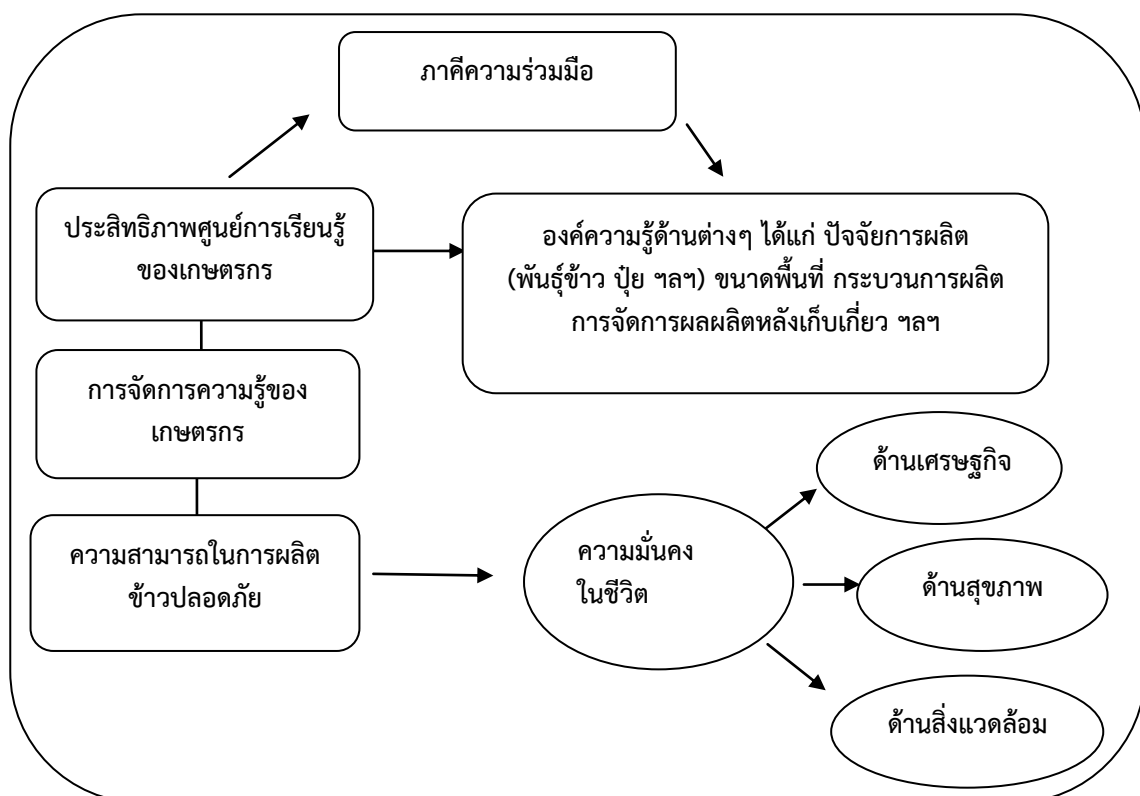
3.3 เพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกภาคีความร่วมมือของจังหวัด ในการยกระดับการผลิตข้าวปลอดภัยสู่การผลิตข้าวอินทรีย์

3.4 เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และส่งเสริมการผลิตที่ส่งผลดีต่อสุขภาพของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน

4. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ในการดำเนินงานโครงการนี้ มีกรอบแนวคิดการวิจัยคือ การใช้องค์ความรู้ต่างๆของเกษตรกรที่มีในกระบวนการผลิต จัดการความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรจากแหล่งหรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรครัวเรือนอาสาในการผลิตข้าวปลอดภัย ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงในชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังแสดงในแผนภาพด้านล่าง

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการดำเนินงานของโครงการ

5. ขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย

5.1 ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อความคิดและกระบวนการการผลิตข้าวของเกษตรกร กลุ่มเป้าหมายที่จะนำไปสู่กระบวนการผลิตข้าวที่ปลอดภัย

5.2 ศึกษากระบวนการที่จะเสริมสร้างความมั่นคงในด้านอาหารให้กับเกษตรกร เป้าหมายในพื้นที่ต้นแบบให้มีข้าวที่ปลอดภัยและเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนกระบวนการลดต้นทุนในการผลิต และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุล

5.3 ศึกษากระบวนการส่งเสริมและพัฒนาที่จะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของคนในชุมชนเป้าหมาย เพื่อสร้างเป็นต้นแบบตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพกลไกภาคีความร่วมมือ ในการยกระดับกระบวนการผลิตข้าวอย่างปลอดภัยสู่การผลิตข้าวอินทรีย์นำร่องเพื่อการขยายผลต่อไป

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

6.1 การวิจัยครั้งนี้ดำเนินในครัวเรือนอาสาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยในขอบเขตตำบล ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงไม่ครอบคลุมการดำเนินงานในระดับเครือข่ายอื่นๆ ที่อยู่นอกตำบล เป้าหมาย

6.2 การวิจัยมีการดำเนินการทั้งในระดับครัวเรือนในการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันในระดับกลุ่ม (ตำบล) จากข้อมูลที่ได้ผ่านกระบวนการกลุ่ม

6.3 ข้อมูลที่ใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร เป็นข้อมูลของปีการผลิต 2554/55 ซึ่งจะใช้ในเชิงการวิเคราะห์แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเกิดขึ้นในปีการผลิต 2556/57

6.4 บทเรียนหรือข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่การทำการนามที่มีบริบทใกล้เคียงกันกับพื้นที่เป้าหมายของโครงการมากกว่าพื้นที่ทั่วไปที่มีการปลูกข้าว

7. นิยามศัพท์

ครัวเรือนอาสา หมายถึง ครัวเรือนของเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อเข้าร่วมในการวิจัย ด้วยความสมัครใจ ภายในระยะเวลา 18 เดือน จำนวนตำบลละ 50 ครัวเรือน ตามหลักเกณฑ์พิจารณาของโครงการที่ได้กำหนดไว้ก่อนเริ่มโครงการ

คณะทำงานจังหวัด หมายถึง กลไกการดำเนินงานโครงการในระดับจังหวัด ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเด็นข้าวปลอดภัย ทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ธุรกิจ สื่อมวลชน และองค์กรชุมชน มีบทบาทในการกำหนดแนวทาง ให้คำแนะนำต่อการดำเนินงานในระดับพื้นที่และการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

แกนนำตำบล หมายถึง ตัวแทนชุมชนในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารหรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม/เครือข่ายต่างๆ มีบทบาทในการประสานความ

ร่วมมือกับหน่วยงานระดับพื้นที่อำเภอ และจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกครัวเรือนอาสาในตำบลของตนเอง

ข้าวปลอดภัย หมายถึง ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าทุกพันธุ์ ที่มีกระบวนการผลิตตามแนวปฏิบัติ ข้าวปลอดภัยที่โครงการได้กำหนดขึ้นร่วมกับเกษตรกร

ข้าวอินทรีย์ หมายถึง ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าทุกพันธุ์ที่ได้จากกระบวนการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีหรือสารสังเคราะห์ต่างๆและผลิตตามแนวทางที่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์กำหนดและได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากแหล่งหรือหน่วยงานรับรอง

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ข้อกำหนด (Regulations) หรือข้อบัญญัติที่เป็นกฎเกณฑ์ (rules) ว่าด้วยการผลิตเกษตรอินทรีย์ การจัดการผลิต การรับรองผลผลิต การส่งมอบ การแปรรูป การแสดงฉลาก การจำหน่าย และอื่นๆ ตามขอบข่ายที่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นๆ กำหนด ซึ่งเป็นแนวทางให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตนำไปปฏิบัติและจัดการ

แนวทางปฏิบัติข้าวปลอดภัยชุมชน หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการ ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าว ในระดับต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ระดับการผลิตข้าวปลอดภัย ระดับการปรับเปลี่ยนสู่ข้าวอินทรีย์ และ ระดับการผลิตข้าวอินทรีย์

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหาร (ในการวิจัยนี้เน้นอาหารประเภทข้าวเป็นหลัก) การผลิตอาหารให้ได้ปริมาณเพียงพอและสม่ำเสมอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน มีระบบการผลิตที่ปลอดภัย รวมทั้งบริบทแวดล้อมอื่นๆ เช่น การลดปัญหาความยากจน สถานการณ์ความเสี่ยงต่อความเปราะบางของปัจจัยภายนอก การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาภาคการเกษตรหรือการผลิตอื่นๆ เป็นต้น

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ในการดำเนินงานของโครงการนี้ ได้กำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Results) ของแต่ละกิจกรรมตามกรอบระยะเวลาแต่ละช่วง (รายละเอียดตามตารางที่ 1) ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมต่างๆ ในโครงการและผลที่คาดว่าจะได้รับ

เดือนที่	กิจกรรม (Activities)	ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)
เดือนที่ 6	1.ประชุมคณะทำงานจังหวัดเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการ 2.จัดการประชุมทำความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมาย 12 ตำบล 3.การจัดเก็บข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือน 13 ตำบล	1.เกิดแผนการดำเนินงานร่วมกันรับทราบ/แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคณะทำงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง 2.เกิดกระบวนการคัดสรรแกนนำดำเนินงานทั้งจังหวัดร่วมกันวางแผนกิจกรรม 3.เกิดการเรียนรู้จากข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

เดือนที่	กิจกรรม (Activities)	ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)
	4..การพัฒนามาตรฐานการตรวจสอบคุณภาพข้าวปลอดภัยของชุมชน	4.เพื่อเป็นการยกระดับองค์ความรู้และพัฒนาขีดความสามารถของแกนนำชุมชน
เดือนที่ 12	1.การจัดเก็บข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือน 12 ตำบล 2.เวทีการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือนและการบูรณาการแผนพัฒนา ตำบลละ 4 ครั้ง 3.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด 2 ครั้ง 4.การพัฒนามาตรฐานการตรวจสอบคุณภาพข้าวปลอดภัยของชุมชน	1.เกิดมีนักจัดการความรู้ในชุมชน 2.เกิดแผนงานการดำเนินงานแต่ละหมู่บ้าน/ตำบล 3. เกิดการเรียนรู้การประชาสัมพันธ์แผนระดับตำบลซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนในเรื่องอาหารที่ปลอดภัย 4. หมู่บ้านในชุมชนมีแผนงานที่รองรับทิศทางของชุมชน 5. ทราบถึงเหตุ/ผลและปัญหาของเกษตรกรในชุมชน 6. ทราบถึงแนวทางในการที่จะแก้ปัญหาเองของชุมชน
เดือนที่ 18	1.การจัดเก็บข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือน 12 ตำบล 2.เวทีการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือนและการบูรณาการแผนพัฒนา ตำบลละ 4 ครั้ง 3.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด 2 ครั้ง 4.การพัฒนามาตรฐานการตรวจสอบคุณภาพข้าวปลอดภัยของชุมชน 5.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับเครือข่าย 6.การสรุปบทเรียนระหว่างโครงการ 7.จัดทำเอกสารสรุปผลการดำเนินงาน 8. การจัดทำแบบบันทึกข้อมูลการผลิตครัวเรือน การเขียน รายงาน	1. เกิดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม 2. เกิดการพัฒนาความรู้และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกร 3. ชุมชนทราบถึงรายรับ-จ่ายทั้งของตนเองและชุมชนในส่วนของอาชีพหลักและร่วมกันแก้ไขปัญหาในแต่ละชุมชนส่งผลถึงการวางแผนในเรื่องของอาหารที่ปลอดภัยสำหรับสุขภาพ 4. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านอาชีพหลักและความปลอดภัยทางด้านอาหารและสุขภาพตลอดจนถึงการนำวิถีชุมชนกลับมาจัดการชุมชน 5. เกิดองค์ความรู้โดยการจัดการของชุมชนเองเพื่อการเผยแพร่ 6. ได้องค์ความรู้ในการจัดการชุมชน 6 ศูนย์เรียนรู้

บทที่ 2

วิธีการวิจัยและแนวทางการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานของโครงการปรับวิธีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชน จังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยที่เชื่อมโยงแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยชุมชนและการพัฒนา (Research and Development : R&D) เข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน มีการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณ (Quantitative Data) เป็นหลักร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาวิเคราะห์เพื่ออธิบายสภาพทางการผลิตข้าวภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ศึกษา ในการนำไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเป้าหมายของโครงการและหน่วยงานภาคีพัฒนาที่เข้าร่วมในการดำเนินงาน โดยได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือนและตำบล เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระบบการผลิตข้าวและแนวทางการปรับเปลี่ยนสู่ระบบการผลิตที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพผู้ผลิต ผู้บริโภค รวมทั้งสภาพแวดล้อมในระดับแปลงนาและชุมชน

1. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

โครงการฯ ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคีพัฒนาในการคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังต่อไปนี้

1.1 หลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่เป้าหมายระดับตำบล

- มีแกนนำชุมชนที่มีความกระตือรือร้นอย่างน้อย 5 คน
- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสนใจในการทำงานเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งพร้อมต่อการสมทบทรัพยากรในระหว่าง การดำเนินงานโครงการ
- มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้รูปแบบต่างๆของโครงการ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัด
- เป็นพื้นที่ได้รับการพิจารณาและยอมรับร่วมกันของภาคีที่เข้าร่วมโครงการ

1.2 หลักเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายระดับครัวเรือน

- มีพื้นฐานการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การผลิตที่ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในระยะยาว
- มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้รูปแบบต่างๆของโครงการ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัด อย่างสม่ำเสมอตามแผนกิจกรรมของโครงการ
- มีความมุ่งมั่นที่จะปรับเปลี่ยนจากการทำการผลิตข้าวที่มีการใช้เคมีเป็นข้าวอินทรีย์ในระยะยาว

- เป็นครอบครัวที่มีปัจจัยการผลิตพื้นฐาน คือ ที่ดินและแรงงานเพียงพอในการทำ
การผลิต
- สามารถขยายผลการดำเนินงานและการเรียนรู้ไปสู่สมาชิกรายอื่นระดับชุมชน

ก่อนเริ่มการดำเนินงาน โครงการฯได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายไว้จำนวน 6 อำเภอ 13 ตำบลๆละ 50 ครัวเรือน ของจังหวัดยโสธร อย่างไรก็ตาม จากการประเมินความพร้อมด้านต่างๆ ตามหลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว มีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมจริงจำนวน 592 ครัวเรือน ในพื้นที่ 12 ตำบล 5 อำเภอ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงพื้นที่เป้าหมายของโครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชน
จังหวัดยโสธร

ที่	อำเภอ	ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนกลุ่มเป้าหมาย(ครัวเรือน)	
				จำนวนครัวเรือน เป้าหมายที่ตั้งไว้	จำนวนครัวเรือน ที่ดำเนินการจริง
1	มหาชนะชัย	สงยาง	8	50	50
		ม่วง	12	50	47
2	ไทยเจริญ	น้ำคำ	12	50	49
3	ป่าดิว	ศรีฐาน	9	50	49
4	กุดชุม	นาโสี	11	50	50
		กำแมด	8	50	50
		ห้วยแก้ง	7	50	48
		โพนงาม	9	50	50
		ค่าน้ำสร้าง	11	50	50
5	เลิงนกทา	สามัคคี	15	50	49
		สวาท	16	50	50
		ศรีแก้ว	8	50	50
6	คำเขื่อนแก้ว	ลุมพุก	-	50	-
รวม	5	12	126	650	592

หมายเหตุ กลุ่มเป้าหมายในตำบลลุมพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว ได้ขอยกเลิกการเข้าร่วมโครงการ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนเมืองที่ไม่มีที่นา และแกนนำชุมชนไม่มีความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน โดยแบ่งตามแหล่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย

2.1.1 การศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตข้าวจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆในระดับจังหวัด

2.1.2 การสนทนากับเกษตรกรในพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการในระหว่างการจัดกิจกรรมต่างๆของโครงการ

2.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

2.2.1 การเก็บข้อมูลจากการบันทึกข้อมูลรายรับ-รายจ่ายรายวัน และข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสา

2.2.2 การสัมภาษณ์หน่วยงานภาคีการพัฒนาในระดับจังหวัดที่มีบทบาทในการสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์/ข้าวปลอดภัยทั้งหน่วยงานภาครัฐราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน

2.2.3 การประชุมสนทนากลุ่มร่วมกับหน่วยงานภาคีการพัฒนาในระดับจังหวัดที่มีบทบาทในการสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์/ข้าวปลอดภัย ทั้งหน่วยงานภาครัฐราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กร/เครือข่ายชุมชน หรือสถาบันเกษตรกร

3. แนวทางการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานของโครงการนั้น ได้ใช้ฐานข้อมูลจากการวิจัยชุมชน การจัดการความรู้ การปฏิบัติการ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้กรอบแนวคิดการบูรณาการความร่วมมือเชิงพื้นที่ (Area Based Collaborative-ABC) โดยใช้ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลรายรับ-รายจ่ายระดับครัวเรือน และข้อมูลเฉพาะด้านการผลิตข้าวของครัวเรือน ซึ่งเป็นประเด็นหลัก (Theme) ที่ใช้ในการขับเคลื่อนในโครงการให้เกิดการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติการผลิตข้าวปลอดภัยของชุมชนที่ยอมรับร่วมกัน เพื่อการผลักดันให้มีการขยายผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพในพื้นที่โครงการรวมทั้งพื้นที่อื่นๆของจังหวัด โดยมีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินงานที่สำคัญ ประกอบด้วย

3.1 ประชุมชี้แจงรายละเอียดโครงการ

3.1.1 การประชุมคณะทำงานเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้อง (ทั้งภาครัฐ, เอกชน และตัวแทนองค์กรชุมชน) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อกรอบแนวคิด เป้าหมาย วัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวางแผนกิจกรรมระดับโครงการ

- 3.1.2 การคัดสรรแกนนำระดับตำบล เพื่อให้เป็นกลไกการดำเนินงานของโครงการในระดับพื้นที่ตำบลร่วมกับภาคีพัฒนาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 3.2 จัดการประชุมทำความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมาย
- 3.3 การจัดเก็บข้อมูลรายรับ-รายจ่าย และข้อมูลการผลิตข้าวระดับครัวเรือน
- 3.4 เวทีการเรียนรู้จากข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือนและการบูรณาการแผนพัฒนาตำบล
- 3.5 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด
- 3.6 การพัฒนามาตรฐาน การตรวจสอบคุณภาพข้าวปลอดภัยของชุมชน
- 3.7 จัดเวทีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับเครือข่าย ถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่
- 3.8 เวทีรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการของคณะทำงานจังหวัด การสรุปบทเรียนระหว่างโครงการ และแกนนำพื้นที่ตำบลประชุมติดตามความก้าวหน้าของแต่ละพื้นที่
- 3.9 การสรุปบทเรียนการดำเนินงานโครงการ

บทที่ 3

ผลการดำเนินงาน

ในการนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการนั้น ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ประกอบไปด้วย ส่วนที่ 1 ภาพรวมผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมของโครงการ จากการเปรียบเทียบระหว่างผลที่คาดว่าจะได้รับกับผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง ในรายกิจกรรม ส่วนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 592 ครัวเรือน ส่วนที่ 3 ผลการวิจัยและอภิปรายผล และส่วนที่ 4 การพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกในการดำเนินงานโครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาพรวมผลการดำเนินงานโครงการ

จากการดำเนินงานของโครงการสามารถประเมินความก้าวหน้ารายกิจกรรมเปรียบเทียบกับแผน (Progress Assessment) ได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ความก้าวหน้าของการดำเนินงานของโครงการตามแผนกิจกรรม

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
1. การประชุม คณะทำงาน ระดับจังหวัด	1) ภาวการณ์พัฒนาต่างๆที่ เข้าร่วมเป็นคณะทำงานมี ความเข้าใจต่อกรอบ แนวคิด เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผน กิจกรรมของโครงการ 2) คณะทำงานฯ สามารถ ติดตามความก้าวหน้าและ ให้คำแนะนำต่อการ ดำเนินงานในระดับตำบล ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย ระดับโครงการ 3) มีการบูรณาการแผน การหนุนเสริมระหว่างกัน ในเชิงระบบและทรัพยากร บางอย่างที่เกี่ยวข้องใน	1) มีการประชุม เฉลี่ยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งมีสาระสำคัญในการแลกเปลี่ยน กัน ได้แก่แผน/ ผลการดำเนินงาน ปัญหา/ อุปสรรคและการแก้ไข ซึ่งมี กิจกรรมหลักประกอบไปด้วย การ เก็บข้อมูลครัวเรือน/ข้อมูลการผลิต ข้าว การแลกเปลี่ยนข้อมูลและการ พัฒนาแนวปฏิบัติการผลิตข้าว ปลอดภัยชุมชน และ การให้ความ คิดเห็นต่อการปรับแนวปฏิบัติข้าว การปลอดภัยให้สอดคล้องกับ สถานการณ์พื้นที่และทิศทางการ สนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) ภาพรวมของการดำเนินงาน ยังไม่ มีการบูรณาการแผนการดำเนินงาน ระหว่างหน่วยงานที่ชัดเจน แต่มีบาง	-ในระยะแรก ภาว ส่วนใหญ่มาจาก หน่วยงานราชการ ที่มีบทบาทในการ สนับสนุน /ส่งเสริม ระบบข้าว ปลอดภัยตาม Supply Chain แต่ ในช่วงท้าย โครงการมี คณะทำงานจาก องค์กรพัฒนา เอกชน ที่ทำงานใน การสนับสนุนการ ผลิตข้าวอินทรีย์ ในจังหวัดยโสธร

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
	พื้นที่เป้าหมายร่วม	หน่วยงานที่เข้าร่วมเป็นคณะทำงานได้ปรับกิจกรรมตามแผนของตนให้หนุนเสริมการพัฒนาในพื้นที่ เช่น สำนักงานพัฒนาที่ดิน สนับสนุนการตรวจคุณภาพดิน สำนักงานประมง สนับสนุนการอบรมและพันธุ์ปลา (ใน ต.สวาท สามัคคี ม่วง) สำนักงานเกษตร อบรมปุ๋ยชีวภาพ (ทุกตำบล) และองค์การบริหารส่วนจังหวัด สนับสนุนเครื่องจักรในการปรับพื้นที่นา	เข้าร่วมเพิ่ม เช่น มูลนิธิสายใยแผ่นดิน สหกรณ์กรีนเนท ชมรมรักษัธรรมชาติ และเครือข่ายข้าวคุณธรรม เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนกับคณะทำงาน รวมทั้งการสนับสนุนการจัดกิจกรรมในระดับตำบล (ม่วง ห้วยแก้ง นาโสี กำแมต น้ำคำ)ทำให้เกิดความร่วมมือกับองค์กรที่หลากหลายยิ่งขึ้น
2. การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและเตรียมการดำเนินกับพื้นที่เป้าหมาย	1) ชุมชนเป้าหมายมีความเข้าใจต่อแนวทางการดำเนินงานของโครงการ 2) มีกระบวนการในการคัดเลือกแกนนำระดับตำบลและกลุ่มเป้าหมายการวางแผนกิจกรรมระดับโครงการ และพื้นที่	1) มีการประชุมกับชุมชนเป้าหมายเพื่อชี้แจงแนวทางการดำเนินงานของโครงการและ หลักเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายครัวเรือนอาสา 2) ครัวเรือนอาสาที่ได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ของโครงการใน 5 อำเภอ จำนวน 13 ตำบล ๆ ละ 50 ครัวเรือน รวมทั้งหมด 655 ครัวเรือน ที่มีความตระหนักถึงความสำคัญ และมีความเข้าใจต่อวิธีการบันทึกข้อมูลครัวเรือนที่	- ต.คำน้ำสร้าง อ.กุดชุม มีครัวเรือนอาสาสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับโครงการมากกว่าเป้าหมายตั้งไว้ - มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป้าหมายจากที่วางแผนไว้

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
		ถูกต้อง	เนื่องจากบางพื้นที่มีความซ้ำซ้อนกับตำบลเป้าหมายของโครงการ ABC ที่ดำเนินการโดยกรมพัฒนาชุมชนและบางพื้นที่ขาดแกนนำหลักในระดับตำบล
3.การบันทึกข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือนอาสา	1) ครัวเรือนอาสาเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการบันทึกข้อมูลครัวเรือน และสามารถบันทึกข้อมูลได้อย่างถูกต้องตลอดระยะเวลา 12 เดือน	1) ครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเข้าใจต่อวิธีการบันทึกข้อมูลที่ถูกต้อง แต่มีบางส่วนที่ยังจำเป็นต้องติดตามให้คำแนะนำเพิ่มเติมอย่างใกล้ชิด 2) ครัวเรือนที่ผ่านการอบรมเริ่มบันทึกข้อมูลครัวเรือนต่อเนื่องตั้งแต่เดือนเมษายน 2555 จำนวน 655 ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานจริงนั้น พบว่ากลุ่มเป้าหมายได้ลดลงจากจำนวนที่ตั้งไว้ก่อนเริ่มโครงการจาก 13 ตำบล เหลือ 12 ตำบล จำนวนสมาชิก 605 ครัวเรือน เนื่องจากใน อ.คำเชื่อนแก้ว มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จาก ต.ลุ่มพุก (พื้นที่ที่ผ่านการอบรมการทำบัญชีครัวเรือนและได้บันทึก เป็นเวลา 2 เดือน) เป็นพื้นที่ใหม่ คือ ต.กุดกุง ซึ่งมีความซ้ำซ้อนกับพื้นที่เป้าหมายโครงการ ABC ของกระทรวงมหาดไทย และแกนนำตำบลไม่มีความพร้อมในการเข้าร่วม	-ผู้บันทึกข้อมูลกับผู้ที่เข้าร่วมการประชุมชี้แจงวิธีการบันทึกไม่ใช่คนเดียวกันทำให้มีความคลาดเคลื่อนของการบันทึกในบางครัวเรือน -ช่วงเวลาในการอบรมการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันในแต่ละตำบลส่งผลให้จำนวนเดือนที่บันทึกข้อมูลของตำบลไม่เท่ากัน -ในบางตำบลมีการเปลี่ยนแปลงครัวเรือนอาสาในระหว่างการบันทึกข้อมูลทำให้ต้องมี

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
		กิจกรรมต่างๆของโครงการ ทำให้การดำเนินกิจกรรมขาดความต่อเนื่องในอำเภอนี้	การประชุมเพื่อคัดเลือกครัวเรือนใหม่
4.การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลตามโปรแกรมสำเร็จรูปของโครงการ	1) ทุกตำบลสามารถส่งข้อมูลจากการบันทึกของครัวเรือนอาสาได้ทันตามกำหนด 2) เจ้าหน้าที่โครงการสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ทันต่อระยะเวลาที่จะต้องนำไปใช้ในการนำไปใช้ในการสะท้อนและแลกเปลี่ยนกับครัวเรือนอาสาในทุกสองเดือน	1) การวิเคราะห์ข้อมูลล่าช้ากว่าแผนมากเนื่องจากข้อมูลที่ส่งมาจากบางตำบลไม่เป็นไปตามแผน และเปลี่ยนแปลงเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านข้อมูลของโครงการ 2) ข้อมูลที่ได้ยังขาดความเที่ยงตรงในบางครัวเรือนส่งผลกระทบต่อ การวิเคราะห์ข้อมูลในระดับตำบลและโครงการ 3) ข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบบันทึกเป็นข้อมูลทั่วไปที่ยังไม่เชื่อมโยงต่อการตอบวัตถุประสงค์และเจตยวิสัยของโครงการในประเด็นข้าวปลอดภัยโดยตรง	ความล่าช้าของการส่งการวิเคราะห์ และการแปรผลของข้อมูลที่ล่าช้า ทำให้การนำข้อมูลกลับไปแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างกิจกรรมการพัฒนาของตำบลไม่สัมพันธ์กับฤดูกาลผลิตข้าวของเกษตรกร
5.เวทีการคืนผลการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเบื้องต้นและแลกเปลี่ยนภายในระดับตำบล	1) ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกของครัวเรือนอาสา และได้วิเคราะห์เบื้องต้นจากโครงการ นำไปสะท้อนกลับ(Reflection) สู่ชุมชนเพื่อประกอบการแลกเปลี่ยนในกลุ่มครัวเรือนอาสาในทุก 2 เดือน	1) ครัวเรือนอาสาในทุกตำบลได้เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนและพัฒนากการบันทึกข้อมูลให้ถูกต้องจำนวนตำบลละ 1 ครั้ง 2) ครัวเรือนเริ่มให้ความสำคัญของการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรายจ่ายมาใช้ประกอบในการสร้างกิจกรรมลดต้นทุนในการผลิตข้าว 3) คณะทำงานระดับจังหวัด แกนนำตำบลและครัวเรือนอาสา ทราบจุดอ่อนที่จะต้องพัฒนากการบันทึกข้อมูลให้มีความถูกต้อง และนำเชื่อถือในช่วงเดือนต่อไป	-ครัวเรือนอาสาบางส่วนไม่บันทึกข้อมูลเป็นประจำทุกวัน แต่บันทึกรายสัปดาห์หรือรายเดือนทำให้ข้อมูลอาจขาดความเที่ยงตรงได้ -แกนนำระดับตำบลยังมีบทบาทในการสะท้อนความคิดเห็นและบทเรียนจากการ

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
			บันทึกข้อมูลต่อ กลุ่มครัวเรือน อาสาสมัครอย่างน้อย บทบาทหลักจึงยัง เป็นต้องพึ่งพาการ ดำเนิน การโดย หัวหน้าโครงการ
6.การจัดเก็บ ข้อมูลการผลิต ข้าวระดับ ครัวเรือน	1) แกนนำตำบลสามารถ เก็บข้อมูลจากครัวเรือน อาสาที่ตนรับผิดชอบได้ ครบตามเป้าหมาย 2) ครัวเรือนอาสาให้ ความสำคัญกับข้อมูลและ นำมาแลกเปลี่ยนกันทั้งใน หมู่บ้านและกลุ่มตำบล	1) การเก็บข้อมูลครัวเรือนตาม แบบสอบถามชุดใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูล เกี่ยวกับการผลิตข้าวของครัวเรือน ในจำนวนกลุ่มเป้าหมาย 592 ครัวเรือน เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ และ แล้วเสร็จในเดือนพฤษภาคม 56 ส่งผลกระทบต่อนขั้นตอนการวิเคราะห์ และการแปลผลที่ล่าช้าออกไปอีก และทำให้ไม่ทันต่อการนำกลับไป แลกเปลี่ยนและพัฒนามาตรฐานข้าว ในระดับตำบลตามแผน 2) ยังมีการเก็บข้อมูลรายรับ- รายจ่ายครัวเรือนในบางครัวเรือนแต่ ส่วนใหญ่ไม่มีความต่อเนื่องหลังจาก การมีการเปลี่ยนมาเก็บข้อมูลที่ เกี่ยวกับการผลิตข้าว	-โครงการได้เพิ่ม แบบสอบถาม ข้อมูลการผลิตข้าว ของครัวเรือน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ สอดคล้องกับ โจทย์และ วัตถุประสงค์ใน การวิจัยมากขึ้น -ในครัวเรือนที่ยัง เห็นความสำคัญ และเก็บข้อมูลการ รับ-จ่ายใน ครัวเรือน ยังขาด กลไกของชุมชนใน การนำข้อมูลมา และแลกเปลี่ยนกันและ นำมาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาหรือ แก้ไขปัญหาของ ตนเอง
7.เวทีการ เรียนรู้จากการ	1) เกิดการเรียนรู้ข้อมูล บทเรียนที่ได้จากการเก็บ	1) มีการจัดเวทีในระดับตำบล 2 ครั้ง โดย ครั้งที่ 1 ได้ใช้ข้อมูลแนวปฏิบัติ	-ในการจัดเวที ระดับตำบลมีการ

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
เก็บข้อมูลการผลิตข้าวระดับครัวเรือนในแต่ละตำบล	ข้อมูลการผลิตข้าวในการนำมาพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยชุมชน 2) มีการจำแนกครัวเรือนอาสาที่จะมีการปรับเปลี่ยนสู่ระบบการผลิตข้าวที่ปลอดภัยเพื่อกำหนดแนวทางส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสม	ไปแลกเปลี่ยน วิเคราะห์สถานการณ์การผลิตข้าวในพื้นที่และจำแนกสถานะ การผลิตของเกษตรกรแต่ละครัวเรือนจากข้อมูลร่างแนวปฏิบัติ ส่วนในครั้งที่ 2 ได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลการผลิตข้าว มาใช้ในการแลกเปลี่ยนร่วมกับแนวทางการปฏิบัติข้าวปลอดภัย รวมทั้งการเพิ่มเติมข้อมูลจากที่เก็บมาให้เป็นปัจจุบันและถูกต้อง โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวที่มีการเปรียบเทียบระหว่างฤดูกาลผลิตและการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงการนำข้อมูลที่ได้กลับมาใช้ในการผลิตข้าวได้มากขึ้น 2) ในแต่ละตำบล สามารถจำแนกประเภทของเกษตรกรครัวเรือนอาสาออกเป็น 3) ประเภท ตามรูปแบบการผลิตข้าวในปัจจุบัน คือ การผลิตข้าวปลอดภัย การปรับเปลี่ยนสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ และการผลิตข้าวอินทรีย์	แลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรที่มีระดับการผลิตที่แตกต่างกัน -มีการตรวจสอบข้อมูลกันระหว่างเกษตรกรทำให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น
8.เวทีการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลการผลิตและบูรณาการแผนพัฒนาระดับตำบล	1) เกิดการเรียนรู้ผลการวิเคราะห์และข้อค้นพบที่ได้จากการบันทึกข้อมูลครัวเรือน ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย	1) โครงการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และแปลผลเบื้องต้น ไปใช้ในการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเป้าหมายในทุกตำบล ซึ่งมีประเด็นที่ครัวเรือนอาสาให้ความสนใจร่วมกัน ประกอบไปด้วย ปริมาณการใช้ปุ๋ย / สารเคมีที่มากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุน	- แกนนำตำบลยังไม่สามารถแสดงภาวะผู้นำ (Leadership) ในการแลกเปลี่ยนในตำบลของตนเอง บทบาทในการ

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
	2) เกิดแผนการพัฒนาด้านการผลิตข้าวที่ปลอดภัยในระดับตำบล และการประชาสัมพันธ์แผนระดับตำบล 3) อบต.มีส่วนร่วมและให้ยอมรับและบรรจุแผนด้านการผลิตข้าวปลอดภัยไว้ในแผนพัฒนาตำบล	ทำให้เกษตรกรมีรายรับสุทธิจากการขายข้าวน้อยลงและผลกระทบต่อสุขภาพเกษตรกร สิ่งแวดล้อม การผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี การพัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตร การตลาดข้าวปลอดภัย การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอื่นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น	อำนวยความสะดวกกระบวนการเรียนรู้ยังต้องพึ่งพาหัวหน้าโครงการเกือบทุกตำบล
9.การพัฒนามาตรฐาน (แนวทางปฏิบัติ) ในกระบวนการผลิตและตรวจสอบข้าวปลอดภัยของชุมชน	1) มีกระบวนการตรวจสอบสภาพแปลงการผลิตข้าว การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างครัวเรือนอาสาและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยของชุมชน 2) มีการทบทวนมาตรฐานการผลิตข้าวปลอดภัยที่เคยดำเนินงานโดยหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆและนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องในตำบล 3) ในแต่ละตำบลมีการยกร่างมาตรฐานข้าวปลอดภัยและกลไกควบคุม/ตรวจสอบภายใน (Internal Auditors and Controllers) เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจ	1) โครงการได้เก็บรวบรวมข้อมูลมือสองที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรและการแลกเปลี่ยนเบื้องต้นในระหว่างการประชุมคณะทำงานจังหวัด ก่อนนำไปใช้ในการพัฒนาในระดับตำบล 2) ยังไม่มีการสร้างกลไกภายในที่ชัดเจนในการ การส่งเสริม หรือตรวจสอบภายในตำบล แต่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างเกษตรกรที่มีพื้นที่นาใกล้เคียงอย่างไม่เป็นทางการในบางตำบล เช่น ต.ห้วยแก้ง โพนงาม สามัคคี สวาท เช่น การใช้ยาฆ่าหญ้า การใช้ปุ๋ยเคมี/อินทรีย์ การเผาฟางและ การปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น 3) คณะทำงานฝ่ายวิชาการได้ทบทวนมาตรฐาน หรือแนวทางการปฏิบัติจากองค์กรชุมชน หรือหน่วยงานต่างๆที่มีบทบาทในการ	- ตำบลเป้าหมายส่วนใหญ่ยังไม่มี การสร้างกลไก การตรวจสอบกันเอง ทำให้ขาดแกนนำในการวางแผนและขับเคลื่อนงานที่ต่อเนื่องในระดับพื้นที่ หลังจากการจัดเวทีในระดับตำบลแต่ละครั้งแล้ว การติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมจึงเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่โครงการเป็นหลัก

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
	4) มีแผนการพัฒนาด้านการผลิตข้าวที่ปลอดภัยในระดับตำบลที่สอดคล้องกับข้อมูลและบริบทพื้นที่ การประชาสัมพันธ์แผนระดับตำบล	สนับสนุน ส่งเสริม ระบบการผลิตข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ทำให้ได้ข้อมูลและการปฏิบัติจริง นำมายกร่างเป็นแนวทางการปฏิบัติข้าวปลอดภัยชุมชนของโครงการ ในการแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยงานภาคี และการดำเนินการในระดับพื้นที่ 4) ยังไม่มีแผนในการพัฒนาการผลิตข้าวปลอดภัยที่ชัดเจน เนื่องจากการนำข้อมูลไปแลกเปลี่ยนและแนวปฏิบัติ อยู่ในช่วงที่เกษตรกรส่วนใหญ่ได้ลงมือทำนาไปแล้ว และขาดกลไกแกนนำที่เข้มแข็งในการติดตามผลการปฏิบัติในระดับตำบล	
10. การบูรณาการแผนและความร่วมมือกับอปท.และหน่วยงานภาคีพัฒนาในระดับพื้นที่	1) อบต.ยอมรับและปรับแผนด้านการผลิตข้าวปลอดภัยในแผนพัฒนาตำบล	1) ในระหว่างการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลและแนวทางปฏิบัติข้าวปลอดภัย ได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เพื่อเข้าร่วมรับฟังข้อมูลและให้แนวทางในการดำเนินการต่อเนื่อง โดยท้องถิ่นหลังสิ้นสุดโครงการ เช่น - ต. สวาท อ.เลิงนกทา มีแผนการผลิตข้าวอินทรีย์ และจะเพิ่มข้อบัญญัติตำบลในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีการเกษตรโดยเฉพาะกรณีการผลิตข้าวในพื้นที่ตำบล - ต.สงยาง ศรีฐาน น้ำคำ นาโสี มีกิจกรรมข้าวปลอดภัยอยู่ในแผนเดิม แต่จะต้องมีกลไกกระตุ้น ติดตาม ให้	-ช่วงการจัดเวทีระดับตำบล ในบางตำบลเป็นช่วงของการเตรียมการเลือกตั้งคณะผู้บริหารชุดใหม่ ทำให้เกิดช่องว่างในอำนาจการตัดสินใจ บางตำบลจึงไม่มีนายกหรือสมาชิก อบต. เข้าร่วมการประชุม -ครัวเรือนอาสาสมัครมีความมั่นใจต่อแนว

กิจกรรมหลัก (Main Activities)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Outputs)	ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Outputs)	หมายเหตุ
		ดำเนินการต่อเนื่องในผู้บริหารชุดใหม่ - ต.ค่าน้ำสร้าง เห็นด้วยและพร้อม จะบรรจุในแผนการพัฒนาตำบล	ทางการสนับสนุน ของ อบท.ในบาง ตำบล เช่น สวาท นาโสี และสามัคคี

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสา

จากการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน ในพื้นที่เป้าหมาย 5 อำเภอ 12 ตำบลรวมทั้งหมด 126 หมู่บ้านของจังหวัดยโสธร ในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 592 ครัวเรือน โดยแกนนำตำบลเป็นผู้เก็บข้อมูลในตำบลของตนเอง ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ และเสร็จสมบูรณ์ทุกตำบลเมื่อเดือนพฤษภาคม 2556 ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้นั้น ประกอบไปด้วย

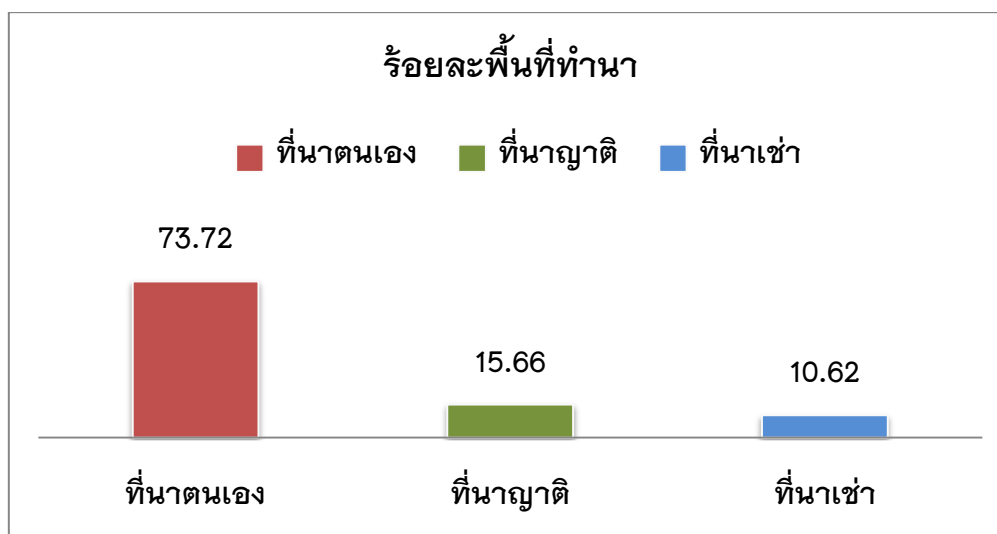
2.1 พื้นที่และการใช้ประโยชน์

ในทุกตำบลเป้าหมายของโครงการมีพื้นที่รวม 436,447.02 ไร่ ใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตรกรรมจำนวน 286,597 ไร่ และเป็นพื้นที่สำหรับการทำนา จำนวน 217,474 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 75.88 ของพื้นที่ทำการเกษตร หรือร้อยละ 49.83 ของพื้นที่ทั้งหมด

2.2 พื้นที่ในการทำนา

สำหรับพื้นที่ในการทำนาของครัวเรือนอาสาจำนวนทั้งหมด 11,858 ไร่ นั้น สามารถจำแนกตามลักษณะการถือครองออกได้เป็น 3 ลักษณะ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงพื้นที่การทำนาของครัวเรือนอาสา

จากแผนภูมิที่ 1 แสดงให้เห็นลักษณะการถือครองที่ดินที่ใช้ในการทำนาของเกษตรกรครัวเรือน อาสาสมัคร สามารถแบ่งออกได้เป็น

- ที่นาของตนเอง มีจำนวน 8,742 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.72 ของพื้นที่นาทั้งหมด
- ที่นาของญาติพี่น้อง มีจำนวน 1,857 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.66 ของพื้นที่นาทั้งหมด
- ที่นาเช่า มีจำนวน 1,259 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.62 ของพื้นที่นาทั้งหมด

จากข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการทำนานั้น จะเห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ยังถือครองและใช้ประโยชน์ ในที่ดินของตนเองในการผลิตเป็นหลัก รองลงมาคือการทำนาในพื้นที่ของญาติพี่น้อง ซึ่งมีทั้งการขอ แบ่งทำเพิ่มจากที่นาที่ตนเองมีอยู่หรือการทำในพื้นที่ที่หังแปลง ส่วนใหญ่มักจะเป็นการทำนาและแบ่ง ผลผลิตข้าวให้กับเจ้าของนาโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน จากระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติและ เจ้าของนาก็จะต้องการให้ผู้ทำนาดูแลพื้นที่นาไม่ให้เกิดร้าง ส่วนการเช่านาผู้อื่นทำถือว่ามีจำนวนน้อย ที่สุด โดยมักจะเป็นการเช่านาจากคนในชุมชนเดียวกันหรือใกล้เคียงที่ไม่มีแรงงานเพียงพอสำหรับการ ทำนา อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในระดับตำบลจะพบว่า ตำบลสามัคคี อำเภอเลิงนกทา เป็นพื้นที่ที่มี การเช่าพื้นที่นาจากผู้อื่นมากที่สุด เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบล เกษตรกรบางส่วน จึงอาจไม่มีที่นาเป็นของตนเอง นอกจากนี้ในบางกรณียังเป็นการเช่าเพิ่มเติม เพราะพื้นที่นาของตนเอง ได้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคของคนในครัวเรือนหรือเป็นการสร้างรายได้เพิ่มจากที่ดินที่ มีอยู่ของตนเอง ซึ่งลักษณะการถือครองพื้นที่ในการทำนาดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจของ เกษตรกรในการเลือกรูปแบบการผลิต กล่าวคือ กลุ่มที่ทำนาในพื้นที่ตนเอง สามารถตัดสินใจในการ ปรับเปลี่ยนสู่การผลิตข้าวปลอดภัย หรือข้าวอินทรีย์ได้โดยอิสระ แต่หากครัวเรือนใดใช้พื้นที่ในการทำ นาของญาติพี่น้อง หรือที่นาเช่าจากผู้อื่น ก็ย่อมจะทำให้ตัดสินใจได้ยากขึ้น หรือไม่มีโอกาสในการ ปรับเปลี่ยน เพราะเจ้าของที่นาส่วนใหญ่จะคำนึงถึงผลผลิตที่ได้ในแต่ละปี (เนื่องจากการปรับเปลี่ยน มาทำข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ จะมีผลผลิตที่ต่ำกว่าเดิมในระยะแรกและกลับมาปกติหรือเพิ่มขึ้น ประมาณในปีที่สามเป็นต้นไป) และสัดส่วนของการแบ่งผลผลิตระหว่างกันมากกว่าการพิจารณาปัจจัย อื่น โดยเฉพาะด้านสุขภาพของผู้ผลิตและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นในพื้นที่นาหรือชุมชนในระยะยาว

2.3 จำนวนครั้งของการทำนาในรอบปี

เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายเกือบทั้งหมดต้องอาศัยน้ำฝนเป็นแหล่งน้ำหลักในการทำนา ดังนั้น จึงสามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง โดยช่วงเวลาที่เริ่มทำนาส่วนใหญ่อยู่ระหว่างเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม และจะเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งหมดประมาณไม่เกินเดือนธันวาคม อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาในการทำนานั้นมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงฤดูฝนในแต่ละปี โดยในบางปีเกษตรกรประสบกับ ภาวะภัยแล้งหรือฝนทิ้งช่วงจนไม่สามารถทำนาได้ มีเพียงพื้นที่บางส่วนของพื้นที่ตำบลสงยาง และ ตำบลม่วง ในอำเภอมหาชนะชัย ที่มีอ่างเก็บน้ำสำหรับเป็นแหล่งน้ำสำรองในการทำนาในช่วงที่ขาด แคลน และทำให้สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง โดยมีผลผลิตสูงกว่าพื้นที่อื่นๆในโครงการฯ

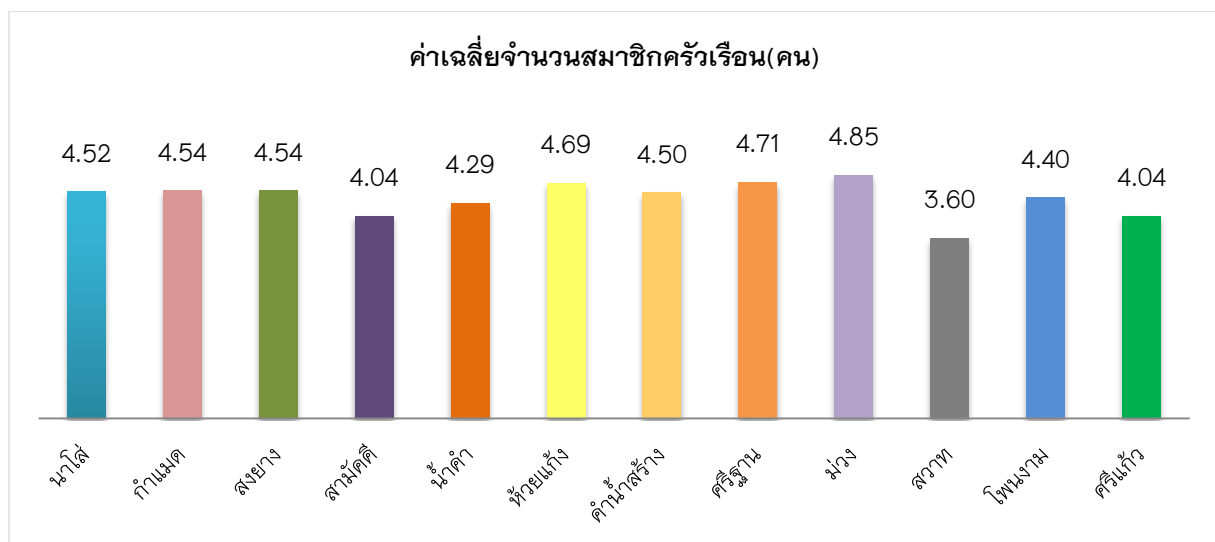
2.4 แหล่งน้ำในการทำนา

จากที่กล่าวไปแล้วว่า พื้นที่ของเกษตรกรเป้าหมายเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตพื้นที่น้ำฝน (Rain-fed) ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก สำหรับช่วงที่เกษตรกรสามารถใช้น้ำในการทำนาได้ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระยะเวลาสั้นๆเพียง 3-4 เดือน คือ ประมาณเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ถ้าช้ากว่านี้อาจทำให้ปริมาณน้ำฝนไม่เพียงพอในการเลี้ยงต้นข้าวจนกระทั่งเก็บเกี่ยว มีบางตำบลที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วยคลอง หรือ ฝายน้ำล้น เป็นแหล่งน้ำสำรองในกรณีที่ฝนทิ้งช่วง และมีพื้นที่เพียง 2 ตำบล ที่มีแหล่งน้ำหรือระบบชลประทานเข้าถึงในระดับแปลงนา (On Farm Irrigation) สำหรับข้อจำกัดด้านแหล่งน้ำถือว่าเป็นเงื่อนไขทางกายภาพที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรขาดความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวปลอดภัย เพราะในพื้นที่ที่สามารถควบคุมปริมาณและระยะเวลาของการใช้น้ำได้จะทำให้การผลิตข้าวปลอดภัยได้ผลดีกว่าพื้นที่ในเขตนาน้ำฝน อีกทั้งยังสามารถสร้างระบบป้องกันการไหลของน้ำตามธรรมชาติที่ปนเปื้อนสารเคมีจากพื้นที่นาที่ยังไม่มีการผลิตข้าวปลอดภัยที่อยู่ใกล้เคียงกันเข้ามาในนาของตน อันเป็นหลักเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งที่กำหนดกระบวนการผลิตให้ได้ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ใช้กันโดยทั่วไป การพัฒนาแหล่งน้ำทั้งบนดินและใต้ดินจึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ที่มีการส่งเสริมระบบข้าวปลอดภัย/อินทรีย์

2.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ในครัวเรือนอาสาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายนั้น มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 2,599 คน และหากจำแนกจำนวนสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ยในระดับตำบล จะพบความแตกต่างดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงจำนวนสมาชิกเฉลี่ยต่อครัวเรือนในแต่ละตำบล

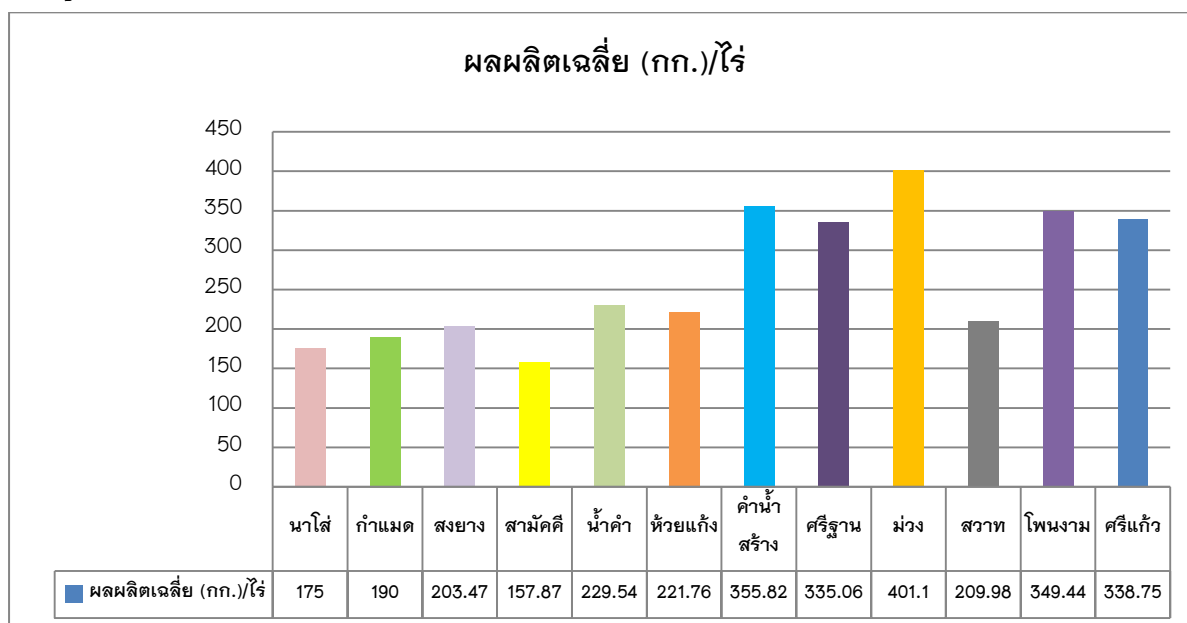

จากแผนภูมิที่ 2 จะเห็นว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งโครงการเฉลี่ย 4.39 คนต่อครัวเรือน แต่หากพิจารณาในระดับตำบลจะพบว่า ตำบลม่วงมีสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.85 คน รองลงมา คือ ตำบลศรีฐานเฉลี่ย 4.71 คน และอันดับสามคือ ตำบลห้วยแก้ง เฉลี่ย 4.69 คน สำหรับ ตำบลที่มีสมาชิกเฉลี่ยน้อยที่สุดในพื้นที่โครงการ คือ ตำบลสวาท เฉลี่ยเพียง 3.6 คนต่อครัวเรือน เท่านั้น ซึ่งจากการแลกเปลี่ยนในเวทีประชุมสมาชิกกลุ่มชาวปลอดภัยระดับตำบลระหว่างครัวเรือน อาสาพบว่าจำนวนแรงงานที่ลดลงของชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรและ ครัวเรือนนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อจำนวนแรงงานในภาคเกษตรกรรมของชุมชนโดยตรง นอกจากนี้แล้วยังมีสมาชิกครัวเรือนบางส่วนที่อยู่ในวัยแรงงานหันไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม มีการอพยพ แรงงานออกนอกชุมชนตลอดปีหรือตามฤดูกาล และมีวัยแรงงานบางส่วนอยู่ในระบบการศึกษา จึงทำ ให้ครัวเรือนมีแรงงานในการทำนายน้อยลง โดยเฉพาะในกรณีการผลิตข้าวปลอดภัยนั้น เป็นระบบการ ผลิตที่เน้นให้เกษตรกรใช้แรงงานในครัวเรือนของเกษตรกรมากกว่าการใช้เครื่องจักรกล เนื่องจากเป็น ระบบการผลิตที่มีความประณีต (Intensive) มากกว่าการผลิตข้าวโดยทั่วไป ในขณะที่ระบบการ แลกเปลี่ยนแรงงานกันในชุมชนมีน้อยลงเหลือเพียงในกลุ่มเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนม กันเท่านั้น ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงต้องจ้างแรงงานเพิ่ม ส่งผลให้ต้นทุนในการทำนาเพิ่มขึ้นในแต่ละปี

2.6 ผลผลิตข้าว

ในปีการผลิต 2555/56 เกษตรกรในพื้นที่โครงการสามารถผลิตข้าวได้รวมทั้งหมด 2,992,240 กิโลกรัม โดยแยกเป็นผลผลิตข้าวเหนียวจำนวน 1,245,243 กิโลกรัม และข้าวเจ้าจำนวน 1,746,997 กิโลกรัม เฉลี่ยผลผลิตที่ได้ 252.35 กิโลกรัมต่อไร่ และหากพิจารณาในระดับตำบลจะพบว่า มีความ แตกต่างระหว่างพื้นที่ค่อนข้างมาก กล่าวคือ ตำบลที่ได้ผลผลิตเฉลี่ยสูงสุด คือ ตำบลม่วง อำเภอมหา ชนชัย ได้ผลผลิต 401.1 กิโลกรัมต่อไร่ เนื่องจากพื้นที่นาอยู่ในเขตการส่งน้ำของระบบชลประทานและ สามารถทำนาได้ปีละสองครั้ง รวมทั้งสภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ รองลงมาคือ ตำบลคำน้ำสร้าง อำเภอกุดชุม 356 กิโลกรัมต่อไร่ และอันดับสามตำบลโพรงาม อำเภอกุดชุม 349 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่พื้นที่ที่มีผลผลิตเฉลี่ยต่ำสุด คือ ตำบลสามัคคี อำเภอลำทะเมนชัย ได้ผลผลิตเพียง 175 กิโลกรัม ต่อไร่ เนื่องจากพื้นที่นาทั้งหมดต้องอาศัยน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน และในปีการผลิตที่ผ่านมา ยัง เกิดภาวะแล้งจนปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา ดังแสดงการเปรียบเทียบในแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงผลผลิตข้าวเฉลี่ย (กิโลกรัม/ไร่) ในแต่ละตำบล

จากข้อมูลผลผลิตข้าวเฉลี่ยในพื้นที่โครงการ ที่ค่อนข้างต่ำนั้น หากเปรียบเทียบกับผลผลิตข้าวเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ เฉลี่ย 336 กิโลกรัมต่อไร่ (www.thairiceexporters.or.th/production.htm ค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2556) และในระดับจังหวัดยโสธรเฉลี่ยเพียง 318 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2551 อ้างโดย ศูนย์วิจัยข้าวอุบลราชธานี, 2552) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญในการพัฒนาทั้งในแง่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตต่อไร่และการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวปลอดภัยในพื้นที่ที่มากขึ้นควบคู่กัน

2.7 การบริโภคข้าวในครัวเรือน

ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะสามารถผลิตข้าวเจ้าได้มากกว่าข้าวเหนียว แต่ส่วนใหญ่แล้วยังเก็บข้าว – เหนียวที่ผลิตได้ไว้สำหรับการบริโภคในครัวเรือน เป็นจำนวนถึง 823,828 กิโลกรัม หรือร้อยละ 66.16 ของผลผลิตข้าวเหนียว โดยมีปริมาณการบริโภคเฉลี่ย 316.99 กิโลกรัมต่อคนต่อปี หรือประมาณ 1,391.6 กิโลกรัมต่อครัวเรือนต่อปี ขณะที่เก็บข้าวเจ้าไว้บริโภคจำนวน 424,022 กิโลกรัม หรือเพียงร้อยละ 24.27 ของผลผลิตข้าวเจ้า โดยเฉลี่ยบริโภค 163.15 กิโลกรัมต่อคนต่อปี หรือประมาณ 716.25 กิโลกรัมต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งสอดคล้องกับการปริมาณการใช้พื้นที่ของเกษตรกรในการปลูกข้าวเหนียวให้เพียงพอต่อการบริโภคของครัวเรือนเท่านั้น และใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ในการปลูกข้าวเจ้าที่มีราคาสูงกว่าเพื่อขายมากกว่าการเก็บไว้สำหรับการบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการทำนาผลิตข้าวเพื่อขายเป็นรายได้มากขึ้น โดยมีทิศทางการตลาดเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบการผลิตข้าวของเกษตรกร

2.8 การขายผลผลิตข้าว

จากปริมาณข้าวเปลือกที่เกษตรกรผลิตได้ทั้งหมดนั้น จะเห็นว่า มีปริมาณข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียวถึง 501,754 กิโลกรัม (501.75 ตัน) ทั้งที่ครัวเรือนของเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมการบริโภคข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า แสดงให้เห็นว่าการทำนาของเกษตรกรในปัจจุบันมีหลายวัตถุประสงค์ (Multi-Purpose) คือ ทั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการขายเป็นรายได้ควบคู่กัน โดยข้าวที่เกษตรกรขายทั้งหมด 1,526,625 กิโลกรัม เป็นข้าวเจ้าจำนวน 1,030,000 กิโลกรัม หรือ 1,739.86 กิโลกรัมต่อครัวเรือน และเป็นข้าวเหนียวจำนวน 496,625 กิโลกรัม หรือเฉลี่ยเพียง 838.89 กิโลกรัมต่อครัวเรือน ทั้งนี้เพราะเกษตรกรต้องเก็บข้าวไว้บริโภคไม่ให้ขาดแคลนอันเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ในระดับครัวเรือน สอดคล้องกับการศึกษาของ ฅนอมสิน พลลาภ (2552) ที่พบว่า การวางแผนการปลูกข้าวและการขายผลผลิตในแต่ละปีนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะปัจจุบันขาดความสม่ำเสมอของปริมาณน้ำฝนและระยะเวลาที่แน่นอน จะเห็นได้จากการกระวนกระวายใจในการขายข้าวของชาวบ้านไม่ได้ขึ้นอยู่กับราคาเป็นหลัก แต่พิจารณาจากการคาดการณ์ หลังจากการปักดำว่าจะมีปริมาณผลผลิตเพียงพอสำหรับข้าวที่ปลูกจนกว่าจะสามารถเก็บเกี่ยวอย่างแน่นอนแล้วจึงจะตัดสินใจขาย เพราะจะทำให้มีความมั่นใจว่ามีข้าวบริโภคในปีต่อไปอย่างไม่ขาดแคลน ข้าวจึงถือเป็นพืชที่ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ในการเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารมากกว่าพืชอย่างอื่น จนชาวบ้านกล่าวว่า “หากมีข้าวพอกินกุ่มปี (ตลอดปี) อาหารอย่างอื่นไม่กลัว ไปรับจ้างมาซื้อกินก็ได้”

ทั้งนี้เกษตรกรมีแหล่งขายผลผลิตในท้องถิ่นหลายแห่ง ได้แก่ โรงสี (เอกชน/กลุ่มเกษตรกร) ซึ่งในแต่ละแหล่งจะมีราคาที่แตกต่างกัน การตัดสินใจเลือกแหล่งในการขายข้าวจึงขึ้นอยู่กับความคุ้นเคย ราคา ระยะทาง ความยุติธรรมในการหักเปอร์เซ็นต์ รวมทั้งเงื่อนไขระยะเวลาในการจ่ายเงิน เป็นต้น สำหรับราคาข้าวเปลือกที่ขายในฤดูการผลิตปี 2555-2556 นั้นเฉลี่ยกิโลกรัมละ 17 บาท ส่วนเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อขายให้กับศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว จะได้ราคาสูงถึง 20 บาทต่อกิโลกรัม การนำไปขายในช่วงการจัดงานต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชนก็ได้ราคาสูงกว่าขายให้กับโรงสีเช่นกัน นอกจากนี้แล้วในกรณีการส่งออกไปขายยังต่างประเทศของโรงสีตำบลนาโสีหรือสหกรณ์การเกษตรเลิงนกทา/ไทยเจริญ ก็สามารถขายได้ราคาสูงกว่าตลาดภายในประเทศแต่จะต้องเป็นข้าวอินทรีย์เท่านั้น และการแปรรูปเป็นข้าวสารอินทรีย์ขายในตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัย (ตลาดสีเขียว) ที่มีอยู่ทั้งในตัวจังหวัดและอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเมือง กุดชุม ป่าดัว และคำเขื่อนแก้ว สามารถเพิ่มมูลค่าได้ถึงกิโลกรัมละ 60 บาท

2.9 ค่าใช้จ่ายในการทำนา (ต่อไร่)

จากค่าใช้จ่ายในการทำนาของเกษตรกรทั้งหมด จำนวน 14,328,021 บาท และคิดเป็น ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 1,208.3 บาทต่อไร่นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวดหลัก ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงค่าใช้จ่ายประเภทต่างๆในการทำนาของครัวเรือนอาสา

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน	
	บาท	ร้อยละ
1. หมวดค่าใช้จ่าย		
1.1 ค่าเช่า	475,139	3.32
1.2 ค่าเตรียมดิน	2,004,190	13.99
1.3 ค่าเมล็ดพันธุ์	707,370	4.94
1.4 ค่าปุ๋ยเคมี	3,566,672	24.89
1.5 ค่าปุ๋ยอินทรีย์	1,020,590	7.12
1.6 ค่ายาคุมหญ้า	146,860	1.02
1.7 ค่ายาปราบศัตรูพืช	27,000	0.19
1.8 ค่าฮอร์โมน	33,790	0.24
1.9 ค่าน้ำมัน	1,620,010	11.31
รวมค่าใช้จ่าย	9,601,621	67.02
2. หมวดค่าจ้างแรงงาน		
2.1 ค่าเตรียมดิน	914,080	6.38
2.2 ค่าหว่านข้าว	60,900	0.43
2.3 ค่าหว่านปุ๋ย	20,200	0.14
2.4 ค่าดำ	753,760	5.26
2.5 ค่าฉีดยา/พ่นหญ้า	69,750	0.49
2.6 ค่ากำจัดวัชพืช	83,160	0.58
2.7 ค่าจ้างอื่นๆ	1,286,640	8.98
รวมค่าใช้จ่าย	3,188,490	22.26
3. หมวดค่าใช้จ่ายอื่นๆ	1,537,910	10.8
รวมค่าใช้จ่ายทั้งหมด	14,328,021	100
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/ไร่)	1,208.3	
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อกิโลกรัม (บาท)	4.79	

หมายเหตุ ;

1. พื้นที่การผลิตข้าวของครัวเรือนอาสา รวม 11,858 ไร่
2. ปริมาณข้าวที่ครัวเรือนอาสาผลิตได้รวม 2,992,240 กิโลกรัม หรือ 2,992.24 ตัน

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่า การทำนาของเกษตรกรครัวเรือนอาสา มีค่าใช้จ่ายตามหมวดต่างๆ ได้แก่

1) หมวดค่าใช้จ่าย หมายถึง รายจ่ายที่ครัวเรือนจะต้องจ่ายเงินเพื่อซื้อหรือเช่า เพื่อการได้มาของปัจจัยการผลิตที่ตนไม่สามารถผลิตได้เอง เป็นหมวดที่มีอัตราสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.02 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการทำนา โดยค่าใช้จ่ายสูงสุด สามอันดับแรกในหมวดนี้ คือ ค่าปุ๋ยเคมี เป็นเงิน 3,566,672 บาท หรือร้อยละ 24.89 ค่าเตรียมดิน เป็นเงิน 2,004,190 บาท หรือร้อยละ 13.99 และค่าน้ำมัน เป็นเงิน 1,620,010 บาทหรือร้อยละ 11.31 ของค่าใช้จ่ายในการทำนาทั้งหมดตามลำดับ

2) หมวดค่าจ้างแรงงาน หมายถึง รายจ่ายที่ครัวเรือนจะต้องจ่ายให้กับแรงงานนอกครัวเรือนเพื่อให้มีแรงงานเพียงพอในการผลิตข้าวในขั้นตอนต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 22.26 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการทำนา โดยค่าใช้จ่ายสูงสุด สามอันดับแรกในหมวดนี้ คือ ค่าจ้างอื่นๆ เป็นเงิน 1,286,640 บาท หรือร้อยละ 8.98 ค่าเตรียมดิน เป็นเงิน 914,080 บาทหรือร้อยละ 6.38 และ ค่าปักดำ เป็นเงิน 753,760 บาท หรือร้อยละ 5.26 ของค่าใช้จ่ายในการทำนาทั้งหมดตามลำดับ

3) หมวดอื่นๆหมายถึง ค่าใช้จ่ายอื่น นอกจากปัจจัยการผลิตหรือแรงงาน เช่น ค่าซื้ออาหาร/เครื่องมือ ค่าเดินทาง/ขนส่ง และค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น เป็นจำนวนเงิน 1,573,910 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 10.8 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

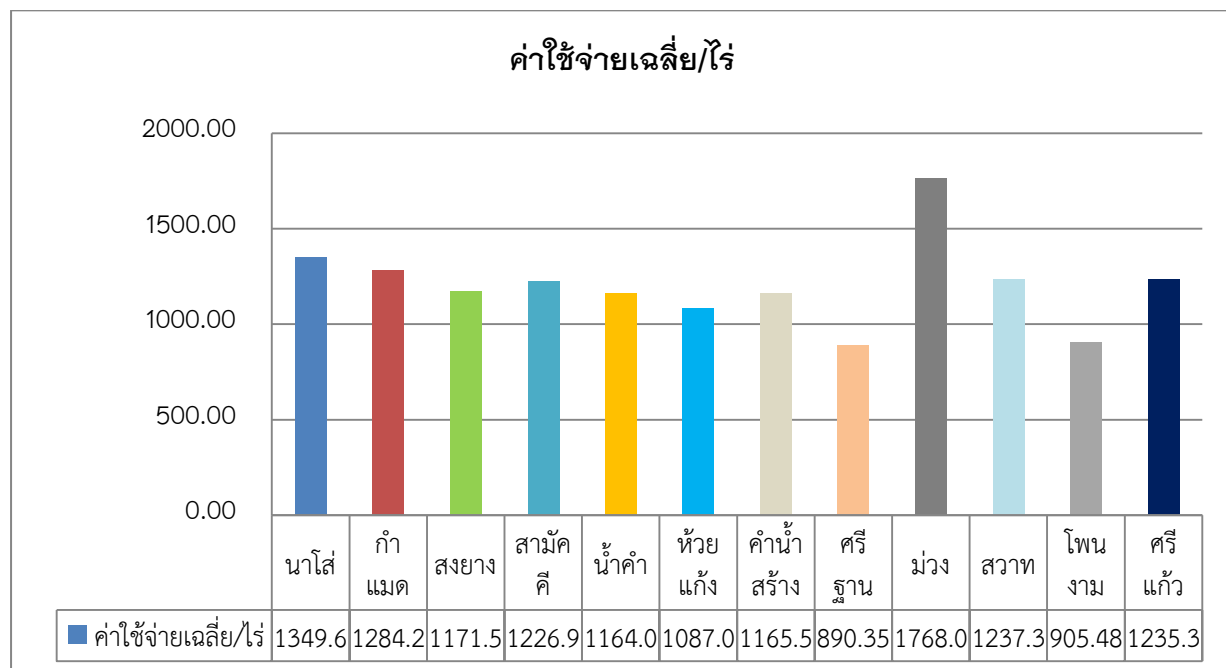
อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาค่าใช้จ่ายโดยรวมในการทำนาของเกษตรกรจากทุกหมวด พบข้อมูลที่น่าสนใจ คือ เฉพาะค่าใช้จ่ายใน 5 อันดับแรกคิดเป็นเงินรวมทั้งหมด 9,707,692 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 69.97 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด โดยค่าใช้จ่ายที่มากที่สุด คือ ค่าปุ๋ยเคมี เป็นเงินมากถึง 3,566,672 บาทหรือคิดเป็นร้อยละ 24.89 อันดับสองค่าใช้จ่ายในการเตรียมดินเป็นเงิน 2,004,190 บาทคิดเป็นร้อยละ 13.99 อันดับสาม ค่าน้ำมันเป็นเงิน 1,620,010 บาท คิดเป็นร้อยละ 11.31 อันดับสี่ ค่าใช้จ่ายอื่นๆเป็นเงิน 1,537,910 บาท คิดเป็นร้อยละ 10.8 และอันดับห้า ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เป็นเงิน 1,286,640 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 8.98 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

จากข้อมูลค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีข้อสังเกต คือ เกษตรกรครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีในปริมาณที่ค่อนข้างสูง คือ เฉลี่ย 20-25 กิโลกรัมต่อไร่ แม้ว่าในเวทีการเรียนรู้ในระดับตำบลจะได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัยร่วมกันแล้วก็ตาม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินที่มีระดับของความอุดมสมบูรณ์ต่ำและ/หรือเนื้อดินเป็นทราย อาจขาดแคลนน้ำเมื่อฝนทิ้งช่วงทำให้ได้ผลผลิตน้อย เกษตรกรจึงต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มธาตุอาหารบางตัวในดินที่ไม่มีปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ นอกจากนี้แล้ว นโยบายการรับจำนำข้าวซึ่งเป็นปัจจัยทางนโยบายจากภายนอก ก็เป็นสาเหตุให้เกษตรกรเร่งเพิ่มปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีในการเพิ่มผลผลิตให้ได้มากที่สุดเพื่อเข้าสู่ระบบการรับจำนำข้าวตามกรอบเวลาที่รัฐบาลกำหนด สำหรับค่าใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยวที่มีมากนั้น เกิดจากการทำนาในปัจจุบันที่เร่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตและนำไปขายในระยะเวลาอันสั้นที่สุด เพื่อให้มีเวลาในการทำงานหา

รายได้จากแหล่งอื่นนอกภาคการเกษตรทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัด โดยการจ้างแรงงานเกี่ยวข้าวในพื้นที่ มีอัตราสูงถึง 300-350 บาท แต่หากในช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวพร้อมกันมากก็จะมีค่าจ้างแรงงานจนอาจทำให้ค่าจ้างแพงขึ้นกว่านี้ (บางครั้งเรือนใช้เวลาในการรับจ้างเกี่ยวข้าวในนาของคนอื่นก่อน หลังจากนั้นจึงกลับมาเกี่ยวในนาของตนเอง) เกษตรกรบางส่วนจึงเริ่มหันไปจ้างรถเกี่ยวข้าว ในอัตราเฉลี่ยไร่ละ 600-700 บาท เพราะถูกกว่าการจ้างแรงงานคนแม้ว่าจะมีการสูญเสียข้าวในระหว่างการเก็บเกี่ยวมากกว่าการใช้แรงงานคนก็ตาม ลำดับต่อมาที่ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่มากที่สุดคือ ค่าจ้างแรงงานต่างๆ ส่วนการซื้อปุ๋ยอินทรีย์นั้น เกษตรกรที่กำลังปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวปลอดภัยมักจะลดการใช้ปุ๋ยเคมี โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือปุ๋ยอินทรีย์เคมีหรือการใช้ร่วมกันในปริมาณอย่างละครึ่ง ซึ่งมีทั้งการซื้อจากกลุ่มการผลิตปุ๋ยที่มีการรวมกลุ่มกันในชุมชนเอง โดยมักจะมีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ร่วมกับการระดมทุนของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งการซื้อจากแหล่งภายนอก และค่าใช้จ่ายในการเตรียมดินนั้น จะเป็นค่าจ้างรถแทรกเตอร์ หรือควายเหล็กของเพื่อนบ้าน ทั้งในขั้นตอนการไถตะ และการไถพรวนคราด ก่อนดำหรือหว่าน รวมสองถึงสามครั้ง จึงเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตของเกษตรกร แต่ถ้าหากเกษตรกรมีเครื่องจักรกลการเกษตรเป็นของตนเอง ก็จะมีค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าซ่อมบำรุงและค่าเสื่อมเข้ามาแทน

ขณะที่หากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ พบว่าตำบลที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อไร่สูงสุด คือ ตำบลม่วงเฉลี่ย 1,768.05 บาท เพราะเป็นพื้นที่ในเขตที่มีระบบชลประทานสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง จึงมีการผลิตข้าวที่ใช้เครื่องจักรกลและปัจจัยการผลิตสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ แม้จะทำให้ได้ผลผลิตที่สูงกว่าก็ตาม สำหรับพื้นที่ที่มีค่าใช้จ่ายรองลงมา ได้แก่ ตำบลนาโสี อำเภอกุตุชุม เฉลี่ย 1,349.63 บาท ตำบลกำแมต อำเภอกุตุชุม เฉลี่ย 1,284.24 บาท ตำบลสวาท อำเภอเลิงนกทา เฉลี่ย 1,237.39 บาท ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา เฉลี่ย 1,235.37 บาท และตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว มีค่าใช้จ่ายต่ำสุดเป็นเงินเพียง 890.35 บาทต่อไร่ เนื่องจากเป็นตำบลที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์ร่วมกับเครือข่ายข้าวคุณธรรมมาหลายปี และเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการผลิตของกลุ่มเองหรือการซื้อทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี อีกทั้งเป็นตำบลที่มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีการผลิตข้าวปลอดภัยมากที่สุดในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายต้นทุนที่แตกต่างกันในระหว่างพื้นที่นั้นมาจาก ค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างเครื่องจักรในการไถ จำนวนครั้งในการไถ รูปแบบการทำนา (นาดำหรือนาหว่าน) เป็นต้น สำหรับความแตกต่างของค่าใช้จ่ายในการทำนาระหว่างตำบลต่างๆในพื้นที่โครงการนั้น แสดงในแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 แสดงค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่รายตำบล

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบ ระหว่างค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าว และรายได้สุทธิที่เหลือจากการหักค่าใช้จ่ายในแต่ละพื้นที่ตำบลแล้ว พบว่ามีความแตกต่างกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าว (ต่อกิโลกรัม) กับรายได้สุทธิของครัวเรือนอาสา

ตำบล	ปริมาณผลผลิตข้าว (กิโลกรัม)		ค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าว (บาท/กิโลกรัม)	มูลค่าข้าวที่ขายได้ (บาท)		รายได้สุทธิจากการขายข้าว	
	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า		ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า
1.นาไผ่	85,490	126,773	7.71	1,410,585	2,091,754.5	751,457.1	1,114,334.67
2. กำแมด	79,620	124,103	6.76	1,313,730	2,233,854	775,498.8	1,394,917.72
3.สงยาง	93,710	142,315	5.76	1,546,215	2,561,670	1,006,445.4	1,741,935.6
4. สามัคคี	74,050	110,023	7.77	1,221,825	1,980,414	646,456.5	1,125,535.29
5. น้ำคำ	98,560	130,750	5.07	1,626,240	2,353,500	1,126,540.8	1,690,597.5
6.ห้วยแก้ง	121,390	157,580	4.9	2,002,935	2,836,440	1,408,124	2,064,298
7. คำน้ำสร้าง	166,750	156,336	3.47	2,751,375	2,814,048	2,712,752.5	2,170,266.58
8. ศรีฐาน	139,050	158,486	2.66	2,294,325	2,852,748	1,924,452	2,431,175.24
9. ม่วง	74,620	295,190	4.41	1,231,230	5,313,420	902,155.8	4,011,632.1
10. สวาท	81,150	78,160	5.89	1,338,975	1,406,880	861,001.5	946,517.6
11.โพนงาม	138,290	134,621	2.59	2,281,785	2,423,178	1,923,613.9	2,074,509.61

ตำบล	ปริมาณผลผลิตข้าว (กิโลกรัม)		ค่าใช้จ่าย ในการ ผลิตข้าว (บาท/ กิโลกรัม)	มูลค่าข้าวที่ขายได้ (บาท)		รายได้สุทธิจากการขายข้าว	
	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า		ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า
12.ศรีแก้ว	92,680	132,660	3.65	1,529,220	2,387,880	1,190,938	1,903,671

หมายเหตุ : ราคาขายข้าวในตลาดท้องถิ่น ปีการผลิต 2555/56 โดยข้าวเจ้าราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 18 บาท และข้าวเหนียวเฉลี่ยกิโลกรัมละ 16.50 บาท และเป็นราคาก่อนที่จะมีการหักลดจากสิ่งเจือปนและค่าความชื้น

จากข้อมูลในตารางที่ 5 จะเห็นว่า พื้นที่ที่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวต่ำที่สุด ซึ่งทำให้เหลือรายรับสุทธิมากที่สุด 5 อันดับแรก ประกอบไปด้วย ตำบลโพนงาม อำเภอกุตุชุม เฉลี่ยเพียง 2.59 บาทต่อกิโลกรัม ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว เฉลี่ย 2.66 บาทต่อกิโลกรัม ตำบลค่าน้ำสร้าง อำเภอกุตุชุม เฉลี่ย 3.47 บาทต่อกิโลกรัม ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา เฉลี่ย 3.65 บาทต่อกิโลกรัม และตำบลม่วง อำเภอมหาชนะชัย เฉลี่ย 4.41 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ เนื่องจากตำบลเหล่านี้ ในบางตำบลมีระบบน้ำในการทำนาที่เพียงพอหรือมีระบบชลประทาน บางตำบลมีสภาพดินที่สมบูรณ์ทำให้ได้ผลผลิตสูงกว่าพื้นที่อื่น และบางตำบลมีการปลูกข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ที่มีค่าใช้จ่ายในการใช้ปุ๋ยน้อยลงหรือใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ผลิตได้ในชุมชนที่มีราคาถูกทดแทนการซื้อปุ๋ยเคมี ที่สามารถต้นทุนในการผลิตได้เป็นอย่างมาก ส่วนพื้นที่ที่มีค่าใช้จ่ายสูงที่สุด คือ ตำบลสามัคคี เฉลี่ย 7.77 บาทต่อกิโลกรัม เพราะเป็นพื้นที่ที่สภาพดินไม่ดี ประสบกับสภาวะแล้งบ่อยและยังขาดการสนับสนุนในการปรับเปลี่ยนระบบข้าวที่สามารถลดต้นทุนได้อย่างจริงจัง นอกจากนี้เกษตรกรในพื้นที่ยังสามารถผลผลิตข้าวได้เฉลี่ยต่ำสุดในพื้นที่โครงการ คือ เพียง 157.87 กิโลกรัมต่อไร่เท่านั้น

ภาพที่ 2 บรรยายภาพการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อค้นพบจากข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน โดยนายฐานพวงศ์ เรืองไชย หัวหน้าโครงการร่วมกับสมาชิกครัวเรือนอาสา ตำบลคำน้ำสร้าง อำเภอกุดชุม

3. ผลการวิจัยและการอภิปราย

หากพิจารณาผลจากการดำเนินงานของโครงการต่อการตอบสนองต่อคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามตัวชี้วัดความสำเร็จ (Indicators) ที่ได้กำหนดไว้ก่อนเริ่มโครงการนั้น สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

3.1 ข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย

โครงการฯ ได้ใช้เครื่องมือการวิจัยสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่เรียกว่า “ครัวเรือนอาสา” ซึ่งมี 2 แบบ คือ

3.1.1 แบบบันทึกรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน พบว่ามีข้อมูลรายรับของครัวเรือนที่สำคัญ มาจากการผลิตภาคการเกษตร (ขายผลผลิตจากการทำนา/ทำไร่, ขายสัตว์เลี้ยง) รวมกันร้อยละ 96.61 แต่หากพิจารณาจากแหล่งที่มาพบว่า ครัวเรือนมีรายได้จากภายในชุมชน ร้อยละ 97.87 และมาจากภายนอกชุมชนอีกเพียง ร้อยละ 2.13 เท่านั้น ซึ่งแม้ว่ารายรับจากการผลิตในภาคการเกษตรกรรม จะเป็นรายได้ที่มากที่สุดของครัวเรือน แต่แหล่งที่มาของรายรับในลำดับต่อมากลับมีความหลากหลายขึ้น และไม่ได้มาจากการภาคการเกษตรกรรม แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอาชีพของชุมชนชนบท

และเป็นรายได้ที่มาจากภายนอกชุมชนซึ่งขาดความแน่นอน โดยอาจแตกต่างกันในแต่ละเดือนขึ้นอยู่กับแหล่งที่มาและเงื่อนไขการได้มาของรายได้

ในด้านรายจ่ายของครัวเรือนนั้น เป็นค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารสูงสุด ถึงร้อยละ 40.23 รองมา คือ ด้านที่อยู่อาศัย ร้อยละ 24.98 แต่หากพิจารณาเฉพาะในหมวดค่าใช้จ่าย จะพบว่า ค่าจ้างแรงงานเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงสุดถึง ร้อยละ 79.86 และค่าเช่า/ซื้ออุปกรณ์ หรือลงทุนในการประกอบอาชีพ คิดเป็น ร้อยละ 17.50 และหากกล่าวโดยสรุปแล้ว ครัวเรือนมีรายได้ที่เหลือเฉลี่ยครัวเรือนละ 34,965.76 บาทในรอบหกเดือนหรือประมาณ 69,931.52 บาทต่อปี

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บในระดับครัวเรือนดังกล่าวนี้ ครัวเรือนอาสาจะต้องเป็นผู้บันทึกด้วยตนเอง อาจมีปัจจัยที่ทำให้ข้อมูลบางส่วนเบี่ยงเบนได้จากการขาดความสม่ำเสมอของช่วงเวลาในแต่ละครัวเรือนใช้ในการบันทึกข้อมูล ซึ่งเกษตรกรมักจะไม่นับบันทึกแบบวันต่อวัน มีครัวเรือนจำนวนมากที่บันทึกเป็นรายสัปดาห์ หรือช่วงสิ้นเดือน จึงอาจทำให้การลงข้อมูลคลาดเคลื่อนได้ และผลการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ จะเห็นว่า ถึงแม้ว่าครัวเรือนจะมีตัวเลขรายได้ ครัวเรือนที่เหลือจากรายจ่ายต่างๆ ก็ยังพบว่า ครัวเรือนมีรายจ่ายค่าอาหารเพียงอย่างเดียวสูงถึง ร้อยละ 40.23 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความถดถอยของการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือนและชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ภาวะ การพึ่งตนเองด้านอาหารของหน่วยครัวเรือนมีน้อยลงแต่พึ่งอาหารจากระบบตลาดมากขึ้น และมีค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกและการโฆษณา เช่น น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่มเกลือแร่ ซึ่งมีมากกว่าการซื้ออาหารที่จำเป็นและมีคุณค่าทางโภชนาการประเภทเนื้อสัตว์ สัตว์น้ำ เลี้ยงอีก จำเป็นต้องพัฒนาระบบการผลิตอาหารที่มีความมั่นคง (Food Security) ให้มีความเพียงพอ ปลอดภัย และกระจายอย่างทั่วถึงตลอดทั้งปีของครัวเรือน ส่วนค่าจ้างแรงงานในการประกอบอาชีพพร้อมกับค่าเช่า/ซื้ออุปกรณ์หรือลงทุนในภาคการเกษตรนั้นยังสูงถึงร้อยละ 97.36 ของค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตรทั้งหมด ทำให้มีต้นทุนมากและรายได้สุทธิจากภาคการเกษตรกรรมน้อยลง

3.1.2 แบบเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน พบว่าในพื้นที่โครงการส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในเขตนาน้ำฝน สามารถทำนาได้ปีละหนึ่งครั้ง และในบางปีอาจเกิดภาวะแล้ง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตข้าวของชุมชนโดยตรงโดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอเลิงนกทาและกุดชุม สำหรับชนิดของข้าวที่ผลิตจะเน้นหนักการปลูกข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว ซึ่งปลูกเพียงพอต่อการบริโภคของครัวเรือนเป็นหลัก และมีเหลือขายประมาณครึ่งหนึ่งของการขายข้าวเจ้า ครัวเรือนเป้าหมายจึงไม่ค่อยมีความเสี่ยงในการขาดแคลนข้าวในการบริโภคมากนัก แม้ว่าจะได้ผลผลิตข้าวต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของพื้นที่จังหวัดยโสธรและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ตาม ส่วนค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวในพื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ย 1,208.3 บาทต่อไร่ หรือประมาณ 4.79 บาทต่อกิโลกรัมนั้น เกษตรกรเสียค่าใช้จ่ายมากในด้านค่าปุ๋ยเคมี การเตรียมดิน ค่าน้ำมัน ค่าใช้จ่ายอื่นๆ และ ค่าใช้จ่ายในการจ้างอื่นๆ ดังนั้นหากพิจารณา

เกี่ยวกับรายได้จากการทำนาของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายนั้น จะมีมูลค่าของผลผลิตข้าวตามราคาในปี การผลิต 2555/56 เป็นเงินประมาณ 50,375,468 บาท (ผลผลิตข้าวรวม 2,992,240 กิโลกรัม) โดย แยกเป็นข้าวเหนียวมูลค่า 20,546,509.5 บาท (1,245,243 กิโลกรัม* 16.50 บาท) และข้าวเจ้ามูลค่า 31,445,946 บาท (1,746,997 กิโลกรัม* 18 บาท) ขณะที่ค่าใช้จ่ายในการทำนาเป็นเงินประมาณ 14,328,021 บาท (จากพื้นที่นาทั้งหมด 11,858 ไร่*1,208.3 บาท) ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเหลือรายได้ สุทธิประมาณ 3,040 บาทต่อไร่ หรือ 13.1 บาทต่อกิโลกรัมในกรณีข้าวเจ้า และ 11.6 บาทต่อกิโลกรัม ในกรณีข้าวเหนียว (ต้นทุนในการผลิตข้าวเฉลี่ย 4.9 บาทต่อกิโลกรัม) อย่างไรก็ตามหากเกษตรกร สามารถปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวอินทรีย์จะทำให้ลดต้นทุนในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ และมี ราคาขายได้เพิ่มขึ้นอีกเป็นกิโลกรัมละประมาณ 25 บาทในกรณีขายในตลาดระดับจังหวัด และจะมาก ขึ้นหากมีการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ที่ดีจำหน่ายยังตลาดกรุงเทพฯหรือส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ดังเช่น เครือข่ายข้าวคุณธรรม วิสาหกิจชุมชนอำเภอค้อวัง สหกรณ์กรีนเนท สหกรณ์ไทยเจริญ / เลิง นกทา และชมรมรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น

3.2 การพัฒนามาตรฐานข้าวปลอดภัยชุมชน

กระบวนการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวจากการพึ่งพาปุ๋ยและสารเคมีที่เป็นอันตรายไปสู่การผลิตที่พึ่งพาสารเคมีแบบ ธรรมชาติ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการผลิตในรูปแบบข้าวปลอดภัย ซึ่งจะต้องมีการกำหนดมาตรฐาน หรือ หลักเกณฑ์ที่จะระบุได้ว่ารูปแบบใด คือข้าวปลอดภัย ทั้งในมิติกระบวนการผลิต และมิติของผลผลิต ดังนั้นโครงการจึงได้มีการทบทวนจากเอกสารข้อมูลมือสอง (Literature Review) และการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก (In-depth-Interview) หน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง และการดำเนินงานของสถาบัน เกษตรกรต่างๆ ในจังหวัดยโสธร ในด้านการสนับสนุนส่งเสริมหรือสร้างข้อกำหนดมาตรฐานข้าว อินทรีย์ในหลายองค์กร ซึ่งจากข้อมูลที่ได้ทำให้สามารถจำแนกลักษณะของมาตรฐานต่างที่ใช้กันใน จังหวัดยโสธร ออกตามกลุ่มองค์กรผู้ออกข้อกำหนด (Regulations) หรือมาตรฐาน (Standards) ที่ เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวได้เป็น 3 กลุ่ม คือมาตรฐานที่กำหนด โดยหน่วยงานราชการ องค์กร ภาคเอกชน และองค์กรชุมชน โดยเฉพาะในสองกลุ่มแรกเป็นมาตรฐานที่มาจากภายนอกเป็นผู้กำหนด ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ในการแยกแยะ รับรองกระบวนการผลิต หรือผลผลิตที่ปลอดภัยโดยมีการแสดง สัญลักษณ์หรือตราเฉพาะ ทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในสินค้าการเกษตรต่างๆมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มาตรฐานเหล่านี้ มักจะยากต่อการทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติสำหรับเกษตรกรรายย่อยทั่วไป จึง พบว่ามีเกษตรกรหรือผู้ผลิตจำนวนน้อยที่ผ่านการรับรอง หรือเกษตรกรมีการปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ แม้กระทั่งมีการละเมิดอยู่เป็นประจำ เพราะกลไกต่างๆที่เกี่ยวข้องและกระบวนการทำงานขาดการมี ส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนมาตรฐานที่ริเริ่มและดำเนินการโดยชุมชน คือ เครือข่ายข้าวคุณธรรม นั้น ได้ให้ความสำคัญทั้งในระดับ กระบวนการ ผลผลิต และการพัฒนาทางจิตวิญญาณของผู้ผลิตให้มี คุณธรรมต่อตนเอง เพื่อนบ้าน ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีกระบวนการคัดกรองสมาชิกและการ

ปฏิบัติที่เข้มข้น ด้วยกลไกการดำเนินงานของชุมชน/เครือข่ายเอง ทำให้ยังมีการขยายผลในเชิงปริมาณได้ค่อนข้างน้อย

สำหรับในขั้นการดำเนินการจริงนั้น ถึงแม้ว่าโครงการ ได้วางเป้าหมายให้กลุ่มเป้าหมาย มีส่วนร่วมในการสร้าง “มาตรฐานข้าวปลอดภัยของชุมชน” ด้วยตนเอง แต่กลับพบว่า ทำให้เกษตรกรครัวเรือนอาสาและหน่วยงานภาคีพัฒนาต่างๆ มีความเข้าใจในมิติและระดับที่แตกต่างกัน จึงได้ปรับมาใช้คำว่า “แนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัยของชุมชน จ.ยโสธร” ที่มีความเข้มข้นในกระบวนการปฏิบัติที่น้อยกว่าการใช้มาตรฐาน ในการสร้างความเข้าใจในแนวทางเดียวกัน เพื่อปรับแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องสถานการณ์ในพื้นที่เป้าหมายมากยิ่งขึ้น โดยการจำแนกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการในระดับตำบลออกเป็น 3 กลุ่มตามเป้าหมายการผลิตที่ต้องการปรับเปลี่ยน คือ กลุ่ม 1) ประเภทการผลิตข้าวปลอดภัย 2) ประเภทการปรับเปลี่ยนสู่การผลิตอินทรีย์ และ 3) ประเภทการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งจะทำให้กำหนดกลยุทธ์ในการสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาในแต่ละกลุ่มได้ชัดเจนกว่าการรวมเป็นเพียงกลุ่มเดียวโดยขาดการพิจารณาความแตกต่างด้านบริบทการผลิตข้าวของเกษตรกรแต่ละครัวเรือน อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องยังคงดำเนินการร่วมกันในกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดในระดับตำบล โดยได้ใช้แนวทางการปฏิบัติสำหรับการผลิตข้าวปลอดภัยเป็นร่างแนวทางในการแลกเปลี่ยนและพัฒนาให้เกิดความเห็นร่วมและนำไปปฏิบัติจริงในการผลิตข้าวของตนเองในระดับพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 แนวทางปฏิบัติในประเภทการผลิตข้าวปลอดภัย

ประเด็นพิจารณา	แนวทางปฏิบัติในประเภทการผลิตข้าวปลอดภัย
1) พื้นที่ทำนา	-พื้นที่การผลิตจะต้องไม่เสี่ยงต่อการปนเปื้อน สารเคมีเช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และที่กำจัดขยะ เป็นต้น
2) การจัดการพื้นที่ในการผลิตข้าว	
3) แหล่งน้ำ	-ไม่ใช้น้ำจากแหล่งที่มีความเสี่ยงต่อการปนเปื้อนสารเคมี เช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และที่กำจัดขยะ เป็นต้น
4) การใช้ปุ๋ยและสารเคมี	-ใช้ปุ๋ยเคมีได้เกิน 15 กก/ไร่ - ควรใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ ร่วมกับปุ๋ยเคมี -ห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ยาฆ่าหญ้า แมลง -ห้ามใช้ปุ๋ยยูเรีย
5) การใช้สาร อินทรีย์	-สามารถใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการซื้อได้
6) การกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช	-ไม่มีการเผาพางและหญ้าในที่นา -ไม่มีการใช้ยาฆ่าหญ้า และยาฆ่าแมลง

ประเด็นพิจารณา	แนวทางปฏิบัติในประเภทการผลิตข้าวปลอดภัย
7) เมล็ดพันธุ์	-เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยตนเอง หรือสามารถใช้เมล็ดพันธุ์จากการซื้อเอกชน/ศูนย์วิจัยข้าวได้ แต่ต้องมั่นใจว่าจะไม่มีการคลุกสารเคมี
8) การทำการเกษตรอื่นของครัวเรือน	-ควรจะปลูกพืชผักสวนครัวอย่างน้อย 5 ชนิด
9) การบันทึกข้อมูล	-ควรจะมีการบันทึกข้อมูลครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ

3.2.2 แนวทางปฏิบัติในประเภทระดับปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ข้าวอินทรีย์

ประเด็นพิจารณา	แนวทางปฏิบัติระดับปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ข้าวอินทรีย์
1.) พื้นที่ทำนา	-พื้นที่การผลิตจะต้องไม่เสี่ยงต่อการปนเปื้อน สารเคมีเช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และที่กำจัดขยะ เป็นต้น
2.) การจัดการพื้นที่ในการผลิตข้าว	-มีการแบ่งพื้นที่นาบางส่วนในการผลิตข้าวอินทรีย์เต็มรูปแบบ
3.) แหล่งน้ำ	-ไม่ใช้น้ำจากแหล่งที่มีความเสี่ยงต่อการปนเปื้อนสารเคมี เช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล และที่กำจัดขยะ เป็นต้น
4.) การใช้ปุ๋ยและสารเคมี	-ใช้ปุ๋ยเคมีได้เกิน 10 กก/ไร่ทั้งนี้ให้พิจารณาตามสภาพดิน เช่น ดินนาทม ดินผสมลูกรัง และดินทราย เป็นต้น -ควรใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ ร่วมกับปุ๋ยเคมี -ห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ยาฆ่าหญ้า แมลง -ห้ามใช้ปุ๋ยยูเรีย
5.) การใช้สารอินทรีย์	-สามารถใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการซื้อได้
6.) การกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช	-ไม่มีการเผาหญ้าและฟางทั้งบนคันนาและในแปลงนา และควรจะเลี้ยงสัตว์เพื่อกำจัดวัชพืชบนคันนา -ไม่มีการใช้ยาฆ่าหญ้า และยาฆ่าแมลง
7.) เมล็ดพันธุ์	-เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยตนเองหรือแลกเปลี่ยนจากเครือข่าย/คนในชุมชน
8.) การทำการเกษตรอื่นของครัวเรือน	-มีการปลูกพืชเพื่อเพิ่มรายได้หลังฤดูการทำนา
9.) การบันทึกข้อมูล	-ต้องมีการบันทึกข้อมูลครัวเรือนเป็นประจำ

3.2.3 แนวทางสำหรับประเภทการผลิตข้าวอินทรีย์ เกษตรกรในกลุ่มนี้ จะใช้แนวทางการปฏิบัติ และกลไกการส่งเสริม ตรวจสอบ ตามมาตรฐานของแต่ละแหล่งที่ดินใช้ในการรับรอง เช่น สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย (มกท.) มาตรฐานสหภาพยุโรป มาตรฐานของเยอรมัน ระบบการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade) และข้าวคุณธรรม เป็นต้น

สำหรับการนำแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัยของชุมชนมาใช้ในกระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของเกษตรกรในพื้นที่นั้น ยังไม่สามารถเห็นผลกระทบจากการดำเนินงานของโครงการที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนสู่การผลิตข้าวปลอดภัยได้อย่างชัดเจนนัก เนื่องจากโครงการใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเก็บข้อมูลในระดับครัวเรือนเกษตรกรอาสาทั้ง ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย (บัญชีครัวเรือน) ซึ่งเป็นข้อมูลทั่วไป และข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตข้าวโดยเฉพาะ โดยการให้ครัวเรือนอาสาและแกนนำตำบลเป็นผู้ดำเนินการ ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลบางส่วน จนต้องนำกลับไปแก้ไขในหลายพื้นที่ เกิดความล่าช้า ในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ และนำย้อนกลับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาระบบการผลิตข้าวตามการออกแบบของโครงการในตอนแรก นอกจากนี้ในการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาที่ยังไม่มีการแยกแยะกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้เกษตรกรครัวเรือนอาสาที่เข้าร่วมโครงการซึ่งมีความแตกต่างของวัตถุประสงค์และรูปแบบการผลิตเดิม สภาพทางกายภาพของพื้นที่นา รวมทั้งมีจุดมุ่งหมายในการเข้าร่วมการเรียนรู้ระดับตำบลที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามหลังจากการดำเนินงานไปช่วงหนึ่ง โครงการได้เริ่มแลกเปลี่ยนกับภาคีที่ดำเนินการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์/ข้าวปลอดภัย ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันเกษตรกรและภาคธุรกิจ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากในจังหวัดยโสธร ประกอบกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน ทำให้โครงการปรับกลยุทธ์ในการเรียนรู้และการพัฒนาให้สอดคล้องกับความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 592 ครัวเรือน โดยในแต่ละตำบลได้แบ่งครัวเรือนอาสาออกเป็น 3 ประเภทการผลิตข้าว ตามเป้าหมายการผลิตที่คาดว่าครัวเรือนของตนจะปรับเปลี่ยนปีการผลิต 2556/2557 ดังที่ได้แสดงเป็นรายตำบลในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงการจำแนกระดับเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสาในปีการผลิต 2556/57

ตำบล	เป้าหมายระดับการผลิตข้าวในปีการผลิต 2556/57			รวม (ครัวเรือน)
	การผลิตข้าวปลอดภัย (ครัวเรือน)	การปรับเปลี่ยน สู่ข้าวอินทรีย์ (ครัวเรือน)	การผลิต ข้าวอินทรีย์ (ครัวเรือน)	
1. กำแมด	50	–	–	50
2. คำน้ำสร้าง	50	–	–	50
3. นาโสี	50	–	–	50

ตำบล	เป้าหมายระดับการผลิตข้าวในปีการผลิต 2556/57			รวม (ครัวเรือน)
	การผลิตข้าวปลอดภัย (ครัวเรือน)	การปรับเปลี่ยน สู่ข้าวอินทรีย์ (ครัวเรือน)	การผลิต ข้าวอินทรีย์ (ครัวเรือน)	
4.น้ำคำ	49	-	-	49
5.โพนงาม	50	-	-	50
6.ม่วง	41	6	-	47
7.ศรีแก้ว	50	-	-	50
8.ศรีฐาน	25	19	5	49
9.สงยาง	46	4	-	50
10.สวาท	26	20	4	50
11.สามัคคี	28	21	-	49
12.ห้วยแก้ง	36	12	-	48
รวมทั้งหมด (ครัวเรือน)	501	82	9	592

จากตารางที่ 7 จะเห็นว่า ครัวเรือนอาสาส่วนใหญ่ได้วางเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวในปีการผลิต 2556/57 อยู่ในประเภทการผลิตข้าวปลอดภัยมากที่สุด จำนวน 501 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 84.63 ประเภทการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ข้าวอินทรีย์จำนวน 82 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 13.85 และประเภทการผลิตข้าวอินทรีย์เพียง จำนวน 9 ครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 1.52 ของครัวเรือนอาสาทั้งหมด ในตำบลสวาทและตำบลศรีฐาน ที่มีแกนนำของกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกับกลุ่มการผลิตข้าวอินทรีย์อื่นมาก่อน (ในประเภทข้าวอินทรีย์นี้ เกษตรกรได้ดำเนินการมาก่อนร่วมกับเครือข่ายอื่น เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนาโนโล่ เครือข่ายข้าวคุณธรรม และยังคงจะผลิตในรูปแบบนี้ต่อไป) แต่หากพิจารณาจากกิจกรรมการพัฒนา (Intervention) จากโครงการนั้น ยังอยู่ในขั้นตอนของการนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนกันในระดับกลุ่มตำบลเพื่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดหรือทัศนคติในระบบการผลิตข้าว การพัฒนาแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัยของชุมชน และการวางเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวในฤดูกาลผลิตต่อไปที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับเงื่อนไขของครัวเรือนอาสามากที่สุด จึงยังไม่สามารถบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมการผลิตข้าวที่แตกต่างออกไปจากช่วงก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการอย่างชัดเจนนัก ทั้งในด้านกระบวนการผลิตข้าวปลอดภัยที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน การลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งหากเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์อย่างเต็มรูปแบบจะสามารถลดต้นทุนได้จากการเลือกใช้วัตถุดิบธรรมชาติต่างๆแล้วนำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้ลดต้นทุนลงได้ประมาณร้อยละ 60 (อานันท์ ตันโซ, 2548) รวมทั้งการลดลงของสารเคมีหรือสารปนเปื้อนต่างๆ ที่พบในแปลงนา

ของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง สอดคล้องกับข้อมูลค่าใช้จ่ายในการผลิตของเกษตรกรในตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม ที่ลดลงในรายจ่ายที่เกี่ยวกับค่าปุ๋ยเคมี ค่าเมล็ดพันธุ์และค่าจ้างแรงงาน แต่อย่างไรก็ตาม ในการออกแบบโครงการนั้นไม่มีกิจกรรมหรือกลไกในการตรวจวัดเพื่อเปรียบเทียบระหว่างฤดูกาลผลิต จากข้อมูลเป้าหมายการผลิตนี้ จึงได้เพียงการประเมินแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตในปีการผลิตปี 2556/57 ที่มีการประเมินร่วมกันจากเวทีการประชุมเพื่อสะท้อนกลับผลการวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการผลิตในแต่ละกลุ่มตำบล ซึ่งจะต้องใช้กระบวนการกลุ่มในการติดตามร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งราชการและ อบท.ภายใต้หลักเกณฑ์ของแต่ละประเภทการผลิตที่ได้ตกลงร่วมกันในเวทีการแลกเปลี่ยนระดับตำบลต่อไป

จากข้อมูลเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนดังกล่าวแสดงถึง กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรที่มักจะเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือการเปลี่ยนผ่าน (Transformation) จากรูปแบบการผลิตในระดับที่มีความเข้มข้นน้อยไปหามาก โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของตนเองร่วมกับคนในชุมชนหรือข้อมูลข่าวสารจากภายนอก ทิศทางของนโยบาย ตลอดจนเงื่อนไขหรือโอกาสในด้านต่างๆที่ดีขึ้นหากเปรียบเทียบกับการผลิตแบบเดิม โดยเฉพาะการผลิตแบบข้าวอินทรีย์ที่มีความเข้มข้นของมาตรฐานในการตรวจสอบ/รับรองและการจัดการที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก แม้ว่าจะเป็นระบบการผลิตข้าวที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ ของผู้ผลิต ผู้บริโภค และสภาพแวดล้อมต่างๆมากที่สุดก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2547) ที่พบว่า ในช่วงการปรับเปลี่ยนระยะแรกๆของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรและครอบครัวจะมีความวิตกกังวล เพราะยังไม่มั่นใจว่าจะทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ต้องใช้เวลาในการปรับปรุงบำรุงดินนานพอสมควรกว่าดินจะดี มีต้นทุนสูง รายได้น้อย และมีปัญหาเรื่องหนี้สินเดิม ถ้าพบปัญหาที่ทำให้ผลผลิตตกต่ำ ก็อาจทำให้เกิดความท้อแท้ นอกจากนี้ยังต้องมีเวลาให้กับแปลงนา ทำให้ไม่มีเวลาไปหาเงินจากภายนอกต้องดูแลรักษาพันธุ์พืชมากเป็นพิเศษ ยิ่งหากมีแรงงานในครัวเรือนน้อยต้องใช้การจัดการมากขึ้น จากข้อมูลชุมชนและบทเรียนเหล่านี้ จึงน่าจะเป็นช่องว่างของความรู้ และความเข้าใจของคนภายนอกที่มักจะใช้กรอบการมองและวิเคราะห์ปัญหาของตนเองรวมทั้งระบบการส่งเสริม สนับสนุนในรูปแบบเดียวกัน จะต้องให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจต่อรูปแบบและกระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Model) ในการปรับเปลี่ยนการผลิตของเกษตรกรอย่างถ่องแท้ ก่อนการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย ส่งผลให้ระบบการสนับสนุน/ส่งเสริมของหน่วยงาน ไม่ได้รับการยอมรับของเกษตรกรและจำนวนพื้นที่และเกษตรกรที่มีการผลิตข้าวปลอดภัยยังคงค่อนข้างต่ำ

3.3. บทเรียนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด และรูปแบบการผลิตข้าวปลอดภัยนั้น โครงการได้เชื่อมโยงการเรียนรู้จากการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของชุมชน ร่วมกับการเรียนรู้ผ่านบทเรียนการดำเนินงานของ ศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สามารถนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร ส่วนใหญ่มีการดำเนินการมาก่อน โดยการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์การพัฒนาเอกชน และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์มีหลายแห่ง ได้แก่

3.3.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลสวาท อำเภอเลิงนกทา

1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลสวาท เริ่มก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี 2542 ภายใต้เงื่อนไขของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ต้องการให้กลุ่มเกษตรกรที่มีสิทธิ์ที่จะได้รับการสนับสนุนจะต้องขึ้นทะเบียนกับกองทุนฯ มีสมาชิกเริ่มต้นจำนวน 52 คน เพื่อการระดมเงินออมในรูปแบบเงินสัจจะรายเดือนพร้อมกับแสวงหาแนวทางในแก้ปัญหาชุมชนระยะยาว และส่งเสริมการคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิก ต่อมาเมื่อสมาชิกสนใจสมัครเข้าร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบันมีสมาชิก 304 คน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม คือ เพื่อพัฒนาการปลูกข้าวอินทรีย์ให้สามารถได้รับมาตรฐาน การเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและพัฒนาแนวคิดการทำงานของสมาชิกกลุ่ม และเครือข่ายและการอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรับการดำเนินชีวิตตามวิถีธรรมชาติให้คนในชุมชนมีสุขภาพดี

2) หน่วยงานสนับสนุนหลัก ประกอบไปด้วย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) สนับสนุนงบประมาณจำนวน 80,000 บาท เพื่อการก่อสร้างโรงสี สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สนับสนุนงบประมาณในการบรรจุภัณฑ์ข้าวปลอดภัยเพื่อการจำหน่ายในตลาดต่างๆ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สนับสนุนโรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ดจำนวนเงิน 90,000 บาท มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สนับสนุนการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรสมาชิกเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในนาข้าว สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สนับสนุนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การอบรมเกษตรแบบพอเพียง และกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้การผลิตข้าวปลอดภัย

3) องค์ความรู้ มีองค์ความรู้ที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกร ผู้สนใจ ในด้านต่างๆ เช่น การทำนาอินทรีย์ร่วมกับการปลูกพืชที่หลากหลายในแปลงนา การบริหารจัดการน้ำในฤดูแล้งการเลี้ยงสัตว์ และการเลี้ยงปลาในนาข้าวอินทรีย์

4) ผู้รู้ในชุมชน มีภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถเป็นวิทยากรในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านข้าวอินทรีย์ การบริหารจัดการโรงปุ๋ยอินทรีย์และโรงสีชุมชน คือ นายบุญคุ้ม ชายทวีป ด้านการทำปุ๋ยอินทรีย์ คือ นางพิสมัย ศรีสุพรรณ ด้านการจัดการกองทุนข้าว (การคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว) คือ นายบุญคุ้ม ชายทวีป ด้านการเลี้ยงปลาในนา

ข้าว คือ นายสมโภช ทุมโหมง ด้านการปลูกผักปลอดสารพิษ คือ นายสุรินทร์ ศรีทุมมา และด้านการลดต้นทุนในการทำนา คือ นายวีระพล สมตะเนย์

5) ความสำเร็จที่คนในชุมชนมีความภูมิใจ เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ชุมชนก่อตั้งด้วยการสนับสนุนในช่วงแรกโดยหน่วยงานภายนอก แต่คนในชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินการที่ต่อเนื่องด้วยตนเอง โดยมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นหลัก จึงทำให้ได้รับความสนใจในการเข้ามาศึกษาเรียนรู้จากเกษตรกรทั้งภายในและภายนอกตำบล นอกจากนี้แล้วหน่วยงานราชการต่างๆยังให้การสนับสนุนทรัพยากรต่างๆในการดำเนินงาน ร่วมกับการระดมทุนจากสมาชิก

3.3.2 ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีฐาน อำเภอปาดัง

1) การริเริ่มก่อตั้ง เกิดจากแกนนำชุมชนที่มีแนวคิดและประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร คือ นายโจน จันโต ซึ่งเป็นคนที่เกิดในชุมชน แต่ออกไปใช้ชีวิตอยู่ต่างจังหวัดและต่างประเทศมาหลายปี จึงกลับมาอยู่บ้านของตนเอง ได้มาชักชวนคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน พบว่ามีสภาพเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว โดยในอดีตนั้น ชุมชนเคยมีแหล่งอาหารธรรมชาติ ดินอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อชุมชนทำการเกษตรกรรมด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่และการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้มีการปนเปื้อนด้วยสารเคมี ทั้งยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมีและอื่นๆ สภาพดินเสื่อม ขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ผลผลิตข้าวตกต่ำ มีสารเคมีตกค้างในระบบการเกษตรเป็นจำนวนมาก จึงร่วมกันก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ” ขึ้น โดยมีกิจกรรมในช่วงเริ่มต้น เช่น การปลูกข้าวปลอดสารพิษ การสร้างบ้านดินและอนุรักษ์พื้นฟูสิ่งแวดล้อม เป็นการรักษาผืนดินให้อุดมสมบูรณ์ และลดต้นทุนการผลิต คนในชุมชนมีสุขภาพดีขึ้นจากการลดการใช้สารเคมี โดยศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์นี้ มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง คือ 1) เพื่อส่งเสริมการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ตาม “วิถีเฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน” 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพข้าวปลอดสารพิษให้ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และ 3) เพื่ออนุรักษ์พื้นฟูสิ่งแวดล้อมชุมชน และปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติสู่การมีสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน

2) กระบวนการเรียนรู้ชุมชนและการพัฒนา จากการเริ่มต้นของคนกลุ่มเล็กๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ ได้รับแรงบันดาลใจจากกลุ่มเกษตรกรทำนาโนโล (ชมรมรักธรรมชาติ) อำเภอหาดขามและสวนล่างผืน จังหวัดอำนาจเจริญ การทำงานพัฒนามาเรื่อยๆ จนมีเครือข่ายทุกอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงในการตรวจสอบคุณภาพและการประเมินมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ “เราไม่ได้ตั้งเป้าหมายว่า จะให้มีคนมาปลูกข้าวหรือทำการเกษตรแบบเราทั้งชุมชน แต่เราหวังเพียงให้กลุ่มมีความมั่นคง กิจกรรมสามารถตอบสนองปัญหาที่มีอยู่ รวมกลุ่มสมาชิกให้อยู่รวมกันอย่างเหนียวแน่น ไม่ให้ทอดทิ้งจนต้องออกจากกลุ่มไปกลางคัน เรามีการประชุมกันทุกวันที่ 1 ของเดือน เพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม พร้อมทั้งการแก้ปัญหาต่างๆและให้กำลังใจกัน ที่สำคัญคือ สร้างตัวอย่างในการริเริ่มกิจกรรมขึ้นในชุมชน ซึ่งจะทำให้คนอื่นๆที่ยังลังเล มี

โอกาสเข้ามาร่วมอย่างมั่นใจต่อแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม” (ลิขิต ป้องกัน : เลขากลุ่มอนุรักษ์ฯ และผู้นำการปลูกข้าวปลอดสารในชุมชน) เมื่อทางกลุ่มได้ทำงานร่วมกันไประยะหนึ่ง จึงได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเห็นว่า ปัจจุบันกระแสการผลิตและการบริโภคอาหารปลอดสารพิษ ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นได้จากการวางจำหน่ายสินค้าประเภทนี้หรือการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐและธุรกิจเอกชน เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ปลอดสารเคมีไม่ว่าจะเป็นพืชผัก ผลไม้ สมุนไพรต่างๆ ขณะที่สถานการณ์ด้านอาหารที่คนในชุมชนบริโภคเป็นประจำ ส่วนใหญ่ก็มีสารพิษปนเปื้อน จึงได้รวมกลุ่มกันขึ้นในชุมชน โดยในช่วงแรก เมื่อปี 2544 รวมสมาชิกกลุ่มได้เพียง 10 ครอบครัว หลังจากรวมกลุ่มกันได้ประมาณหนึ่งปีจึงเริ่มมีสมาชิกสนใจเข้าร่วมเพิ่มเป็น 20 ครอบครัวและปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 33 ครอบครัว เริ่มจากการสร้างกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวและผลิตอาหารที่ปลอดภัยทดแทนอาหารที่เสี่ยงต่อสารพิษปนเปื้อนจากการซื้อ เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ด้วยหลักคิด คือ “อยู่บ้านดิน กินพืชอินทรีย์” นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น สบู่ ยาสระผม น้ำยาล้างจาน ตามแนวเศรษฐกิจแบบพอเพียงและพึงพิงธรรมชาติให้มากที่สุด ลดการผลิตและบริโภคตามกระแสทุนนิยม

3) วิธีการดำเนินงาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเกษตรอินทรีย์ ดำเนินงานภายใต้กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร ศูนย์ได้ดำเนินการสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกผู้ปลูกข้าวและทำการเกษตรปลอดสารในชุมชนเป็นหลัก โดยมีการดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่ม โดยการประชุมติดตามการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ของศูนย์เป็นประจำทุกเดือน การพัฒนาความรู้และทักษะปลูกข้าวอินทรีย์ โดยการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ร่วมกันแก้ไขปัญหา สร้างความเชื่อมั่นแก่สมาชิก การพัฒนาแนวคิดการทำงานของกลุ่มโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลทั้งภายในและนอกชุมชน เพื่อแสวงหารูปแบบการทำงานใหม่ๆ ที่เอื้อต่อการดำเนินงานของศูนย์ นอกจากนี้ศูนย์ยังมีการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการอย่างต่อเนื่องให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

4) การบริหารจัดการ สมาชิกได้เลือกตัวแทนจำนวน 8 คนที่มาจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อเป็นผู้ดำเนินการต่างๆ ในศูนย์ โดยเน้นการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนา ประกอบไปด้วย กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มสตรีสหกรณ์ กลุ่มทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มผู้ประกอบการค้าหมอน กลุ่มผู้นำในชุมชนมีทั้งเป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ ศูนย์ฯ เป็นจุดประสานความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก เช่น ธกส., เกษตร สาธารณสุข พัฒนาชุมชนและสถาบันการศึกษา เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาในการดำเนินงานของศูนย์ ส่วนภายในอาคารศูนย์การเรียนรู้ยังเป็นแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชนอีกด้วย

5) กิจกรรมต่างๆของศูนย์ที่สามารถให้บริการด้านการเรียนรู้แก่คนภายในตำบลและภายนอกในปัจจุบัน มีหลายกลุ่มกิจกรรม ประกอบไปด้วย กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปื้มน้ำมัน กลุ่มโรงสีชุมชน กลุ่มการสร้างบ้านด้วยดิน สหกรณ์“ร้านดิน” และสถาบันการเงินชุมชน นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาในระดับครัวเรือนและกลุ่ม จนประสบความสำเร็จอีกหลายอย่าง เช่น

- การส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ ที่มีการทำกิจกรรมอื่นๆ ทั้ง น้ำหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และธนาคารปุ๋ย

- การสร้างความมั่นคงด้านอาหาร สนับสนุนให้สมาชิกปลูกพืชอาหารเพื่อการบริโภคของครัวเรือน ในพื้นที่บ้าน ในอย่างน้อยครัวเรือนละ 100 ชนิด

- กิจกรรมธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่งเสริมให้เกษตรกรสมาชิกอนุรักษ์ และใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมืองในการปลูก รวมทั้งการคัดเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเอง ปัจจุบันมีพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์กว่า 500 ไร่

- การลดรายจ่ายประจำวันของครัวเรือน ส่งเสริมการผลิตเครื่องอุปโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเพื่อใช้เองทดแทนการซื้อ เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า สบู่ แชมพู สระผม ยาหม่องน้ำ น้ำมัน ใบโอดีเซล น้ำส้มควันไม้ เป็นต้น

- กิจกรรมพัฒนาความรู้ในหลักสูตรต่างๆ เช่น ลัทธิธรรมชีวิต การเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาศักยภาพการทำงานของเครือข่าย การประชุมทุกเดือนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสริมกำลังใจกันในกลุ่มสมาชิก

- การปลูกพืชฤดูแล้ง และการเลี้ยงปลา เป็นกิจกรรมเสริมนอกจากการทำนาในฤดูฝนและเป็นการเพิ่มความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ของชุมชน

6) ผลกระทบจากการดำเนินงาน หลังจากการรวบรวมกันมามากกว่ายี่สิบปี กลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกันหลายอย่างในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันจากฐานทรัพยากรชุมชน ได้ส่งผลให้เกิดผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน คือ

- การลดรายจ่ายของครัวเรือน จากการลงทุนด้านการเกษตร การซื้ออาหาร สิ่งของอุปโภคในชีวิตประจำวัน และลดการใช้พลังงาน

- การเพิ่มรายได้ จากการที่สมาชิกสามารถขายผลผลิตจากเกษตร-กรรมอินทรีย์ที่มีราคาสูงกว่าราคาที่ขายในตลาดทั่วไป ทั้ง ข้าว พืชผักสวนครัว และอาหารธรรมชาติที่สามารถหาได้จากไร่และพื้นที่แหล่งทรัพยากรอาหารอื่นๆในชุมชน

- คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น จากการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในอาหารในการเกษตร และมีการออกกำลังกายจากการทำงาน ส่งผลให้การเจ็บป่วยน้อยลง

- สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีสภาพดีขึ้น จะเห็นได้จากสภาพดีที่มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ลดสารเคมีตกค้าง การเผาตอซังข้าวน้อยลง แหล่งน้ำสะอาด และสภาพอากาศที่ดี

- มีแหล่งอาหารธรรมชาติ จากการเลี้ยงปลาในนาข้าว ดินและน้ำไม่มีสารพิษ มีปู ปลา กบ เขียด และสัตว์น้ำอื่นๆมากขึ้น และมีพืชผักและอาหารที่สามารถหาได้ตามป่าชุมชน

ภาพที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่มีหน่วยงานต่างๆและกลุ่มเกษตรกรที่สนใจเข้ามาเรียนรู้กิจกรรมและประสบการณ์การพัฒนาอยู่เป็นประจำ

3.3.3 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ตำบลนาโเส ตำบลนาโเส อำเภอกุตุชุม

1) การริเริ่ม จากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ชื่อ โครงการสมุนไพรรักษาตนเอง ชุมชนเพื่อธรรมชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในชนบท ตั้งแต่ปี 2526 ครั้นในปี 2534 เกษตรกรในตำบลนาโเสโดยการนำของพ่อม่น สามสี และพ่อวิจิตร บุญสูง จึงได้ชักชวนชาวบ้านเริ่มก่อตั้งชมรมรักษารักษาธรรมชาติ ในช่วงแรกเน้นกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นหลัก ต่อมาได้เริ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษและข้าวปลอดสารเคมีหรือข้าวอินทรีย์ พร้อมกันนี้ได้รวมกลุ่มกันก่อตั้งโรงสีขึ้นโดยการรวมทุนของเกษตรกรในอำเภอกุตุชุมและผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร ต่อมาในปี 2539 ได้ร่วมกับบริษัทเอกชนที่ทำธุรกิจเพื่อสังคม (Cooperate Social Responsibility-CSR) เพื่อส่งข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้ออกไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภคในประเทศยุโรปโดยการทำสัญญาซื้อขายร่วมกันและนำระบบการตรวจ สอบมาตรฐานข้าวปลอดสารพิษที่เรียกว่า “OS3” หรือ Organization-Switzerland-Third World และเมื่อปี 2545 กลุ่มเกษตรกรทำนาได้สนับสนุนให้สมาชิกในการทำนาเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง โดยมีการฝึกอบรมในศูนย์การเรียนรู้ใกล้บ้าน และวัดสวนธรรมร่วมใจ เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าวิถีชีวิตชาวบ้านพึ่งสารเคมีในการทำนาเกษตรสูงมาก จน

ทำให้เกษตรกรที่ผ่านอบรมเกิดความเข้าใจ เชื่อมันต่อแนวทางการผลิตที่ปลอดภัยและมีแหล่งตลาดในการรองรับผลผลิตที่ชัดเจนและยังได้ราคาขายที่สูงกว่าชาวทั่วไปอีกด้วย

2) กระบวนการดำเนินงาน

- การประชุม ระดมความคิดเห็นจากชาวบ้านทั่วไป และรวมกลุ่มสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมมีการออกหุ้นเริ่มต้น คนละ 1,500 บาท เพื่อเป็นทุนเริ่มต้นดำเนินการก่อตั้งโรงสีร่วมกับงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

- แต่งตั้งคณะกรรมการ จำนวน 5 คนประกอบด้วย ตำแหน่งต่างๆ คือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และฝ่ายตรวจสอบ

- การศึกษาดูงาน จากองค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ดำเนินงานที่คล้ายคลึงกัน พร้อมกับการอบรมพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการและกลุ่มแกนนำของกลุ่ม

- การประชุม พบปะสมาชิกทุกเดือนเพื่อเกาะกลุ่มให้เกิดความมั่นใจช่วยเหลือแนะนำกันระหว่างการทำกิจกรรมทั้งในระดับกลุ่มและครัวเรือนสมาชิก

- สร้างกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ร่วมกัน เช่น การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการรักษาสุขภาพ ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด การผลิตอาหารสัตว์อัดเม็ด น้ำยาเอนกประสงค์ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การพัฒนาองค์การการเงินและสวัสดิการชุมชน และการทอดผ้าป่าช่วยย้อมสีธรรมชาติ เป็นต้น

3) ผลกระทบจากการดำเนินงาน จากการสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาให้กับสมาชิกกลุ่มสนใจต่างๆ ทำให้มีการขยายจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นจาก 22 คนในช่วงการก่อตั้งเป็น 232 คน ในจำนวนนี้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของครัวเรือนได้ทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะชาวอินทรีย์ สมาชิกมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมประชุมและกิจกรรมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีการขยายสมาชิกออกไปยังหมู่บ้านอื่นๆในตำบล

3.3.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลสงยาง อำเภอมหาชนะชัย

1) การริเริ่ม จากสถานการณ์ปัญหา การขาดแคลนพันธุ์ข้าวที่จะต้องซื้อจากภายนอกเป็นประจำทุกปี และพันธุ์ข้าวที่เก็บมักจะมีข้าวพันธุ์อื่นปน ส่งผลให้ผลผลิตข้าวที่ได้ไม่ดีขาดคุณภาพและราคาตกต่ำ เกษตรกรในตำบลสงยาง จึงได้ประชุมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเริ่มเมื่อต้นเมื่อปี 2549 จากการที่เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร เข้ามาให้คำแนะนำ ร่วมหาทางออกในการแก้ปัญหา เพราะที่ผ่านมาเกษตรกรยังขาดความตระหนักต่อปัญหาเกี่ยวกับพันธุ์ข้าวมากนักและยังไม่ได้รับการแก้ไขจริงจัง เมื่อได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่การเกษตร จึงทำให้ชาวบ้านมีความรู้และมีความตั้งใจในแก้ปัญหาร่วมกัน มีเป้าหมายในการสร้างแหล่งเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ ให้บริการแก่สมาชิกในกลุ่ม โดยการให้ความรู้แก่เกษตรกรให้สามารถคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวได้เอง

2) การดำเนินงาน มีกระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

- จัดเวทีประชาคม ชี้แจงโครงการทั้งหมดหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับพันธุ์ข้าวที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอร่วมกับผู้นำชุมชน
- รับสมัครสมาชิกกลุ่มสนใจ ที่จะเข้าร่วม มีจำนวน 30 คน และแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อประสานงานในชุมชน พร้อมทั้งวางแผนการดำเนินงานและการนัดหมายผู้เข้าร่วมโครงการ
- อบรมให้ความรู้เชิงวิชาการรู้และฝึกปฏิบัติในระดับแปลงนาสาธิตหลักสูตร โรงเรียนเกษตรกร หลังจากนั้น กลุ่มสมาชิกได้เรียนรู้จากการทัศนศึกษาจากกลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวจนประสบความสำเร็จ
- เกษตรกรสมาชิกรับความรู้กลับไปทดลองปฏิบัติในที่นาของตนเอง และเข้าร่วมกระบวนการกลุ่ม เพื่อรายงานความก้าวหน้า การแก้ไขปัญหาเป็นระยะ รวมประมาณ 7-8 ครั้ง
- ศูนย์การเรียนรู้ได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวจากกรมส่งเสริมการเกษตรจำนวน 3 ตัน ทางศูนย์จึงได้บริหารจัดการโดยให้สมาชิกกู้ยืมพันธุ์ข้าว

3) กิจกรรมต่างๆในศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่

- การส่งเสริมสมาชิกในการทำนาปรังมาเมื่อปี 2550 ประมาณ 70 ไร่ แต่ได้ผลผลิตไม่ดีนัก ต่อมาปี 2551 มีเกษตรกรทำนาปรังขยายพื้นที่เป็น 430 ไร่ เนื่องจากผลผลิตสูงขึ้นถึง 800 กิโลกรัมต่อไร่ จึงทำให้พื้นที่การทำนาปรังขยายขึ้นในปี 2552 เป็นจำนวนถึง 7,000 ไร่
- การบันทึกบัญชีครัวเรือน ทำให้สมาชิกได้ข้อมูลในการนำมาวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและแนวพัฒนา โดยเฉพาะการลดต้นทุนการผลิตภาคการเกษตรและค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่นๆ

4) ผลกระทบจากการดำเนินงาน

- เกษตรกรสมาชิกที่ผ่านการอบรม มีทักษะในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพเพื่อนำไปผลิตในที่นาของตนเองหรือจำหน่ายได้ เพราะมีการตรวจคุณภาพและได้รับการรับรอง จนได้รับรางวัลชนะเลิศในระดับประเทศ และเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรจากการปฏิบัติจริง
- เกษตรกรสามารถผลิตข้าวที่ลดการปนกันและขายข้าวได้ราคาดีขึ้น
- ลดต้นทุนการผลิตข้าวลง เพราะในแต่ละปีเกษตรกรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากภายนอกทั้งศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์และร้านค้าเอกชนเป็นจำนวนมาก

จากการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเหล่านี้ ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้เกิดจากการสนับสนุนหรือผลักดันจากโครงการโดยตรง แต่ก็ถือว่าเป็นแหล่งในการรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในชุมชนและพัฒนาขึ้นจากฐานประสบการณ์และองค์ความรู้ที่ชุมชนสั่งสมร่วมกันมา ไม่ว่าจะเป็น

เป็นในด้านระบบการเกษตรยั่งยืน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และระบบการบริหารจัดการชุมชน เกษตรกรจึงสามารถเข้าถึงได้ง่าย และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นแบบไม่เป็นทางการสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน เกษตรกรสมาชิกครัวเรือนอาสาได้ใช้เป็นแหล่งในการแลกเปลี่ยนและพัฒนาการทำงาน โดยกระบวนการกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ก็ยังจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) พัฒนาที่ดิน เกษตรกร พัฒนาชุมชน ประมง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย ในด้านต่างๆ เช่น การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาสร้างชุดหลักสูตรการเรียนรู้ (Learning Module) การพัฒนาเทคนิคการถ่ายทอดองค์ความรู้ของวิทยากรกระบวนการในแต่ละประเด็น การพัฒนาระบบเอกสารและสื่อในการถ่ายทอดที่หลากหลายและดึงดูดความสนใจ และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการของศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะเป็นหน่วยงานหลักในระดับพื้นที่ในการประเมินความต้องการพัฒนา (Needs Assessment) และบูรณาการทรัพยากรในการสนับสนุนเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาของชุมชน

3.4 การพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกในการดำเนินงานโครงการ

จากรูปแบบการดำเนินงานของโครงการ ที่มุ่งเน้นการบูรณาการความร่วมมือขององค์กรภาคีพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้าวปลอดภัยภัยทั้งในระดับจังหวัด และการประสานการปฏิบัติสู่ระดับพื้นที่นั้น โครงการจึงได้ออกแบบกลไกในการขับเคลื่อนโครงการให้สอดคล้องกันในสองระดับ คือ คณะทำงานภาคีการพัฒนาในระดับจังหวัดและแกนนำตำบล เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยงานและสนับสนุนต่อครัวเรือนอาสาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการดำเนินงานจริงนั้น พบว่ามีความแตกต่างกันของทั้งสองกลไก ดังต่อไปนี้

3.4.1 กลไกคณะทำงานระดับจังหวัด

องค์ประกอบของคณะทำงานของโครงการระดับจังหวัด ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากภาคีภาคประชาสังคม ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการและสื่อมวลชน โดยในเบื้องต้นนั้น โครงการมีความคาดหวังให้เป็นกลไกในระดับจังหวัดที่มีบทบาทในการสนับสนุนด้านแนวคิดในเชิงยุทธศาสตร์ วิชาการและบูรณาการความร่วมมือสนับสนุนต่อแกนนำในระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนงานของโครงการ ในระยะแรกได้กำหนดโครงสร้างกลไกการทำงานระดับจังหวัดที่ประกอบไปด้วย คณะแกนนำ ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ภาคีหลักที่มีความเกี่ยวข้องกับโครงการโดยตรง (Direct / Boundary Partners) เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนประเด็นข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์อยู่แล้วในโครงสร้างงานประจำ ภาคีรองที่อยู่ในจังหวัดแต่

อาจไม่มีบทบาทต่อโครงการมากนัก (Indirect Partners) เป็นหน่วยงานหรือคณะบุคคลที่สนับสนุนในด้านความคิดเห็น และภาคยุทธศาสตร์ (Strategic Partners) ที่มีบทบาทในบางกิจกรรมที่ส่งผลต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ แต่เมื่อโครงการได้ดำเนินงานไประยะหนึ่งพบว่า คณะทำงานที่เข้าร่วมกิจกรรมและการประชุมต่างๆที่ต่อเนื่องไม่เป็นไปตามที่ได้จัดวางกลไกและความคาดหวัง มีเพียงประมาณ 15-20 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานราชการเป็นหลัก เช่น เกษตร พาณิชย ประมง พัฒนาที่ดิน พัฒนาชุมชน สาธารณสุข ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนคณะทำงานที่มาจากภาคชุมชนมีเพียงสามคนที่เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ เพราะผู้นำในบางตำบลที่ไม่ได้กำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในโครงการโดยตรง จึงไม่เห็นประโยชน์และความเชื่อมโยงถึงผลกระทบ (Impacts) ที่จะเกิดขึ้นในภาพรวมของจังหวัดและยังมีความเข้าใจต่อแนวทางการทำงานโครงการรูปแบบโครงการพัฒนา (Development Scheme) ที่คุ้นเคยมากกว่าโครงการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ทำให้แกนนำที่มาจากภาคส่วนชุมชนยากต่อการปรับทัศนคติและวิธีการทำงานที่มีความเป็นวิชาการมากขึ้น และชุมชนยังคุ้นเคยกับการเป็นเพียง “กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา” (Target Group) มากกว่าการเป็นผู้ดำเนินการพัฒนา (Implementer) ด้วยตนเอง ในส่วนของคณะทำงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อปท.) นั้นมีเพียงบางตำบลที่เข้าร่วมกิจกรรมระดับจังหวัดแต่ไม่ต่อเนื่อง คือ สงยาง นาโส น้ำคำ สวาท ส่วนตำบลอื่นๆ เข้ามาร่วมกิจกรรมน้อยลงและไม่ค่อยมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาของโครงการ แต่ยังคงพร้อมที่จะสนับสนุนการดำเนินงานหรือให้ความร่วมมือในระดับพื้นที่รับผิดชอบตนเอง จากสถานการณ์เหล่านี้ คณะทำงานจึงเห็นร่วมกันว่าควรจะเป็นคณะทำงานชุดเดียวกันเพื่อลดความซ้ำซ้อนในเชิงการจัดการต่างๆ และการประสานงาน สำหรับกิจกรรมหลักที่ได้ดำเนินการร่วมกันเป็นประจำ คือ การประชุมประจำเดือนของคณะทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการ การพัฒนากฎเกณฑ์ปฏิบัติชาวปลอดภัย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการพัฒนาระบบการทำงาน การวางแผนการทำงานและการให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานในระดับพื้นที่

คณะทำงานระดับจังหวัดได้ประชุมกันเฉลี่ยเดือนละหนึ่งครั้ง โดยมุ่งเน้นการยกย่องและพัฒนาแนวปฏิบัติชาวปลอดภัย รวมทั้งบูรณาการแผน เป้าหมาย จนทำให้เกิดความร่วมมือในระดับตำบลให้มีบทบาทในการสนับสนุนประเด็นชาวปลอดภัยที่ต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ ดังเช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดได้ สนับสนุนการอบรมการทำปุ๋ยชีวภาพและวัตถุดิบบางส่วน การตรวจสอบข้อมูลกลุ่มเป้าหมายร่วมโครงการ เช่น กำแมด สวาท สามัคคี สงยาง, สำนักงานพัฒนาที่ดินได้ ตรวจสอบคุณภาพดินในพื้นที่ ต.นาโส สามัคคี ศรีฐาน, สำนักงานประมง สนับสนุนพันธุ์ปลาและการอบรมให้กับครัวเรือนอาสา ต.สวาท สามัคคี ตำบลละ 30 ครัวเรือน รวมทั้งการนำข้อมูลกลุ่มเป้าหมายของโครงการไปใช้จัดทำแผนเสนองบประมาณจากกลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัด, สำนักงานพัฒนาชุมชน ใช้ข้อมูลครัวเรือนอาสาไปใช้ในโครงการ ABC และ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) สนับสนุนเครื่องจักรเพื่อปรับสภาพพื้นที่นาและชุดแหล่งน้ำโดยให้เกษตรกรสมทบค่าน้ำมัน ใน ต.สวาท

โพนงาม น้ำคำ นาโส ทั้งนี้กิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เริ่มมีการบูรณาการความร่วมมือกันมากขึ้น เกิดจากการใช้ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายของโครงการประกอบในการวางแผนและการประสานงานร่วมกับ ชุมชน นอกจากนี้แล้ว คณะทำงานระดับจังหวัดยังได้มีการประเมินตนเอง (Self-Assessment) ด้วย เครื่องมือไตรสิกขา ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 สรุปการประเมินตนเอง (Self-Assessment) ของคณะทำงานระดับจังหวัดยโสธร

ประเด็น/ ลำดับ ขั้นตอน	ความร่วมมือ	การจัดการ	ความรู้	ผลสรุป
การออกแบบ โครงการ	ระดับคะแนน 3 -มีการระบุ ประเด็นร่วมที่ ยอมรับร่วมกัน ของภาคีต่างๆ -มีการวิเคราะห์ ข้อมูล- สถานการณ์ที่ เกี่ยวข้องเพื่อ นำมาใช้ในการ ออกแบบ โครงการ -มีการระบุ องค์การภาคีการ พัฒนาต่างๆใน พื้นที่เพื่อ สนับสนุน โครงการ	ระดับคะแนน 2 -ในระดับคณะทำงาน จังหวัดที่เป็นแกนนำ ของโครงการมี แนวทาง กรอบการ ทำงานและแผนปฏิบัติ การแต่ยังไม่ ครอบคลุมครอบคลุม เนื้อหาและขาดความ ต่อเนื่อง	ระดับคะแนน 2 -สามารถเชื่อมโยง ข้อมูลจากระดับพื้นที่ มาใช้ในการ ทำงานตามประเด็น ปัญหาที่ได้กำหนด ร่วมกัน แต่ยังไม่มี ระบบการจัดการ ความรู้ ที่ใช้ร่วมกัน ในระหว่างกลไก การทำงาน	โครงการมีการวิเคราะห์ ความเป็นไปได้ในการ ดำเนินตามประเด็นร่วม และกำหนดภาคีในการ เข้าร่วมที่สอดคล้องกับ บทบาทในการสนับสนุน กลุ่มเป้าหมายในระดับ พื้นที่ อย่างไรก็ตามยังมี จุดอ่อนในการวางแผน และการนำข้อมูลที่มีอยู่ หรือการนำองค์ความรู้ เกี่ยวกับข้าวปลอดภัยที่ หน่วยงาน/องค์กรอื่น รวบรวมไว้ มาใช้ใน ระหว่างการทำงาน
กระบวนการ ดำเนินงาน	ระดับคะแนน 3 - มีการกำหนด ทีมงานระดับ จังหวัด/ตำบล -การบันทึก/ สำรวจข้อมูล ครัวเรือน	ระดับคะแนน 3 - มีการสร้างความ ร่วมมือและระบบการ สื่อสารระหว่างกัน ให้ องค์กรภาคีสามารถ เข้าใจแนวทางการ ดำเนินงาน และการ	ระดับคะแนน 2 -มีระบบข้อมูลที่ จำเป็นในการ ดำเนินงานของ โครงการ และการ แลกเปลี่ยนข้อมูลที่ เกี่ยวข้องระหว่าง	โครงการได้สร้าง กระบวนการทำงาน ระบบการสนับสนุนของ สำนักงาน คณะทำงาน ระดับจังหวัด และแกน นำตำบล แต่กิจกรรมใน ระดับพื้นที่ยังดำเนินการ

ประเด็น/ ลำดับ ขั้นตอน	ความร่วมมือ	การจัดการ	ความรู้	ผลสรุป
	- การพัฒนาแนวปฏิบัติข้าวปลอดภัยชุมชน - การแลกเปลี่ยนและพัฒนาระบบการผลิตข้าวในระดับตำบล - การประสานความร่วมมือกับอปท.	ติดตามความก้าวหน้าของโครงการในแต่ละช่วง	หน่วยงานภาคี	ได้ไม่ครบตามแผน ทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์บางข้อของโครงการ
ผลผลิต	ระดับคะแนน 3 - มีการประชุมของคณะทำงานประจำเดือน แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับระดับตำบล - หน่วยงานอปท.ในพื้นที่ยังเข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง - มีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างครัวเรือนเป้าหมายเฉพาะในช่วงที่มีการนัดหมายจากโครงการ	ระดับคะแนน 3 - หน่วยงานภาคีให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมตามแผน - มีการจัดการระบบข้อมูลระหว่างระดับจังหวัดกับพื้นที่ เพื่อนำไปสร้างการเรียนรู้ให้กลุ่มเป้าหมายตามช่วงเวลา	ระดับคะแนน 3 - ในระดับจังหวัดมีพื้นที่ และกลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ และองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับการผลิตข้าวปลอดภัยจากหลายองค์กร แต่ยังมีการถอดบทเรียน/ประสบการณ์ในการนำมาปรับใช้ในพื้นที่เป้าหมายได้น้อย	การดำเนินงานของกลไก ระดับจังหวัด / พื้นที่ตำบล และกิจกรรมต่างๆ ทำให้ครัวเรือนอาสา ได้เริ่มเรียนรู้ในการนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาระบบการผลิตข้าว และรู้ช่องทางในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานสนับสนุนต่างๆ
ผลลัพธ์ และการ	ระดับคะแนน 3 - มีการนำข้อมูล	ระดับคะแนน 2 - มีการเปลี่ยนแปลง	ระดับคะแนน 3 - มีการประสาน	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินงานของ

ประเด็น/ ลำดับ ขั้นตอน	ความร่วมมือ	การจัดการ	ความรู้	ผลสรุป
เปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น	และกลุ่มเหมา ยของโครงการ ไปพัฒนาแผน สนับสนุนจาก งบประมาณปกติ ในบางภาคี เช่น ประมง เกษตร อบจ. - หน่วยงานภาคี หลักที่เข้าร่วม โครงการ เช่น เกษตร พัฒนา ที่ดิน ประมง พาณิชย์ และ ธกส. เริ่มมีการ ประสาน ทรัพยากรก่อน ลงพื้นที่ สนับสนุน เกษตรกร	เกี่ยวกับแนวทางการ ผลิตข้าวปลอดภัยใน ตำบลที่ อบต.ให้การ สนับสนุนชัดเจน หรือ เป็นพื้นที่เป้าหมายการ ส่งเสริมของหน่วยงาน หรือมีเครือข่ายองค์กร ชุมชนอื่นๆอยู่แล้ว แต่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิด จากการดำเนินงาน ของโครงการโดยตรง ยังไม่สามารถวัดผล การเปลี่ยนแปลงได้ ชัดเจน	ข้อมูลและ แลกเปลี่ยนบทเรียน ระหว่างหน่วยงานที่ สนับสนุนการผลิต ข้าวปลอดภัย ระหว่างหน่วยงาน ราชการ ธุรกิจ และ องค์กรพัฒนา เอกชน เพื่อนำไป ปรับใช้ในการ พัฒนาระบบการ ทำงานในช่วงท้าย ของโครงการ	โครงการในระดับ จังหวัด เริ่มมีระบบการ ประสานข้อมูลและ ความร่วมมือระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ ประเด็นการผลิตข้าว ปลอดภัย ส่วนในระดับ พื้นที่เป้าหมายยังอยู่ใน ระดับการสร้าง กระบวนการเรียนรู้จาก ข้อมูลและกำหนด แนวทางปรับเปลี่ยนการ ผลิตข้าวที่เหมาะสมกับ เงื่อนไขของครัวเรือน และชุมชน

ภาพที่ 4 การประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการโครงการในระดับจังหวัด เป็นเวทีเชิงกลไกการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการบูรณาการระบบทำงานของหน่วยงานภาคีที่มีบทบาทเกี่ยวกับประเด็นข้าวปลอดภัยก่อนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ

ภาพที่ 5 ตัวแทนจากสำนักงานเกษตรจังหวัด เป็นหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโครงการอย่างสม่ำเสมอ

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวโดยสรุป ในการพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกภาคีความร่วมมือต่างๆ ในการยกระดับการผลิตข้าวสู่ข้าวปลอดภัยหรือข้าวอินทรีย์ตามแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัย ของชุมชนนั้น ยังอยู่ในขั้นการเริ่มปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานบูรณาการความร่วมมือในเชิงระบบ แต่ยังไม่เกิดรูปธรรมในการดำเนินการทั้งในด้านทรัพยากร แผนงาน และการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ที่ชัดเจนนัก หน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมเป็นองค์ประกอบในคณะทำงานยังทำงานภายใต้กรอบภารกิจของ หน่วยงานของตนเองมากกว่าการใช้พื้นที่ปฏิบัติการเป็นเป้าหมายร่วมระหว่างหน่วยงานหรือ ยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์ของจังหวัด และยังเป็นเพียงการสนับสนุนกิจกรรมในพื้นที่ตามแผนกิจกรรม / งบประมาณที่หน่วยงานมีอยู่เดิมเป็นกรณีๆ ไปหรือการสนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่ สำหรับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมเวทีการบูรณาการความร่วมมือในการ สนับสนุนการดำเนินงานข้าวปลอดภัยในพื้นที่ของตนเอง และจะให้ความสนใจในการสนับสนุนกลุ่มที่ ต่อเนื่อง เพราะมีความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาหรือยุทธศาสตร์ของจังหวัด โดยการทบทวน แผนในการสนับสนุนในลักษณะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต แหล่งการเรียนรู้ชุมชน การอบรมเกษตรกร การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หรือ การบรรจุภัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการบรรจุแผนการผลิตข้าวอินทรีย์เข้าสู่แผนการ พัฒนาตำบลโดยตรง นอกจากนี้แล้ว ในช่วงท้ายของโครงการยังอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับการเลือกตั้ง คณะผู้บริหาร อบต. ที่เพิ่งจะหมดวาระ ทำให้ขาดความมั่นใจว่าผู้ที่เข้ามาบริหารใหม่จะสานต่อ นโยบายหรือการพัฒนาพื้นที่ที่ได้ริเริ่มไว้ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อทิศทางการสนับสนุนจากองค์กร ปกครองท้องถิ่นได้เช่นกัน

3.4.2 กลไกคณะทำงานระดับตำบล (แกนนำตำบล)

ในระดับตำบล โครงการได้คัดเลือกแกนนำที่มีศักยภาพและสมาชิกยอมรับ ในการสนับสนุนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลของตนเอง การประสานงานระหว่างโครงการกับองค์การบริหาร ส่วนตำบล และครัวเรือนอาสา เรียกว่า “แกนนำตำบล” ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยตัวแทนจาก อบต. (นายก สมาชิก หรือพนักงาน) ผู้นำชุมชนทางการและผู้นำธรรมชาติของชุมชน และผู้นำกลุ่มการผลิต เป็นต้น จำนวนตำบลละ 5 คน ในรอบที่ผ่านมา แกนนำตำบลมีบทบาทหลักในการจัดเก็บข้อมูลการ ผลิตข้าวของเกษตรกรสมาชิก การเข้าร่วมการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระดับตำบลและการประชุม ทิมเพื่อการติดตามความก้าวหน้ากิจกรรมการพัฒนาในตำบลของตนเอง การให้ความคิดเห็นต่อการ ปรับแนวทางปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัยที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ซึ่งจากการประเมินสถานการณ์ ภาพรวมของพื้นที่เป้าหมายทั้งหมด พบว่า ตำบลที่ทำงานเข้มแข็ง มีการประชุมกันประมาณเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อปรึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ตนเองร่วมกับกิจกรรมของโครงการ มีการบูรณา การและประสานการสนับสนุนกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนกิจกรรมตำบลอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ตำบลสวาท สัมคคี ตำบลที่มีความเข้มแข็งระดับปานกลาง ส่วนใหญ่ มีการประชุมประจำเดือน แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิก จำกัดเฉพาะในกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและ อบต. เช่น ตำบลห้วย

แก๊ง โพนงาม คำน้ำสร้าง กำแมต ส่วนตำบลที่เหลือดำเนินการเฉพาะในกลุ่มสมาชิก อบต. ไม่มีการประชุมที่ต่อเนื่อง และทำกิจกรรมเฉพาะช่วงที่เจ้าหน้าที่โครงการนัดหมายลงพื้นที่แต่ละครั้งเท่านั้น จึงมีความก้าวหน้าของการดำเนินงานระดับพื้นที่ค่อนข้างน้อยกว่าตำบลอื่นๆ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีข้อสังเกตว่า ประสิทธิภาพการดำเนินงานของแต่ละตำบลขึ้นอยู่กับศักยภาพเดิมของแกนนำที่ถูกคัดเลือกมาหรือความตื่นตัวของสมาชิกในพื้นที่เป็นหลัก มิได้เป็นผลโดยตรงจากการพัฒนาศักยภาพในระหว่างการทำงานของโครงการ ลักษณะการทำงานของแกนนำส่วนใหญ่จึงยังเป็นไปตามที่ได้รับการประสานงานจากโครงการเป็นกรณีๆไป มากกว่าการคิดค้นและสร้างสรรค์กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมใหม่ๆที่สอดคล้องกับตำบลของตนเอง และยังไม่สามารถสนับสนุนต่อกลุ่มเป้าหมายได้โดยขาดการสนับสนุนของโครงการ

ภาพที่ 6 นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสวาท อำเภอลำปางฯ เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะ และสร้างความมั่นใจต่อเกษตรกรในการสนับสนุนเกษตรกรต่อเนื่อง โดยการบรรจุประเด็นการผลิตข้าวปลอดภัยในแผนพัฒนาตำบล

ภาพที่ 7 การประชุมสรุปผลการดำเนินงานโครงการ เป็นเวทีที่มีองค์กร/หน่วยงานภาคีพัฒนาต่างๆ ในระดับจังหวัดร่วมรับฟังการนำเสนอผลการดำเนินงานจากคณะทำงาน และการรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ภาพที่ 8 การเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทเรียนจากการดำเนินงาน ของคณะทำงาน ระหว่างจังหวัด โดยมีทีมวิจัยส่วนกลางเป็นผู้ดำเนินการ เป็นเวทีทำให้ได้แง่คิด มุมมองใหม่ เพื่อนำไปปรับกลวิธีเพื่อใช้ดำเนินงานในพื้นที่ของตนเอง

บทที่ 4

ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานของโครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชนจังหวัดยโสธรนั้นคณะทำงานได้ประมวลสรุปสาระสำคัญ ซึ่งมีผลต่อการขับเคลื่อนโครงการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทั้งในด้านข้อค้นพบ (Findings) ปัญหา/อุปสรรค การแก้ไข และข้อเสนอแนะ (Recommendations) อันจะเป็นบทเรียนสำคัญของโครงการหรือหน่วยงานต่างๆที่จะนำไปปรับใช้ในการพัฒนาระบบการผลิตข้าวปลอดภัยในพื้นที่อื่นๆต่อไป ดังนี้

1. ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน (Findings)

1.1 การดำเนินโครงการที่มีลักษณะความซับซ้อน ในเชิงเครือข่ายควบคู่กับประเด็นการพัฒนาเฉพาะจำเป็นจะต้องสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนและความมุ่งมั่นร่วมกัน (Commitment) ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้น เนื่องจากเป็นกลไกแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ไม่ได้อยู่ภายใต้โครงสร้างการทำงานเดียวกันและมีที่มาจากหลากหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ธุรกิจ สื่อมวลชน และองค์กรชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งในด้านแนวคิดพื้นฐาน ทักษะหรือความเชี่ยวชาญด้านประสบการณ์ และวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งจะต้องมีการปรับความคิด สร้างกระบวนการทำงานที่ยอมรับร่วมกัน การพัฒนาแผนการทำงาน ระบบการติดตามประเมินผลที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ตำบลและจังหวัด รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้และระบบการสื่อสารเชิงรุก (Pro-Active Communication) ระหว่างกันที่ต่อเนื่อง โดยผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่สนับสนุนของโครงการจะต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นเสมือนแกนกลางของกลไกในการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ จึงจะสามารถขับเคลื่อนโครงการที่ดำเนินการภายใต้ความหลากหลายของภาคีการพัฒนา (Bilateral Partners)

1.2 การเลือกกลุ่มและพื้นที่เป้าหมายของโครงการ จะต้องพิจารณาในด้านการตอบสนองต่อโจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการพิจารณาข้อมูลพื้นที่ในหลายมิติ เช่น ความพร้อมของพื้นที่ผู้นำ ชุมชน ซึ่งในกรณีวิจัยเชิงประเด็น (Issue-based) ควรจะต้องเลือกพื้นที่อย่างเจาะจง (Purposive Sampling) มากกว่าความสมัครใจของชุมชนหรือข้อเสนอของภาคีพัฒนาเพียงเท่านั้น เพราะในบางพื้นที่อาจมีข้อจำกัดทางด้านกายภาพที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานของโครงการ ดังเช่น กรณี ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา ที่มีสภาพพื้นที่เป็นแอ่งกระทะ ที่นาของสมาชิกครัวเรือนอาสาส่วนใหญ่อยู่ใจกลางของพื้นที่ไร้อยู่ มั่นสำประหลังและยางพารา ที่มีการใช้สารเคมีในการผลิตอย่างมาก ทำให้เกษตรกรบางส่วนที่เคยทำนาข้าวอินทรีย์จนสามารถได้รับมาตรฐานและรวมกลุ่มในการส่งไปขายต่างประเทศมาก่อน ไม่สามารถกันพื้นที่นาหรือจัดเขตพื้นที่การผลิตข้าวปลอดภัยออกจากระบบการผลิตพืชอื่นที่ใช้สารเคมีได้อย่างชัดเจนหรือไม่สามารถปรับตัวในการผลิตข้าวจากข้อจำกัดดังกล่าว จนต้องกลับมาทำการผลิตที่มีการใช้สารเคมีเหมือนเดิมเหมือนกับเกษตรกรรายอื่นๆในชุมชน นอกจากนี้แล้วจะต้อง

พิจารณาในด้านที่ตั้งของพื้นที่การผลิตของเกษตรกรแต่ละรายให้อยู่ในเขตที่ติดต่อกัน เพราะจะทำให้การจัดระบบเขตการผลิต (Zoning) การควบคุมปัจจัยรบกวนจากภายนอก และการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรได้ดีกว่าพื้นที่ที่กระจายตัวตามความสมัครใจ

1.3. กลไกการดำเนินงานระดับชุมชนในรูปแบบ “แกนนำตำบล” จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็ต่อเมื่อสามารถคัดเลือกแกนนำที่มีศักยภาพอยู่เดิม เป็นที่ยอมรับของสมาชิกและชุมชนพร้อมกับมีแผนการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ระหว่างการดำเนินงาน (On the Job Training) เช่น ทักษะการจัดประชุมอย่างมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกร การติดตาม/ประเมินผลภายใน การเก็บรวบรวม การวิจัยชาวบ้านและการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น (Preliminary Analysis) การติดต่อประสานงาน การระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชน (Resources Mobilization) เป็นต้น ถ้าหากไม่มีการดำเนินการดังกล่าวแล้วจะเป็นเพียงการจัดกลไกที่แข็งตัว ไม่สามารถสนับสนุนการทำการกิจกรรมในตำบลของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้จากตำบลที่แกนนำสามารถสนับสนุนการทำงานของครัวเรือนอาสาได้ดีนั้นมักจะเคยผ่านการพัฒนาหรือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ มาก่อน นอกจากนี้แล้วการจัดกลไกในระดับอำเภอในบางอำเภอจะต้องมีการแบ่งบทบาทในการทำงานร่วมกับระดับจังหวัดและตำบล ซึ่งจะสามารถหนุนเสริมการทำงานของแกนนำตำบลได้ดียิ่งขึ้น และการใช้ผู้นำอบต.(สมาชิกหรือนายก) เป็นแกนนำตำบล มีทั้งจุดแข็งและข้อจำกัด โดยเฉพาะในช่วงที่มีการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารจะส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของนโยบายท้องถิ่นที่มีการริเริ่มมาก่อน ดังนั้นจะต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์เฉพาะพื้นที่ตำบลจึงไม่ควรใช้กลไกที่มีองค์ประกอบเช่นเดียวกันทั้งหมด

1.4 กลไกการดำเนินงานของโครงการ ควรจะมีทั้ง 3 ระดับ และมีการจัดความสัมพันธ์ทางบทบาทของกลไกต่างๆ ให้ชัดเจนก่อนเริ่มดำเนินงาน กล่าวคือ คณะทำงานภาคีระดับจังหวัด ควรเป็นกลไกในการพัฒนาและติดตามการดำเนินงานในเชิงยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์ของจังหวัด การประสานระดับแผนงานและทรัพยากร การติดตามและให้คำแนะนำในการดำเนินงานตามกรอบแนวคิดของโครงการ คณะทำงานอำเภอหรือกลุ่มอำเภอ ควรเป็นแกนกลางในการนำยุทธศาสตร์และแผนงานมาสร้างแผนปฏิบัติการร่วม (Tentative Action Plan) ที่มีความเหมาะสมก่อนลงสู่พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย การสนับสนุนระบบการติดตามประเมินผล กระบวนการเรียนรู้และระบบข้อมูลของพื้นที่ต่างๆ ส่วนแกนนำระดับตำบล ควรจะมีลักษณะที่เรียกว่า “สภาผู้นำ” มากกว่าเป็นเพียงกลไกในเชิงโครงสร้าง มีการแบ่งความรับผิดชอบในการสนับสนุนครัวเรือนอาสาเป็นกลุ่มย่อยและจัดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มระดับตำบล นอกจากนี้แล้วควรมีเวทีการเรียนรู้และช่องทางการสื่อสารที่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างกลไกและมีงบประมาณสนับสนุนการบริหารจัดการและกิจกรรมการเรียนรู้จากการดำเนินงานในทุกระดับ

1.5 ในการส่งเสริมการผลิตข้าวของจังหวัดยโสธร แม้ว่าจะมีการกำหนดในระดับยุทธศาสตร์จังหวัด และการส่งเสริมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจมาแล้วหลายปี

แต่ถือว่ายังมีการขยายผลในเชิงปริมาณค่อนข้างน้อยและยังกระจุกอยู่ในบางกลุ่มอำเภอ/ตำบล เช่น อำเภอภูซำ เลิงนกทา มหาชนะชัย คำเขื่อนแก้ว และค้อวัง หากเปรียบเทียบกับพื้นที่การทำงานทั้งหมดของจังหวัด บทเรียนการดำเนินงานของโครงการพบว่า ควรจะมีการวางกลยุทธ์การพัฒนาอย่างเป็นระบบ เช่น ควรเริ่มจากจำแนกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ภายใต้เงื่อนไขทาง กายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันของเกษตรกรแต่ละชุมชน ครั้วเรื่อน และออกแบบแนวทางการส่งเสริม/สนับสนุน อย่างแยกแยะ (Clarification) ตามลักษณะกลุ่มเป้าหมายแต่ละประเภท (Typologies) ตั้งแต่กลุ่มที่มีการผลิตในประเภทข้าวปลอดภัย กลุ่มปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ข้าวอินทรีย์ และกลุ่มการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งหากสามารถจำแนกได้ชัดเจนตามแนวทางดังกล่าวแล้ว จะทำให้การกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาหรือส่งเสริมสนับสนุน มีความสอดคล้องกับแต่ละกลุ่มหรือชุมชนมากขึ้น เนื่องจากแต่ละกลุ่มอาจมีแบบแผนการตัดสินใจ (Decision Making) วัตถุประสงค์การผลิต ทรัพยากร แรงงาน ทุน และลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน นอกจากนี้แล้ว ระดับเงื่อนไข หรือข้อกำหนดในการปฏิบัติ (Regulations) ของแต่ละกลุ่มยังมีความเข้มข้นแตกต่างกันด้วย พร้อมกันนี้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ที่มีการพัฒนาหรือการผลิตข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดควรจะมีการประสานความร่วมมือและแบ่งบทบาทตามความรับผิดชอบหรือความเชี่ยวชาญ ทั้งในขั้นตอนการกำหนดเป้าหมาย กระบวนการผลิต การแปรรูปผลผลิต/การบรรจุภัณฑ์ และการตลาด จะทำให้มีระบบกลไกร่วมที่มีลักษณะบูรณาการในการขับเคลื่อนได้อย่างสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัด ซึ่งจะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ดีขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

1.6 กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางการพัฒนา ยกร่างข้อกำหนด การดำเนินกิจกรรมพัฒนา ส่งเสริม/สนับสนุน การติดตาม ควบคุม ตรวจสอบ และการเรียนรู้ภายใน เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จ (Key Successes) เพราะจะทำให้เกิดการยอมรับและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันมากกว่าการกำหนดจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอกและมีวัตถุประสงค์ในการจำหน่ายผลผลิตเป็นหลัก โครงการต่างๆจึงควรให้ความสำคัญต่อกลไกการขับเคลื่อนภายในร่วมกับความร่วมมือกับกลไกที่มาจากหน่วยงานสนับสนุนภายนอก ซึ่งการจัดการความสัมพันธ์ของกลไกในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มการผลิตข้าวปลอดภัย ซึ่งกลุ่มที่เริ่มก่อตั้งใหม่สามารถเรียนรู้ได้จากกลุ่ม/องค์กรต่างๆในจังหวัดโดยิสรที่ได้ดำเนินงานโดยใช้กลไกภายในชุมชนเป็นหลัก เช่น เครือข่ายข้าวคุณธรรม กลุ่มเกษตรกรทำนาไร่/บากเรือ สหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์เลิงนกทา/ไทยเจริญ และวิสาหกิจชุมชนค้อวัง เป็นต้น

1.7 การปรับใช้กรอบแนวคิดเชิงระบบ (System Thinking) เกี่ยวกับ Supply Chain และ Value Chain เพื่อบูรณาการในการดำเนินงานทุกระดับ ทั้งระดับนโยบาย แผนงาน งบประมาณ และการปฏิบัติในระดับพื้นที่ ทั้งนี้จะต้องมีการปรับแนวคิดและสร้างระบบกลไกในการทำงานขององค์กรภาคีต่างๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานเชิงประเด็นข้าวปลอดภัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ผลผลิต การบรรจุภัณฑ์และการตลาด เพื่อลดการทำงานตามโครงสร้างในแนวดิ่งและความซ้ำซ้อนที่

เกิดขึ้น ตลอดจนการยึดติดกรอบการดำเนินงานของหน่วยงานมากกว่าเป้าหมายร่วมหรือการตอบสนองต่อสถานการณ์ปัญหาในระดับพื้นที่

1.8 การเก็บข้อมูลครัวเรือนและระบบการผลิตข้าวของครัวเรือนอาสา เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยและยังไม่สามารถเชื่อมโยงถึงการนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา โครงการจำเป็นต้องมีการอบรมแกนนำตำบลซึ่งเป็นผู้เก็บข้อมูลจากครัวเรือนอาสาเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนการเก็บข้อมูลในกลุ่ม เป้าหมายอย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งมีการจัดทีมวิจัยในการติดตามให้คำแนะนำในระหว่างการเก็บข้อมูลอย่างใกล้ชิด แต่หากในกรณีบางพื้นที่ที่ไม่มั่นใจว่าแกนนำตำบลจะมีศักยภาพดำเนินการได้เอง ควรจะพัฒนาให้เด็กเยาวชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถเรียนรู้ได้เร็วกว่าแกนนำที่มีอายุมากแล้วและไม่มีความกดดันเกี่ยวข้องกับข้อมูล จะสามารถทำงานได้เร็ว ลดความคลาดเคลื่อนและเสียเวลาในการแก้ไขข้อมูล รวมทั้งจะได้เรียนรู้ข้อมูลและวิธีการผลิตข้าวในชุมชนของตนเอง อย่างไรก็ตามจะต้องมีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เก็บมาจากชุมชนก่อนการนำไปสู่ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะหากข้อมูลที่ได้คลาดเคลื่อนย่อมจะส่งผลกระทบต่อขั้นตอนการนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนและการออกแบบการพัฒนาในระดับตำบล

1.9 การประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่ใกล้ชิดและมีบทบาทรับผิดชอบในการสนับสนุนเกษตรกรโดยตรง ควรจะเข้าร่วมตั้งแต่ขั้นตอนในการพัฒนากรอบคิดการทำงาน การเลือกพื้นที่ และการสมทบทรัพยากรหรือบุคลากรในขั้นการดำเนินการ จะทำให้เกิดพันธะสัญญาร่วม (Commitment) และมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วม (Ownership) มากกว่าการเข้าร่วมบางกิจกรรมในช่วงท้ายของการดำเนินงานเท่านั้น ซึ่งกรณีตำบลที่เข้าร่วมกระบวนการทำงานในลักษณะนี้จะส่งผลต่อการผลักดันให้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องหรือการพัฒนาแผนพัฒนาตำบลที่ครอบคลุมประเด็นข้าวปลอดภัยได้ดีกว่าพื้นที่อื่น

1.10 การใช้คำว่า “มาตรฐาน (Standard) ”เป็นคำหลักในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาระบบการผลิตข้าวตั้งแต่เริ่มโครงการ มีข้อจำกัดในการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องเนื่องจากจะต้องมีตัวชี้วัด(Indicators)ขั้นตอนการปฏิบัติการอย่างละเอียด(Procedures)และกลไกต่างๆ (Mechanism) เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริม ตรวจสอบ ควบคุม อย่างชัดเจน รวมทั้งจะต้องสามารถบอกได้ว่า เกษตรกรครัวเรือนใดผ่านมาตรฐานที่กำหนดหรือไม่จึงจะมีความน่าเชื่อถือเพราะมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการผลิตเพื่อขายกับภาคธุรกิจซึ่งในการดำเนินงานของโครงการยังไม่มีมีความจำเป็นมากนักเนื่องจากเกษตรกรที่ยังอยู่ในขั้นการปรับเปลี่ยนการผลิตและมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภคมากกว่าการขาย นอกจากนี้ยังไม่สอดคล้องกับการออกแบบโครงการที่ไม่มีการกำหนดกิจกรรมและงบประมาณสำหรับการตรวจสอบให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด นอกจากนี้ยังจะต้องใช้เวลาและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอีกมาก จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันของคณะทำงานภาคีที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชุมชนที่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานพัฒนามาตรฐานข้าวมาก่อนจึงมีความเห็นร่วม กันว่าควรจะใช้คำว่า

“แนวทางหรือข้อปฏิบัติในการผลิตข้าวปลอดภัย” แทนทำให้มีความเข้าใจร่วมกันในระหว่าง คณะทำงานและครัวเรือนอาสาในพื้นที่ที่จะเข้าร่วมได้มากขึ้น

1.11 การส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัยของชุมชนนั้น ควรดำเนินการร่วมกับกิจกรรมอื่นๆ ในพื้นที่การผลิตเดียวกัน เช่น การปลูกผักสวนครัว ไม้ผล การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงปลา ซึ่งมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น ไร่นา/สวนผสม เกษตรผสมผสาน การเลี้ยงปลาในนาข้าว เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น เพราะแต่ละองค์ประกอบจะเกื้อหนุนหรือผสมผสานกันและกันรวมทั้งการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรใน ฟาร์มของเกษตรกรอย่างเป็นระบบและลดความเสี่ยงในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้มีการผลิตที่มีความ หลากหลายในแปลงนา ที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งการสร้างความมั่นคงทาง อาหารของครอบครัว

1.12 การใช้และปรับเปลี่ยนเครื่องมือในการเก็บข้อมูลของโครงการ จากที่เน้นการเก็บข้อมูล จากรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีลักษณะทั่วไป (Generalize) ที่ยังไม่สามารถตอบ คำถามและวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างชัดเจนและเจาะจง เป็นการใช้แบบเก็บข้อมูลการผลิตข้าว ของครัวเรือนที่มีการปรับให้มีความเจาะจง (Specific) มากขึ้น ทำให้ได้ข้อมูลสำหรับการนำมาวิเคราะห์ เรียนรู้ และออกแบบการพัฒนาพร้อมกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

2. ปัญหา/อุปสรรค

2.1 แบบเก็บข้อมูลพื้นฐานระดับครัวเรือนในการผลิตข้าวที่มีการปรับเปลี่ยนใหม่จากแบบ บัณฑิตกรายรับ-รายจ่าย ทำให้มีจำนวนมากขึ้น การเก็บข้อมูลหลายครั้งและความซับซ้อนของข้อมูลทำ ให้ยากต่อการสร้างความเข้าใจต่อแกนนำตำบล ซึ่งโครงการได้มอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล จากกลุ่มครัวเรือนอาสาในตำบลของตนเอง แต่ส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานด้านการวิจัยชุมชนมาก่อน ส่งผล ให้ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนเสียเวลาในการเก็บซ้ำหรือแก้ไขข้อมูลอยู่หลายครั้ง โครงการจึงได้จัดทีม รับผิดชอบเฉพาะพื้นที่ในการแก้ไขและตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่ที่จัดเก็บได้ไม่สมบูรณ์

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลุ่มเป้าหมายของโครงการในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับ ครัวเรือน และภายในระดับตำบล ทำให้กระบวนการเรียนรู้จากข้อมูลและการพัฒนาขาดความต่อเนื่อง อย่างไรก็ดีตามโครงการแก้ไขโดยการปรับสถานะของกลุ่มเป้าหมายให้เป็นปัจจุบันในระหว่างการ ดำเนินงานและการเน้นย้ำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลจากการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในครัวเรือน และภายในกลุ่มหมู่บ้าน เนื่องจากการโครงการได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในดำเนินงานและหน่วย วิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นหน่วยครัวเรือน (Households unit) มากกว่าการเรียนรู้ในเชิงปัจเจก บุคคล ซึ่งจะไม่สอดคล้องกับลักษณะโครงการและบริบทของชุมชน ทำให้มีความเข้าใจร่วมกัน และมีความชัดเจนของกลุ่มเป้าหมายที่ดีขึ้นในช่วงท้ายของโครงการ

2.3 แผนการดำเนินงานของโครงการ มักจะมีความทับซ้อนกับภาระงานของหน่วยงานราชการ ที่เป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ของคณะทำงานระดับจังหวัด จึงทำให้ไม่สามารถประชุมและจัดกิจกรรม อื่นๆ ร่วมกันได้ตามแผน รวมทั้งการขาดการไหลของข้อมูลข่าวสารต่างๆ (Information Flow) ระหว่าง

หน่วยงานภาคีพัฒนาที่เป็นคณะทำงานที่สม่ำเสมอและแม่นยำ นอกจากนี้ในบางหน่วยงานภาคียังมีการเปลี่ยนแปลงตัวแทนที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยเฉพาะการประชุมประจำเดือน ขาดการส่งต่อข้อมูลภายในหน่วยงาน ส่งผลให้เกิดช่องว่างของข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ และหน่วยงานที่เข้าร่วมไม่ต่อเนื่อง โครงการจึงได้พัฒนาระบบการจัดทำสรุปการประชุมแต่ละครั้งส่งให้กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อใช้สื่อสารภายในและติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของโครงการ

2.4 แกนนำตำบลส่วนใหญ่ยังขาดศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับสมาชิกครัวเรือนอาสา ภายใต้แผนงานร่วมของโครงการ ทำให้ข้อมูลและการสื่อสารกับครัวเรือนอาสา ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการมีความคลาดเคลื่อน ดังเช่น กรณีการเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือนที่มีความคลาดเคลื่อนสูง ไม่ทันเวลาตามแผนร่วมของโครงการ ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมอื่นๆ และยังสามารถแสดงบทบาทและภาวะผู้นำ (Leadership) ในด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกได้ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ยังไม่สามารถออกแบบกิจกรรมการพัฒนาเพิ่มเติมในตำบลของตนเอง แผนกิจกรรมส่วนใหญ่จึงขึ้นกับโครงการเป็นหลัก ทีมวิจัยพื้นที่ของโครงการจึงต้องทำหน้าที่เสริมการเรียนรู้ในตำบลที่แกนนำขาดศักยภาพในการดำเนินงานด้วยตนเอง

2.5 นโยบายการรับจำนำข้าวของรัฐบาล ส่งผลให้ต่อเกษตรกรที่ยังไม่ได้ตัดสินใจปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวที่ปลอดภัย หรือเริ่มปรับเปลี่ยนในระยะแรกที่ยังไม่มีเป้าหมายหรือจุดยืนที่ชัดเจน เกิดความลังเลหรือขาดความเชื่อมั่นต่อแนวทางการผลิตข้าวปลอดภัยของโครงการ จึงมีเกษตรกรบางส่วนหันกลับไปเร่งใช้ปุ๋ยเคมี หรือสารเคมีอื่นๆ ตามปกติ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมากที่สุดในการนำเข้าสู่ระบบการจำนำข้าวที่มีระยะเวลาจำกัด เนื่องจากราคาข้าวไม่มีความแตกต่างกันมากนัก อีกทั้งกระบวนการผลิตที่ไม่ปราณีหรือมีข้อจำกัดน้อยหากเปรียบเทียบกับระบบการผลิตข้าวปลอดภัย/ข้าวอินทรีย์ที่มีการใช้ข้อกำหนดหรือมาตรฐานต่างๆ ในการควบคุมในทุกขั้นตอน

3. ข้อเสนอแนะ(Recommendations) เพื่อดำเนินการในระยะต่อไป

3.1 ควรมีการรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานของโครงการส่งต่อข้อมูลพื้นฐานและแผนการพัฒนาของกลุ่มเป้าหมายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานยุทธศาสตร์ข้าวอินทรีย์ระดับจังหวัด เช่น สำนักงานจังหวัด เกษตร พาณิชย์ สาธารณสุข ประมง พัฒนาที่ดิน องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธุรกิจเอกชน เป็นต้น เพื่อให้มีการสนับสนุน/ส่งเสริมในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวปลอดภัยที่ยังมีการดำเนินงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ

3.2 การดำเนินงานในเชิงประเด็นและการจัดกลไกการทำงานแบบเครือข่ายภาคีที่มาจากหลากหลายซึ่งมีประสบการณ์และองค์ความรู้เดิมในการทำงานที่แตกต่างกัน ควรมีการสร้างความเข้าใจต่อกรอบแนวคิดพื้นฐานของประเด็นร่วม (Common Issues) ในการขับเคลื่อนงาน เช่น อาหารปลอดภัย ข้าวอินทรีย์ ห่วงโซ่อุปทาน เป็นต้น และมีแผนในการพัฒนาศักยภาพจากทีมสนับสนุนส่วนกลางสำหรับทีมระดับจังหวัดในระหว่างการดำเนินงานของโครงการ ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น

การสัมมนา การทัศนศึกษา หรือการแลกเปลี่ยนบทเรียนระหว่างพื้นที่ รวมทั้งการพัฒนาทักษะให้กับผู้รับผิดชอบและกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทสำคัญ (Core Team) ในการดำเนินงานของโครงการในหัวข้อที่จำเป็น เช่น การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์ (Applied Participatory Action Research : PAR) การออกแบบเครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนและนำเสนอรายงานการวิจัย การถอดบทเรียนและสังเคราะห์ความรู้ (Knowledge Management : KM) แผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping : OM) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Analysis) การติดตามและประเมินผลเพื่อเสริมพลัง (Empowerment Evaluation) เป็นต้น จะเป็นการยกระดับการทำงานของโครงการให้สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น

3.3. ในการจัดองค์ประกอบของหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวกับประเด็นวิจัย เช่น ศูนย์วิจัยข้าวพัฒนาที่ดิน เกษตร สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ธุรกิจค้าข้าว และองค์กรพัฒนาเอกชน ควรจะมีการจำแนกและกำหนดกลยุทธ์การทำงานร่วมกับภาคีแต่ละหน่วยงาน/องค์กรในระบบห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain / Value Chain) อย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถสนับสนุนการทำงานร่วมกับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้ตรงกับบทบาทที่คาดหวังและความเชี่ยวชาญของแต่ละหน่วยงาน

3.4. ในระดับเกษตรกรกลุ่มผลิตข้าวปลอดภัย ควรจะสนับสนุนให้นำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศมาใช้ประกอบเก็บข้อมูล การวางแผนการผลิต การเรียนรู้และการส่งเสริมเกษตรกรมากขึ้น เช่น การตรวจสุขภาพเกษตรกร การตรวจสอบคุณภาพดิน น้ำ ปริมาณน้ำฝน การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ การกำหนดเขตการผลิต และการตลาด เป็นต้น จะทำให้เกษตรกรมีการพัฒนาการผลิตข้าวในเชิงระบบและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมยิ่งขึ้น

3.5 การดำเนินงานของโครงการ ที่มีคาดหวังและสนับสนุนบทบาทของแกนนำชุมชนระดับพื้นที่ในการขับเคลื่อนโครงการนั้น ควรจะออกแบบให้มีแผนกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของแกนนำ ในระหว่างดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การวิจัยชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วม การสรุปบทเรียน การเขียนสรุปกิจกรรมเบื้องต้น และการติดตามประเมินผลภายใน เป็นต้น จึงจะทำให้สามารถสนับสนุนต่อครัวเรือนสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวของเกษตรกร เป็นกระบวนการที่มีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่มีความซับซ้อนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล/ชุมชน ระดับปฏิบัติการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และระดับนโยบาย จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ระบบการตัดสินใจของเกษตรกร การวางแผนในการส่งเสริม/สนับสนุนอย่างเป็นระบบและใช้เวลาในการดำเนินการที่ต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถประเมินการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและมีชุดบทเรียนที่นำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆได้จริง ดังนั้นการผลิตข้าวปลอดภัยควรจะสนับสนุนโครงการในกรอบเวลาประมาณ 3 ปี (ปีที่หนึ่ง สำหรับศึกษาข้อมูลการผลิต/รูปแบบการตัดสินใจ ปรับเปลี่ยนแนวคิด การพัฒนาแนวทางปฏิบัติ กระบวนการและเตรียม/พัฒนากลไกการดำเนินการ ปีที่สองศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตและการเรียนรู้จากข้อมูลการผลิตของเกษตรกรที่เปลี่ยน/ยังไม่เปลี่ยนแปลงการผลิตและเลือกสนับสนุนเฉพาะในกลุ่มที่มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนสู่ระดับการผลิต

ข้าวปลอดภัยและข้าวอินทรีย์อย่างชัดเจน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกร (Farmers to Farmers) ในพื้นที่ต่างๆ และปีที่สาม มุ่งเน้นการถอดบทเรียนและการสังเคราะห์องค์ความรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกร-ชุมชน-หน่วยงานภาคีพัฒนาต่างๆ

3.7 จากการประเมินสถานการณ์และบริบทพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวในจังหวัดยโสธร โครงการพิจารณาเห็นว่า ประเด็นที่ควรนำมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยในการดำเนินงานของโครงการในระยะต่อไป ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรในแต่ละประเภทการผลิต (ข้าวปลอดภัยปรับเปลี่ยนสู่ข้าวอินทรีย์ และข้าวอินทรีย์) ที่มีประสิทธิภาพและสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตข้าวปลอดภัยของเกษตรกรให้มีความยั่งยืน การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ข้าวปลอดภัยสำหรับเกษตรกรรายย่อย การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตข้าวปลอดภัยในระบบการตลาดท้องถิ่นและตลาดภายในประเทศ การวิเคราะห์พื้นที่และการนำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการวางแผนการเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวปลอดภัย การพัฒนาคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับระบบการผลิตข้าวปลอดภัย และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และกลไกภายในของชุมชนในการดำเนินงานข้าวปลอดภัย เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยโครงการปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวปลอดภัยในชีวิตและชุมชน จังหวัดยโสธรครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดในการผลิตข้าวของเกษตรกรเป้าหมายไปสู่การผลิตข้าวปลอดภัย 2) เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหารให้กับเกษตรกรเป้าหมาย โดยให้มีข้าวปลอดภัยที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ลดต้นทุนในการผลิต และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม 3) เพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพกลไกภาคีความร่วมมือ ของจังหวัดในการยกระดับการผลิตข้าวปลอดภัยสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ และ 4) เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และส่งเสริมการผลิตที่ส่งผลดีต่อสุขภาพของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน โครงการได้ดำเนินการใน 12 ตำบล 5 อำเภอ ของจังหวัดยโสธร มีกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยที่เป็นครัวเรือนอาสาเข้าร่วมจำนวน 592 ครัวเรือน ในระยะเวลา 18 เดือน โดยได้ใช้กระบวนการวิจัยชุมชนเพื่อการเรียนรู้จากข้อมูลชุมชน การพัฒนาและการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาคีพัฒนาควบคู่กันกับการสร้างกลไกที่เกี่ยวข้องใน 2 ระดับ คือ คณะทำงานจังหวัด ซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานต่างๆในระดับจังหวัดที่มีบทบาทเกี่ยวกับการสนับสนุนการดำเนินงานข้าวปลอดภัยตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำในระบบโซ่อุปทาน (Supply Chain) ประกอบไปด้วย สำนักงานเกษตร พัฒนาชุมชน พัฒนาที่ดิน ประมง สาธารณสุข พาณิชย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การพัฒนาเอกชน และตัวแทนจากองค์กรเครือข่ายชุมชนจำนวน 15 คน และกลไกในระดับตำบล คือ แกนนำตำบล จำนวนตำบลละ 5 คนที่มาจากผู้นำชุมชน และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งผลจากการดำเนินงานสรุปได้ดังนี้

โครงการได้ดำเนินกิจกรรมตามแผน โดยมีกระบวนการ/ขั้นตอนในการทำงานต่างๆ ได้แก่ การประชุมชี้แจงรายละเอียดโครงการ แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับจังหวัดและตำบล ก่อนเริ่มโครงการ การคัดสรรแกนนำระดับตำบล การเลือกครัวเรือนอาสาตามหลักเกณฑ์และจำนวนที่กำหนด การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การอบรมวิธีการเก็บข้อมูลรายรับ-รายจ่ายให้กับครัวเรือนอาสา การบันทึกข้อมูล การเก็บข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล การพัฒนาแนวทางปฏิบัติข้าวปลอดภัยชุมชน การนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรและปรับแนวทางปฏิบัติข้าวปลอดภัยให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ การประชุมติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของคณะทำงานระดับจังหวัดและการจัดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับเครือข่าย ถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ ส่วนในการศึกษาข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือนนั้น โดยโครงการได้จำแนกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการออกเป็น 3 ประเภทตามความแตกต่างของวัตถุประสงค์และรูปแบบในการผลิตข้าว คือ ประเภทการผลิตข้าวปลอดภัย ประเภทที่กำลังปรับเปลี่ยนสู่ข้าวอินทรีย์ และประเภทการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งจากกระบวนการดำเนินงานดังกล่าว ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Impacts) ทั้งในระดับหน่วยงานภาคีการพัฒนาต่างๆ

ที่เข้าร่วมในการดำเนินงาน โดยเริ่มมีการปรับวิธีการทำงานโดยมีพื้นที่เป้าหมายร่วม (Area- Based Development) การระดมทรัพยากรในการสนับสนุนกิจกรรมของเกษตรกร การนำข้อมูลจากโครงการไปใช้ในการวางแผนพัฒนาต่อเนื่อง รวมทั้งการบรรจุกิจกรรมข้าวปลอดภัยในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 3 แห่ง เป็นต้น สำหรับในระดับครัวเรือนนั้น ยังไม่สามารถสร้างการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสู่ข้าวปลอดภัยได้ชัดเจน นอกจากครัวเรือนเกษตรกรที่ทำข้าวปลอดภัยมาก่อน เนื่องจากการใช้เวลาในการเก็บข้อมูล การแก้ไข การวิเคราะห์ แปรผล และนำข้อมูลกลับไปเรียนรู้ในระดับตำบลค่อนข้างนาน ส่งผลให้เลยฤดูการทำนาในช่วงแรก อีกทั้งไม่มีการเก็บข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบก่อน-หลังการดำเนินงาน เพียงแต่สามารถประเมินแนวโน้มการปรับเปลี่ยนตามแนวทางปฏิบัติที่ได้กำหนดร่วมกันในฤดูการผลิตข้าว 2556/57 หากมีกระบวนการกลุ่มที่เข้มแข็งในการติดตามสนับสนุนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ อย่างไรก็ตามก็พบอุปสรรคในระหว่างการทำงาน เช่น การบริหารจัดการเวลาและวางแผนของโครงการและองค์ภาคีพัฒนาที่เข้าร่วม การใช้เครื่องมือการวิจัยที่ยากต่อกลุ่มเป้าหมายทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ง่ายและตอบคำถามวิจัยมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความล่าช้าของแผนกิจกรรม กระบวนการพัฒนามาตรฐานหรือแนวทางในการผลิตข้าวปลอดภัยที่จะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ การนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ และการสร้างกลไกภายในเพื่อการติดตามสนับสนุน/ส่งเสริมแก่ครัวเรือนอาสาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเป้าหมายทั้งระดับตำบลและระดับครัวเรือน นอกจากนี้แล้วพบว่า แกนนำระดับตำบลบางส่วนยังขาดศักยภาพที่เพียงพอในการสนับสนุนการแก่ครัวเรือนอาสาให้สามารถดำเนินกิจกรรมพัฒนาในตำบลของตนเองได้

จากข้อค้นพบของโครงการจึงได้มีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานด้านข้าวปลอดภัยในอนาคตหลายประการ คือ ในระดับจังหวัด เห็นว่า โครงการจะต้องรวบรวมและส่งต่อข้อมูล/แผนการดำเนินงานของตำบลต่างๆให้กับหน่วยงานภาคีพัฒนา การสร้างความเข้าใจต่อกรอบแนวคิดระบบห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain & Value Chain) การจำแนกบทบาทและกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการให้ชัดเจน และในระดับพื้นที่ตำบล ควรจะสนับสนุนการนำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้และระบบการส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัย การพัฒนาศักยภาพแกนนำในระดับตำบลระหว่างการดำเนินงาน และข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ ประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับระบบข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นในวางแผนการผลิตข้าวของเกษตรกรรายย่อย รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนสู่ข้าวปลอดภัย แนวทางการพัฒนากลไกภายในชุมชนในระบบการผลิตข้าวปลอดภัย การพัฒนาคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวปลอดภัย และการศึกษารูปแบบการตัดสินใจและเงื่อนไขในการสนับสนุนที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนเป็นระบบการผลิตข้าวปลอดภัย เป็นต้น โดยควรจะมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในระดับการผลิตข้าวปลอดภัยและระดับการปรับเปลี่ยนสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดที่จำแนกได้จากครัวเรือนอาสาที่เก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อการพัฒนากลยุทธ์การส่งเสริม/สนับสนุน ที่เหมาะสมเฉพาะกลุ่มและการสร้างระบบควบคุม ตรวจสอบ และกระบวนการเรียนรู้ภายในระหว่างการผลิต และการสนับสนุนโครงการใน

ลักษณะนี้ ควรจะใช้มีระยะเวลามากขึ้นอย่างต่ำประมาณสามปี ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรรมนั้นมีกระบวนการที่ซับซ้อนและหลายขั้นตอน ตั้งแต่การปรับทัศนคติ การเก็บข้อมูลวิเคราะห์/แปรผล นำมาใช้แลกเปลี่ยนให้สามารถเชื่อมโยงกับระบบการผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การประเมินสถานการณ์ของครัวเรือนตนเองและชุมชน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวปลอดภัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ถนอมสิน พูลลาภ. (2552). การเปลี่ยนแปลงระบบอาหารและการพึ่งพาอาหารจากภายนอกของชุมชน
ชนบท : กรณีศึกษาบ้านหินลาด จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาเกษตรเชิงระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. (2547). เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์
กระบวนกรและตัวชี้วัด. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย).

ไพศาล ลังโกลี. (2542). “ข้าวไทยจากนาธรรมชาติสู่ข้าวปลอดสารเคมี”.เกษตรกรรมธรรมชาติ.
2 (มีนาคม 2542) :18-31.

รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของโครงการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อความ
มั่นคงในชีวิตชุมชน จังหวัดยโสธร ระหว่างเดือนตุลาคม 2555 – มีนาคม 2556.

สุวัฒน์ ชีระพงษ์ธนกร. (2547). ข้าวอินทรีย์. ใน: ผลการวิจัยเอกสาร เรื่อง เกษตรอินทรีย์.
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. หน้า 1-35 ของบทที่ 9.

ศูนย์วิจัยข้าวอุบลราชธานี.(2552). เอกสารวิชาการ การจัดเขตศักยภาพการผลิตข้าวจังหวัด
อุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยข้าว อุบลราชธานี สำนักวิจัยและพัฒนาข้าวกรมการข้าว.

อานัฐ ตันโช. (2548). เกษตรธรรมชาติ : แนวคิด หลักการ และจุลินทรีย์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ:
สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

ภาคผนวก

คณะกรรมการโครงการระดับจังหวัด

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่	หน่วยงาน/องค์กร ที่สังกัด
1	นายฐานันท์ เรืองไชย	หัวหน้า โครงการ	319 หมู่ 2 ต.ลุ่มพุก อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร	ภาคประชาสังคม
2	นางธนกร การินทร์	ผู้ประสาน งานโครงการ	348 หมู่ 2 ต.ลุ่มพุก อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร	ภาคประชาสังคม
3	ด.ต.สุรศักดิ์ ไชยรักษ์	ประธาน โครงการ	172 หมู่ 14 ต.กุดชุม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	องค์กรพัฒนาเอกชน (บ้านร่มเย็น)
4	นายถนอมสิน พูลลาภ	ที่ปรึกษา โครงการฝ่าย วิชาการ	กลุ่มงานวิจัยการอยู่ดีมีสุขและ การพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	สถาบันวิชาการ
5	นายสุสันต์ กุณทิยะ	ผู้ช่วยนักวิจัย	50 ซ.โคนโซ 2 ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	สถาบันวิชาการ มหาวิทยาลัยชีวิต วิทยาเขต จังหวัด สุรินทร์
6	นายสมนึก พวงพันธ์	ผู้ช่วยนักวิจัย	150 หมู่ 19 ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี	ภาคประชาสังคม
7	น.ส.สิริกร นามลาบุตร	ที่ปรึกษา โครงการ	148 หมู่ 12 ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย	ภาคประชาสังคม
8	นายประดิษฐ์ ทุมโหมง	คณะกรรมการ	47 หมู่ 13 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
9	นายบุญคุ้ม ชายทวีป	คณะกรรมการ	167 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
10	นายประภาส ชมปากเกลี้ยง	คณะกรรมการ	93 หมู่ 14 ต.โนนเปือย อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่	หน่วยงาน/องค์กร ที่สังกัด
11	นางประพัศกร ตอสูงเนิน	คณะทำงาน	สำนักงานพัฒนาชุมชน จ.ยโสธร	สำนักงานพัฒนาชุมชน จ.ยโสธร
12	น.ส.วีรวรรณ เอี่ยม สะอาด	คณะทำงาน	สำนักงานพาณิชย์ จ.ยโสธร	สำนักงานพาณิชย์ จ.ยโสธร
13	นางมัชฌิมา เพียรคราด	คณะทำงาน	สนง.กระทรวงพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์	สนง.กระทรวงพัฒนา สังคมและความมั่นคง ของมนุษย์
14	นายปิยมิตร ภูคกงั่ว	คณะทำงาน	สถานีพัฒนาที่ดิน จ.ยโสธร	สถานีพัฒนาที่ดิน จ.ยโสธร
15	น.ส.นันทพร ศรีทัพไทย	คณะทำงาน	ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 44 จ.ยโสธร	ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 44 จ.ยโสธร
16	น.ส.อาภานาฏ นครราช	คณะทำงาน	ฝ่ายแผนยุทธศาสตร์ สำนักงาน จ.ยโสธร	ฝ่ายแผนยุทธศาสตร์ สำนักงาน จ.ยโสธร
17	น.ส.ประภาพร นิยจิตร	คณะทำงาน	ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ศูนย์การศึกษานอก โรงเรียน อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
18	นายสมหมาย พาลพล	คณะทำงาน	ศูนย์ข่าวหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ข่าวสด จ.ยโสธร	ผู้สื่อข่าวท้องถิ่น หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ข่าวสด ประจำศูนย์ ข่าว จ.ยโสธร
19	นายนวนิตย์ พลเคน	คณะทำงาน	ฝ่ายแผนงาน สำนักงานเกษตร จังหวัดยโสธร	ฝ่ายแผนงาน สำนักงานเกษตร จังหวัดยโสธร
20	นายอินทัย วรสินธุ์	คณะทำงาน	สำนักงานประมงจังหวัดยโสธร	สำนักงานประมง จังหวัดยโสธร
21	นายปรีชา ยี่ลีน	คณะทำงาน	สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดยโสธร	สำนักงานปศุสัตว์ จังหวัดยโสธร

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่	หน่วยงาน/องค์กร ที่สังกัด
21	นายทินกร เหลือล้น	คณะทำงาน	สำนักงานชลประทานจังหวัด ยโสธร	สำนักงานชลประทาน จังหวัดยโสธร
23	นายอดิพิชญ์ จันทร์เพ็ง	คณะทำงาน	ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จังหวัดยโสธร	ธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร (ธกส.)จังหวัดยโสธร
24	นายประวุฒิ ละครราช	คณะทำงาน	ฝ่ายคุ้มครองผู้บริโภค สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ยโสธร	ฝ่ายคุ้มครองผู้บริโภค สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดยโสธร

แกนนำระดับกลุ่มอำเภอเลิงนกทาและกุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร	พื้นที่อำเภอ รับผิดชอบ
1	ด.ต.สุรศักดิ์ ไชยรักษ์	172 หมู่ 14 ต.กุดชุม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	องค์กรพัฒนา เอกชน	อ.กุดชุม
2	นายบุญคุ้ม ชายทวีป	167 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน	อ.เลิงนกทา
3	นายประดิษฐ์ ทุมโหมง	47 หมู่ 13 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน	อ.กุดชุม

หมายเหตุ มีคณะทำงานระดับอำเภอเฉพาะในกลุ่มอำเภอเลิงนกทาและกุดชุม ส่วนในอำเภออื่นๆ ใช้กลไกแกนนำ
ระดับตำบลเป็นตัวแทนของอำเภอ

แกนนำระดับตำบลนาโส อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายจำนงค์ มาตขาว	33 หมู่ 5 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	อดีตกำนัน ต.นาโส
2.	นายนิก เสาร์ทอง	22 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
3.	นายศิลาณัฐศักดิ์ ศรีมัน	13 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	กำนัน ต.นาโส
4.	นายสว่าง ศรีมันตะ	16 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
5.	นายสำรวย ศรีวะสุทธิ	หมู่ 10 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	เจ้าหน้าที่พัฒนา ชุมชน อบต.นาโส

ครัวเรือนอาสาตำบลนาโส อ. กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายจำนงค์ มาตขาว	33 หมู่ 5 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2.	นายนิก เสาร์ทอง	22 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
3.	นายศิลาณัฐศักดิ์ ศรีมัน	13 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4.	นายสว่าง ศรีมันตะ	16 หมู่ 11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5.	นายสำรวย ศรีวะสุทธิ	หมู่ 10 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6.	นายทรงชัย ศรีมันตะ	13 หมู่ 11ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
7.	นายคำพอง เวฬุวนารักษ์	2 หมู่ 4ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8.	นายศักดิ์ดา ศรีมันตะ	60 หมู่ 5ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9.	นายเมธาสิทธิ์ มาตขาว	110 หมู่ 5 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10.	นางวราภรณ์ แสงโชติ	49 หมู่ 3ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11.	นางศรีจันทร์ ศรีวะสุทธิ	77 หมู่ 3ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12.	นายทองอุ่น ลาพัง	54 หมู่ 3ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13.	นายคำภา มาตขาว	4 หมู่ 10ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14.	นายนิศย์สัน ศรีพรม	21 หมู่ 8ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15.	นายบุญจันทร์ ทองน้อย	26 หมู่ 8ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร
16.	นางลำไพร โคตรอาสา	9 หมู่ 10ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร

17.	นายทอง พิมพ์พานู	39 หมู่ 9ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18.	นายสุนทร พันธุ์เลิศ	23 หมู่ 1ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19.	นางลัดดาวัลย์ เวชกามา	66 หมู่ 3ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20.	นางอำไพร์ พันธุ์เลิศ	119 หมู่ 1ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21.	นางรัตดา บุญทวี	13 หมู่ 7ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22.	นางน้อย ทองใบ	35 หมู่ 7ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23.	นางนาซกร ฉ่างแก้ว	104 หมู่ 6 ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24.	นางवासนา แก้วกันยา	46 หมู่ 6ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25.	นางปราศรัย ราชสีโท	3 หมู่ 9ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
26.	นางมาลี พันธุ์เลิศ	14 หมู่ 3ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27.	นายประเสริฐศักดิ์ เวฬุวนารักษ์	22 หมู่ 3ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28.	นายวิจารย์ ทองน้อย	15 หมู่ 10ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29.	นางสำริ ธนาคุณ	29 หมู่ 9ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
30.	นางอารีย์ แก่นจำปา	14 หมู่ 8ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31.	นายพงษ์มรินทร์ แก้วใส	45 หมู่ 4ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32.	นายทวี อินทนาม	15/1 หมู่ 9ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33.	นางบัวซอน เสาร์ทอง	22 หมู่ 11ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
34.	นายอ่อน ทองน้อย	68 หมู่ 2ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
35.	นายบัวซอน มาสขาว	38 หมู่ 8ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36.	นางทองวัน เวฬุวนารักษ์	17 หมู่ 7ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37.	นายอาจ ศรีมันตะ	14 หมู่ 11ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38.	นายมี เวฬุวนารักษ์	17/1 หมู่ 7ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39.	นายอ่อนจันทร์ ศรีวะสุทธิ์	25 หมู่ 1ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40.	นางทองมี มาสขาว	37 หมู่ 10ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41.	นายสายตา ทองน้อย	8 หมู่ 10ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42.	นายศีกฤทธิ์ อ่อนแก้ว	66 หมู่ 10ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
43.	นางบุญหลาย ศรีเข้ม	177 หมู่ 1ต.นาโง้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

44.	นางอัมพร กองศรีมา	67 หมู่ 1ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45.	นางสุพัฒน์ ทองใบ	42 หมู่ 10ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46..	นายมรกต แก้วไสย	6/1 หมู่ 1ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47.	นายสวาท มาตขาว	68 หมู่ 1ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48.	นางบุญเรือน แก่นจำปา	9 หมู่ 11ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49.	นายคำตัน ทองน้อย	21 หมู่ 3ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50.	นายสุริยา นาคศรี	50 หมู่ 5ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลกำแมด อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายสมัย มั่นคะลุน	89 หมู่ 11 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	รอง นายก อบต. ต.กำแมด
2.	นางลำไย ทองใบ	135 หมู่ 16 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	อสม.
3.	นายสุนทร มูลสาร	118 หมู่ 14 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	คณะกรรมการ กลุ่มออมทรัพย์
4.	นางมุกดา บุญศรี	52 หมู่ 12 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	อสม.
5.	นางประนอม ทุมโหมง	47 หมู่ 13 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	กรรมการกลุ่ม สวัสดิการ

ครัวเรือนอาสาตำบลกำแมด อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายสมัย มั่นคะลุน	89 หมู่ 11 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2.	นางลำไย ทองใบ	135 หมู่ 16 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
3.	นายสุนทร มูลสาร	118 หมู่ 14 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4.	นางมุกดา บุญศรี	52 หมู่ 12 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5.	นางประนอม ทุมโหมง	47 หมู่ 13 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6.	นางเปรมวดี ปรอดทอง	56 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

7.	นางชุตีร์ ผิวขาว	14 หมู่ 13ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8.	นางเวียงพิงค์ สุนทรา	42 หมู่ 13ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9.	นางสมหวัง ศรีพูล	26 หมู่ 13ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10.	นายบุญสา หุตาศัย	146 หมู่ 7ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11.	นายสุวรรณ ทองใบ	ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12.	นางมายา ตะนุเรือง	174 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13.	นายประดิษฐ์ พุ่มโม่ง	47 หมู่ 13ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14.	นายโกสินทร์ ทองใบ	15 หมู่ 9ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15.	นายพรมมา บันลือหาญ	35 หมู่ 1ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
16.	นางคำพอง หุตาศัย	108 หมู่ 16ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
17.	นางอนงค์ หีบทอง	17/1 หมู่ 16ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18.	นายคำปัน ปรองดอง	61 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19.	นางหนู หีบทอง	174 หมู่ 16ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20.	นางยุบล นางาม	58 หมู่ 1ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21.	นางเขียว มูลสาร	118 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22.	นางรัตณี สายจันดา	54 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23.	นางเกษร ทยาธรรม	37 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24.	นายสมชาติ พันเพชร	118 หมู่ 17ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25.	นางลำไย วงษ์สุวรรณ	22 หมู่ 7ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
26.	นายคำจง สุทธิศักดิ์	70 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27.	น.ส.ศรีสุดา แก่นจำปา	15 หมู่ 5ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28.	นายสุทธิพงษ์ ชูรัตน์	55 หมู่ 3ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29.	น.ส.นิตยา เนตรโสภา	84 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
30.	นางพีชศรี ทองน้อย	19 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31.	น.ส.ยุพิน ทองที	94 หมู่ 17ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32.	นางหนูพิน เวฬุวนารักษ์	18 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33.	นางพิสมัยไหวงโสภา	51 หมู่ 12ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

34.	นางเนย วงษ์หินกอง	28 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
35.	นายหลวง สุพระจันทร์	118 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36.	นายประทีป ไชยนา	113 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37	นางสมจิตร คำยาว	112 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38	นางทองจันทร์ วามะลุน	70 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39.	นางรัตนา เวฬุวนารักษ์	117 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40.	นายบัวเรียน คุณุ	168 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41.	นายเกษม หลูปเลา	79 หมู่ 17ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42.	นางแดงด้อย กอแก้ว	26 หมู่ 1ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
43.	นางบุษบา มีน้ำพันธ์	162 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
44.	นางเล็ก กอแก้ว	182 หมู่ 1ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45.	นางจันทร์แดง ผลดา	8 หมู่ 2ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46..	นางรัตนา มีพล	177 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47.	นางบัวไช ชารีรัตน์	131 หมู่ 14ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48.	นายอุดร ไชยศรีสุข	124 หมู่ 11ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49.	นายจันทา ชิงชัย	72 หมู่ 16ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50.	นายสุนทร คำพระไผ่	62 หมู่ 11ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลโพนงาม อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายมานิจ ยาวะโนภาส	197 หมู่ 17 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
2.	นายประยัด จันทพาล	1 หมู่ 7 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
3.	นายสมนึก ไชยแสง	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
4.	นายนิลัน บุญศรี	76 หมู่ 13 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
5.	นายประยงค์ ดวงแก้ว	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.

ครัวเรือนอาสาตำบลโพนงาม อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายมานิจ ยาวะโนภาส	197 หมู่ 17 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2.	นายประยัด จันทพาล	1 หมู่ 7 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
3.	นายสมนึก ไชยแสง	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4.	นายนิลัน บุญศรี	76 หมู่ 13 ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5.	นายประยงค์ ดวงแก้ว	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6.	นางจุลมนี พันเพ็ชร	55 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
7.	นายสมพร ทานะเวช	169 หมู่ 16ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8.	นายอาคม ยมภา	84 หมู่ 13ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9.	นางปัทมา ช้อยชด	98 หมู่ 1ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10.	น.ส.สมหวัง ช้อยชด	239 หมู่ 1ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11.	นายถวิล โคตรสมบัติ	83 หมู่ 1ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12.	น.ส.เงินตรา ทองเพ็ช	120 หมู่ 3ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13.	นางอ่อนจันทร์ สว่างวงษ์	59 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14.	นายบัญชา นาถาบำรุง	83 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15.	นายสำรอง บุญศรี	46 หมู่ 3ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
16.	นายปรีชา อ่อนละมูล	13/1 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
17.	นางจันทร์ลา ทองสิงห์	75 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18.	นายสำเนา แสงใส	63 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19.	นายสีบุ สว่างวงษ์	60 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20.	นายสุพัฒน์ พันเพ็ชร	19 หมู่ 13ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21.	นางวิมลมาลย์ ทองไชย	221 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22.	นางยุพิน พันเพ็ชร	67 หมู่ 13ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23.	นางสง่า โพธิ์ชัย	162 หมู่ 7ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24.	นายอนันต์ สีดี	29 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25.	นางลำพอง ทานะเวช	5 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร

26.	นายบุญลือ ไชยแสง	59 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27.	นางทักสา สว่างวงษ์	51 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28.	นายซัซชัย ทานะเวช	17 หมู่ 3ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29.	นายอ๋อนสา แสงพล	100 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
30.	นายฉลาด สว่างวงษ์	53 หมู่ 3ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31.	นายสุบิน มุลมณี	52 หมู่ 5ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32.	นายอาทิตย์ บุญศรี	66 หมู่ 13ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33.	น.ส.เดรียน มาตรา	96 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
34.	นางสบาย ไชยนา	214 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
35.	นายจำนงค์ สุขแดง	95 หมู่ 2ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36.	นายจำนงค์ สว่างวงษ์	2 หมู่ 7ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37.	นางพรอุดม บุญศรี	หมู่ 7ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38.	นายเลิศ วงษ์แปลง	หมู่ 1ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39.	นายอดุลย์ ทานะเวช	97 หมู่ 5ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40.	นายแสงจันทร์ ไชยแสง	168 หมู่ 16ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41.	น.ส.ประครอง ศรีดี	93 หมู่ 11ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42.	นายตะวัน อจหาญ	180 หมู่ 13ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
43.	นายเวชสายนต์ แก้วสงค์	128 หมู่ 5ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
44.	นายจารึก แสงพล	67 หมู่ 5ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45.	นายอุดร แสงพล	27 หมู่ 16ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46..	นายนิคม สุทธิสน	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47.	นายสุพงษ์ แสงพล	ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48.	นายวิจิตร บุญศรี	87 หมู่ 17ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49.	นายกรกตร์ บุญศรี	49 หมู่ 5ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50.	นายประดิษฐ์ พยุงวงษ์	3/1 หมู่ 7ต.โพนงาม อ.กุดชุม จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายสุนทร คงใต้	216 หมู่ 3 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
2.	นายสุกมิตร ชื่นตา	81 หมู่ 4 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
3.	นายประกาศ วงษ์อนันต์	27 หมู่ 7 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
4.	นายถาวร ป้องศรี	21 หมู่ 2 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
5.	นายบุญมี พยุงวงศ์	138 หมู่ 11 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน

ครัวเรือนอาสาตำบลค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายสุนทร คงใต้	216 หมู่ 3 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2.	นายสุกมิตร ชื่นตา	81 หมู่ 4 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
3.	นายประกาศ วงษ์อนันต์	27 หมู่ 7 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4.	นายถาวร ป้องศรี	21 หมู่ 2 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5.	นายบุญมี พยุงวงศ์	138 หมู่ 11 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6.	นางดวงมาลา วงษ์อำมาตย์	55 หมู่ 4ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
7.	นางใส แสงพล	63 หมู่ 4ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8.	นางพิสมัย บุญศรี	31 หมู่ 2ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9.	นางยวน พันเพ็ชร	107 หมู่2ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10.	นางไสว ป้องศรี	21 หมู่ 2ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11.	นายประกร อุปรา	91 หมู่ 6ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12.	น.ส.สุดธาดา ไสมาบุตร	23 หมู่ 8ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13.	นายศุภชัย ชื่นตา	33 หมู่ 8ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14.	นางระมุล ศรีชนะ	139 หมู่ 11ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15.	นางสุริรัตน์ ทุมพร	163 หมู่ 11ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

16.	นางทองย้อย สร้อยจักร	149 หมู่ 11ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
17.	นายตั้ง ธนาคุณ	45 หมู่ 8ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18.	นายสุเทพ ชูรัตน์	35/6 หมู่ 11ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19.	นายเสถียร ศรีชนะ	46 หมู่ 9ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20.	นายประครอง เผ่าเพ็ง	28 หมู่ 9ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21.	นายสินธม สว่างวงศ์	157 หมู่ 9ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22.	นายสถาน ศรีชนะ	229 หมู่ 9ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23.	นายวินัย แทบท้าว	26 หมู่ 9ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24.	น.ส.อัลซลิพร วงษ์ศรีแก้ว	80 หมู่ 6ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25.	นายประวิทย์ คุรุสุวรรณ	60 หมู่ 6ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
26.	นายถม พงษ์สนิท	31 หมู่ 6ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27.	นางพิสมัย สว่างวงศ์	93 หมู่ 6ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28.	นายสุวรรณ ทองบ่อ	23 หมู่ 5ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29.	นายเสกสรรค์ ศรีชนะ	167 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
30.	นายสมจิตร ศรีไชย	19 หมู่ 5ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31.	นายปัทมา อัมมะโน	149 หมู่ 3ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32.	น.ส.สุพรรณิมา อุดภาพ	133 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33.	นายบุญทัน เผ่าเพ็ง	51 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
34.	นายหนู ชายทวีป	153 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
35.	นายสมัย ชายทวีป	98 หมู่ 5ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36.	นายสมบัติ ศรีชนะ	110 หมู่ 5ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37.	นายพิศาล ศรีแจ่ม	27 หมู่ 8ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38.	นายสุบรรณ ศรีชนะ	64 หมู่ 8ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39.	นางปราง ศรีชนะ	190 หมู่ 10ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40.	นายหนู ชายทวีป	153 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41.	นายทองสาย จันทร์สว่าง	93 หมู่ 5ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42.	นางสีมาน ป้องศรี	18 หมู่ 2ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

43.	นายอุทัย วงษ์นัตตา	91 หมู่ 4ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
44.	นางเพ็ญศรี สีทอง	59 หมู่ 7ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45.	นายวาทีต ศรีมันตะ	54 หมู่ 7ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46..	นายณนุร จันทรสว่าง	52 หมู่ 4ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47.	นางสำราญ บุญทวี	82 หมู่ 3ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48.	นางใบสี สีดอกไม้	44/1 หมู่ 3ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49.	นายอ่อนศรี ไชยรักษ์	142 หมู่ 1ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50.	นายวิเชียรอุตภาพ	หมู่ 10ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
51.	นายประยูร วงษ์สุนทร	หมู่ 10 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
52.	นายสุนทร ศรีชนะ	หมู่ 10 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
53.	นายบุญหลาย ศรีชนะ	หมู่ 10 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
54.	น.ส.สมปอง ศรีชนะ	หมู่ 3 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
55.	นายประสิทธิ์ ศรีชนะ	30 หมู่ 7 ต.ค่าน้ำสร้าง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

แสดงข้อมูลแกนนำระดับตำบลห้วยแก้ง อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายเจริญ มณีใส	89 หมู่ 13ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
2.	นายบุญทัน คำทอง	6 หมู่ 13 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
3.	นายนิรมิต อุปรา	32 หมู่ 6 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
4.	นายประเสริฐ กาลจักร	5 หมู่ 7 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
5.	นายสม สำนัดดี	170 หมู่ 13 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน.

ครัวเรือนอาสาตำบลห้วยแก้ง อ.กุดชุม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายเจริญ มณีใส	89 หมู่ 13ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2.	นายบุญทัน คำทอง	6 หมู่ 13 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

3.	นายนิรมิต อุปรา	32 หมู่ 6 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4.	นายประเสริฐ กาลจักร	5 หมู่ 7 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5.	นายสม สำนัดิต	170 หมู่ 13 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6.	นายจันทร์ราช กองศรีมา	75 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
7.	นายไชยคำ ธิมาไชย	95/1 หมู่ 1 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8.	นายพรมมา จิตบรรจง	54 หมู่ 13ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9.	นายทองคำ วงษ์คำน้อย	79 หมู่ 1ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10.	นายวิชิน วงษ์คำน้อย	55 หมู่ 1ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11.	นายอยู่ ประเทือง	60 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12.	นายทองปาน พยุงวงษ์	18 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13.	นายพิชิต ทองชุม	740 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14.	นายประมวล ผูกจิตร	51 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15.	นายสายรัตน์ โสมนะวัฒน์	173 หมู่ 13ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
16.	นายสมจิต โสมนะวัฒน์	52 หมู่ 3 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
17.	นายสมชัย บุญทวี	58 หมู่ 13ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18.	นายมานพ ศรีเล็ก	21 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19.	นายทองสาย จิตบรรจง	53 หมู่ 1ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20.	นายไพฑูรย์ เชื้อคำเลิศ	4 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21.	นายสุบรรณ กาลจนะสุวรรณ	8 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22.	นายวิชิต วิเวกวิน	73 หมู่ 3ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23.	นายสุรพงษ์ วงศ์ศรีแก้ว	48 หมู่ 3ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24.	นายถวิล วงษ์คำน้อย	91 หมู่ 1ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25.	นายบุญมี บุญมา	11 หมู่ 3ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
26.	นายศรราม วงษ์ศรีแก้ว	1 หมู่ 3ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27.	นายสมพร บุญญาศรี	46 หมู่ 3ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28.	นางบัวบาน แก้วกมลรัตน์	37 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29.	นางบำเพ็ญ ศรีจันทร์	21 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

30.	นางณัฐวณใจ กมล	29 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31.	นายเฉลิมทรง สุระขันต์	105 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32.	น.ส.บุญเทียน ทั้งทอง	12 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33.	นายสำอางค์ มุละสิวะ	28 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
34.	นายประยูร บุญทวี	43 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
35.	นายคำปุ่น นาถาบำรุง	119 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36.	นายบุญกุล สรสิทธิ์	36 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37	นายสุดสาคร มุละสิวะ	56 หมู่ 4 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38	นายนิลัย ทองบ่อ	6/1 หมู่ 7ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39.	นางอุทัย ศรีวะสุทธิ์	119 หมู่ 4ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40.	นางอุลัย บุญจันทร์สุนีย์	108 หมู่ 6ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41.	นายดำรงค์ บุญปรก	76 หมู่ 1 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42.	นายประหยัด มูลสาร	20 หมู่ 3 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
43.	นายประถม งามแก้ว	58 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
44.	นายเทวี ชายทวีป	67 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45.	นายพันทิพย์ กาลจักร	70 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46..	นายประดิษฐ์ นาถาบำรุง	9 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47.	นายสงคราม จันทร์สว่าง	5 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48.	นายถนอม อาจหาญ	59 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49.	นายทองพูล สามารถ	46 หมู่ 9 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50.	น.ส.พูลสุข ทองบ่อ	63 หมู่ 13 ต.ห้วยแก้ง อ.กุดชุม จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลน้ำคำ อ.ไทยเจริญ

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายประสิทธิ์ บริบูรณ์	46 หมู่ 10 ต.น้ำคำอ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
2.	นายเอ็ง สำเร็จผล	38 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร	ปราชญ์ชาวบ้าน

			ด้านการทำปุ๋ยอินทรีย์
3.	นายสนิท ปั่นทอง	67 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
4.	นายไธณรงค์ ปั่นทอง	148 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
5.	นายอุทัย วงศ์อนันต์	3 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.

ครัวเรือนอาสาตำบลน้ำคำ อ.ไทยเจริญ

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายประสิทธิ์ บริบูรณ์	46 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
2.	นายเอ็ง สำเร็จผล	38 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
3.	นายสนิท ปั่นทอง	67 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
4.	นายไธณรงค์ ปั่นทอง	148 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
5.	นายอุทัย วงศ์อนันต์	3 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
6.	นางนิตดา ลาสา	23 หมู่ 8 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
7.	นางเบญ บุญทศ	32 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
8.	นางนุชรินทร์ บริบูรณ์	17 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
9.	นางมลชา พลมา	127 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
10.	นายคำ กระแสสังข์	60 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
11.	นายธรรม เกิดสวัสดิ์	84 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
12.	นางพันธ์ คุณธรรม	103 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
13.	นางฉลวย ปั่นทอง	10 หมู่ 8 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
14.	นางสุดใส ไสสว่าง	1 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
15.	นางมณีรัตน์ ถาวร	35 หมู่ 8 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
16.	นางฉวีวรรณ ไสสว่าง	70 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
17.	นางชฎาพร สังวรจิตร	34 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
18.	นายเนย ปั่นทอง	22 หมู่ 5 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
19.	นางอุไรลักษณ์ วงศ์สิทธิ์	3 หมู่ 8 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร

20.	นางไพรมะณี ไสสว่าง	7 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
21.	นางฟ่องพันธ์ ไสสว่าง	59 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
22.	นางฐรัตน์ ปั่นทอง	5 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
23.	นายประดิษฐ์ วงศ์อนันต์	81/1 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
24.	นางสมบัติ วงศ์สิทธิ์	9 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
25.	นายสมัคร สังวรจิตร	34 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
26.	นายหลุย กลมเกลียว	74 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
27.	นางหนูกาญจน์ โตะงาม	49 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
28.	นายคำปุ่น ถาวร	28 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
29.	นางแหวนเพชร สมเฝ้า	27 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
30.	นายสอน ปั่นทอง	32 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
31.	นายปัตตา อินอ่อน	6 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
32.	นางละออง อ่อนสี	42 หมู่ 8 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
33.	นายสวัสดิ์ คำหมาย	103 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
34.	นายจักร วงศ์สิทธิ์	92 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
35.	นางพิสมัย นักพรรษา	46 หมู่ 8ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
36.	นางพิรลัย คุณธรรม	66 หมู่ 10 ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
37.	นายदानัย พันดวง	36 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
38.	น.ส.เพ็ญรี ปั่นทอง	31 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
39.	นางเทวี ปั่นทอง	3 หมู่ 1ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
40.	นางวิไลวรรณ จันทร์บัวลา	68 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
41.	นายสมศักดิ์ สังวรจิตร	76 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
42.	นายนาถ การรัมย์	17 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
43.	นายปรีชา ศิลายศ	39 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
44.	นางดาราทัย ปั่นทอง	22 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
45.	นางเกษมศรี วงศ์อนันต์	82 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
46..	นางลำไย พลมา	137 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร

47.	นางอุตร อ่อนลี	13 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
48.	นายสิน สวรรจิตร	118 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
49.	นายสนั่น วงศ์สิทธิ์	64 หมู่ 5ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
50.	นางทองลันต์ อ่อนลี	8 หมู่ 10ต.น้ำคำ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลม่วง อ.มหาชนะชัย

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายสำรอง คำแก้ว	22 หมู่ 6 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	รองนายก อบต.ม่วง
2.	นายจันทิ ภิริยารมย์	3 หมู่ 5 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	รองนายก อบต.ม่วง
3.	นายเอนก สาดสิน	47 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
4.	นายสมบูรณ์ อากสิิก	3 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
5.	นายอุทร สีดาจิตต์	45 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน

ครัวเรือนอาสาตำบลม่วง อ. มหาชนะชัย

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายสำรอง คำแก้ว	22 หมู่ 6 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
2.	นายจันทิ ภิริยารมย์	3 หมู่ 5 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
3.	นายเอนก สาดสิน	47 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
4.	นายสมบูรณ์ อากสิิก	3 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
5.	นายอุทร สีดาจิตต์	45 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
6.	นายศุภสร อินทร์กาย	ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
7.	นางอนงรักษ์ นิลบุตร	67 หมู่ 6ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
8.	นางสมพงษ์ สุรินาม	46 หมู่ 5ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
9.	นางเนลิยว โสตา	20 หมู่ 5ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
10.	นายอาทิตย์ สัมมนา	7 หมู่ 5ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
11.	นางทองมี สังสินะ	12 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
12.	นายบุญมี ศรีระชาติ	63หมู่10 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร

13.	นายอุทิศ รวบรวมธรรม	หมู่ 8 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
14.	นายอุดมศักดิ์ คดีเวียง	91 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
15.	นายชู คำบุญเกิด	156 หมู่ 9 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
16.	นางสายทอง อุไรโคตร	64 หมู่ 6 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
17.	นายบุญมา บึงทอง	76 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
18.	นายมนตรี โสตาตง	19 หมู่ 1 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
19.	นายประกิจ ม่วงทอง	149 หมู่ 1 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
20.	นายทองอินทร์ แสงภักดี	51 หมู่ 8 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
21.	นายสมชัย ทองเย็น	167 หมู่ 9 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
22.	น.ส.เสถียร ไชยวงศ์	52 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
23.	นางบุญเต็ม แสนบุญโท	26 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
24.	นางบัวทอง บุญหลัง	11 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
25.	นางพิกุล สายสัมคุณ	1 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
26.	นางสุภา พิลายนต์	47 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
27.	นางพัสดาภรณ์ แก่นอากาศ	86 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
28.	น.ส.ล่อง กล่อมมิตร	58 หมู่ 12 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
29.	น.ส.มะลิ โพธิ์ไพร	15 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
30.	นางหนูกร บุญคงชน	67 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
31.	นางบังอร การะหา	16 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
32.	น.ส.สมคิด ทองดี	117 หมู่ 5 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
33.	น.ส.สำร่าย มาสุข	33 หมู่ 7 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
34.	นางทองศรี จุลบุตดี	17 หมู่ 12 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
35.	นางวิไลวรรณ ยี่สุนศรี	88 หมู่ 8 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
36.	นางสมหมาย ด่านขุนทด	29 หมู่ 2 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
37.	นางจรรยา สมยา	60 หมู่ 1 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
38.	นางบังอร สายทอง	39 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
39.	นางสุภาพ ปัทมะ	88 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร

40.	นางอุไร พิมพ์กาล	11 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
41.	นายอุดม จุมวงษ์	51 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
42.	นางวาลนา สีดาจิตต์	45 หมู่ 3 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
43.	นางหนูออน แจ่มจิตต์	74 หมู่ 11 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
44.	นางมะลิวรรณ พรหมกร	40 หมู่ 5 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
45.	นายสุด ศราไพพล	56 หมู่ 10 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
46..	นางจันทร์เพ็ญ สมสืบ	50 หมู่ 12 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
47.	นายบรรจง สดใส	60 หมู่ 7 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
48.	นายอาทิตย์ หนู่มมาต	23 หมู่ 10 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
49.	นายอุทร สาครบุตร	17 หมู่ 7 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
50.	นายอัมพร ทองเขียว	25 หมู่ 8 ต.ม่วง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลสงยาง อ.มหาชนะชัย

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายสมพร วงษ์จันทร์	51 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
2.	นายสมบุญ วงษ์งาม	45 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
3.	นายสัมฤทธิ์ โสดาวุ่น	28 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
4.	นายเนเรศ อจจาษา	4 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	พนักงาน อบต.สงยาง
5.	นายสวัสดิ์ คำจันทร์	61 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	ประธานกลุ่มปศุสัตว์ หมู่บ้าน

ครัวเรือนอาสาตำบลสงยาง อ.มหาชนะชัย

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายสมพร วงษ์จันทร์	51 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
2.	นายสมบุญ วงษ์งาม	45 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
3.	นายสัมฤทธิ์ โสตาวัน	28 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
4.	นายนเรศ อจจาษา	4 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
5.	นายสวัสดิ์ คำจันทร์	61 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
6.	นางนารี บุญรักษ์	145 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
7.	นายบุญสม ผมน้อย	82 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
8.	นายพร นิยม	33 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
9.	น.ส.โสภา ศัตรูพ่าย	100 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
10.	นางบุญเฮือง เกษสุวะ	34 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
11.	นางวาสนา วรรณคิล	30 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
12.	นายสัมฤทธิ์ นาวะทิพย์	143 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
13.	นางโท ชวระเลย์	31 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
14.	นางทัศนีย์ สีเย็น	67 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
15.	นายสมหมาย แก้วศรี	76 หมู่ 8 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
16.	นางทองใส การะวงษ์	80 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
17.	นางอ่อนสา แตะต๋อง	97 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
18.	นางวาสนา พรศิษฐ์	10 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
19.	นางอุดม ถานอาดนา	16 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
20.	นางบุญมา พิลาวัน	63 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
21.	นางลำพู นามสะเกษ	27 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
22.	นางถิ่น อุ่นคำ	151 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
23.	นางกฤษณา อ่อนหวาน	82 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
24.	นายทองแดง บุญอเนก	40 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
25.	นางสำเนียง สัมครสาย	126 หมู่ 1 ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร

26.	นายเด่นนคร บุญเล่ห์	129 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
27.	นายจำปา วงจันทร์	50 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
28.	นายถิ่น นันทใส	6 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
29.	นายธงชัย ทองสด	หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
30.	นายบุญเต็ม บุญยิ่ง	88 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
31.	นายไกล ฝ่ายแก้ว	40 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
32.	นายจิตร การะวงษ์	10 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
33.	น.ส.ย่น กระลื่นศรี	41 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
34.	นายวิชัย ศรีแก้ว	24 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
35.	นางวันนา กตะลีลา	49 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
36.	นายหนูลัด เพ็งชัย	85 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
37.	นางสัญญา วันทา	81 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
38.	นางทองสุข วงษ์สุข	119 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
39.	นางนิภาพร นามบุญ	147 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
40.	นายสิงห์ พรธษา	36 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
41.	นางคำตา วงษ์จันทร์	103 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
42.	นางสมควร บุญอเนก	78 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
43.	นางหนูพิษ ศรีลอน	8 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
44.	น.ส.ปริศนา บุญอเนก	59 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
45.	นายยันต์ บุญเล่ห์	62 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
46..	นายทองลา สมรักษ์	31 หมู่ 1ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
47.	นายทอน บุญเล่ห์	62 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
48.	นายประทุม แก้วตาก	155 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
49.	นางสมรส มณีวงษ์	80 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
50.	น.ส.สุปัญญา นามบุญ	42 หมู่ 8ต.สงยาง อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลศรีฐาน อ.ป่าต้ว

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นายเพทาย เสาะแสง	44 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร	ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน
2.	นายบุญธรรม เหล่าบุญมา	48 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร	พนักงานฝ่ายพัฒนาชุมชน อบต.ศรีฐาน
3.	นายสุทัศน์ จันทิเยง	128/1 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร	ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ
4.	นายอำนาจ ป้องกัน	99 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
5.	นายไสว จันทรเหลียง	177 หมู่ 1 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร	ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำปุ๋ยอินทรีย์

ครัวเรือนอาสาตำบลศรีฐาน อ.ป่าต้ว

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นายเพทาย เสาะแสง	44 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
2.	นายบุญธรรม เหล่าบุญมา	48 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
3.	นายสุทัศน์ จันทิเยง	128/1 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
4.	นายอำนาจ ป้องกัน	99 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
5.	นายไสว จันทรเหลียง	177 หมู่ 1 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
6.	นายทวี จันเหลียง	25 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
7.	นายประภาส จันทิเยง	94 หมู่ 4 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
8.	นายบุญเชิด จันใด	76 หมู่ 8 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
9.	นายบุญสา จันใด	9 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
10.	นางวรรณุช ป้องกัน	147 หมู่ 4 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
11.	นายบุญน้อม นามแก้ว	หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
12.	นายคำพอง ศรีฐาน	115 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
13.	นายคำตัน ประจจจิต	18/1 หมู่ 1 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
14.	นายวิวัติ ประธาน	123 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร
15.	นางอำพร คดเคี้ยว	197/1 หมู่ 2 ต.ศรีฐาน อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร

16.	นายบุญเรือง จันทรเหลื่อง	69 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
17.	นายสายสมร ไวร่อง	48 หมู่ 8ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
18.	นางนงลักษณ์ เขียวขำ	142 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
19.	นายคำพันธ์ ประจงจิต	183 หมู่ 1ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
20.	นายวิชุด เหลี่ยมโธสง	5 หมู่ 8ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
21.	นางสมคิด แสงส่อง	21/2 หมู่ 3ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
22.	นายอรุณ จันทรเหลื่อง	67 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
23.	นายลิขิต ป้องกัน	125 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
24.	นายอำมร จันทรเหลื่อง	26/1 หมู่ 9ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
25.	นายทองด้วง ไชยงาม	186 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
26.	นายบุญมา จันทรเหลื่อง	16 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
27.	นายสุวิทย์ จันใด	169/1 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
28.	นายเล็ก ไชยงาม	104/2 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
29.	นายสมภาร ป้องกัน	143 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
30.	นางบุญย้อย จันใด	53 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
31.	นางนงคราญ จันเหลื่อง	45/1 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
32.	นางชูลีพร จันใด	4 หมู่ 3ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
33.	น.ส.วงจันทร์ จันใด	120 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
34.	นางจำเนย ป้องกัน	99 หมู่ 9 ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
35.	นายบุญหลาย ไชยงาม	38/1 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
36.	นายศิวพจน์ ป้องกัน	126 หมู่ 1ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
37.	นายบุญจัน ช่างโชติ	101/3 หมู่ 9ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
38.	นายสุรเชษฐ์ ป้องกัน	46 หมู่ 1ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
39.	นายอำพร แสงส่อง	21/2 หมู่ 3ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
40.	นางส่วง ป้องกัน	143 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
41.	นายประทีป คดเคี้ยว	197/1 หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร
42.	นางวนิชฐา ธงไชย	45 หมู่ 7ต.ศรีฐาน อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร

43.	นายจันทา เข้มเพชร	98 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
44.	นายนคร ไชยงาม	41 หมู่ 9ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
45.	นายบุญรัก จันได	ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
46..	นางสุภัทสร จันเหลือง	หมู่ 9ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
47.	นายสำราญ บ้องกัน	147 หมู่ 4ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
48.	นางกนิษฐา จันได	หมู่ 8ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร
49.	นายคำฟอง ศรีฐาน	หมู่ 2ต.ศรีฐาน อ.ป่าดิว จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลสวาท อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นางพิสมัย ศรีสุพรรณ	178 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	อสม.
2.	นายสมปิน รักถิ่น	29 หมู่ 8 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ปราชญ์ชาวบ้านด้านการตัดพันธุ์ข้าว
3.	นายดิว อุคำ	114 หมู่ 10 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
4.	น.ส.กมลรัตน์ วิริพันธ์	89 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน
5.	นางสมหญิง พิมภาค	76 หมู่ 6 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน

ครัวเรือนอาสาตำบลสวาท อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นางพิสมัย ศรีสุพรรณ	178 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
2.	นายสมปิน รักถิ่น	29 หมู่ 8 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
3.	นายดิว อุคำ	114 หมู่ 10 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
4.	น.ส.กมลรัตน์ วิริพันธ์	89 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
5.	นางสมหญิง พิมภาค	76 หมู่ 6 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
6.	นางสุดาวรรณ เสวะนาม	14 หมู่ 13 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
7.	นางหนูกัน พรหมจันทร์	46 หมู่ 16ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

8.	นายเจริญ ชายทวีป	111 หมู่ 5ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
9.	นายเสาร์ ลุสมบัติ	34 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
10.	นายสมโภชน์ ทุมโหมง	163 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
11.	นางบุญนาค แสงโชติ	48 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
12.	นางอุทิศ พัฒนา	24 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
13.	นางจันทรา สามารถ	75 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
14.	นางลัดดา สมคะเณย์	193 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
15.	นายคำ นันทะสอน	28 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
16.	นายยอดชาย นันทะสอน	222 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
17.	นางพิสมัย สามารถ	19 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
18.	นายลำพูน ห่องแซง	61 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
19.	นายสุรินทร์ ศรีรักษา	89 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
20.	นางทีนนา สมคะเณย์	108 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
21.	นางรีนรมย์ วิริพันธ์	50 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
22.	นางคำแพง ไชยสุริยงค์	132 หมู่ 6ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
23.	นางสมเพ็ญ คุณราช	279 หมู่ 8ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
24.	นางสมจิตร สมคะเณย์	150 หมู่ 8ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
25.	นางรินทร์ สมหวัง	40 หมู่ 8ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
26.	น.ส.จนา รักถิ่น	113 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
27.	นางถาวร เหง้าบัว	270 หมู่ 11ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
28.	นางสุภาดา สามารถ	13 หมู่ 5ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
29.	นางเกษร พยุงวงศ์	44 หมู่ 5ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
30.	นางหนูพิน แสงฉวี	301หมู่ 8ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
31.	นางดา ลุนบุตรดา	25 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
32.	นายบุญคุ้ม ชายทวีป	167 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
33.	นางเล็ก ครองยuthิ	86 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
34.	นายณิต แสงฉวี	37 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

35.	นายศรีสุรักษ์ รักถิ่น	53 หมู่ 8ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
36.	นายประดิษฐ์ ทรงสังขาร	39 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
37	นางเทียบ ไชยสัจ	8 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
38	นางคำแวน กองสิน	198 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
39.	น.ส.รติยา ชัยชิด	85 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
40.	นายวีระพล สมตะเนย์	225 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
41.	นางไข โปสาพิมพ์	49 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
42.	นายจารุวัฒน์ ทองดี	203 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
43.	นายดอน วิริพันธุ์	20 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
44.	นางฉวีวรรณ วงสุวรรณ	130 หมู่ 6ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
45.	นางทองเลข คนค่อง	124 หมู่ 6ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
46..	น.ส.ศิริวิมล สามารถ	75 หมู่ 13ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
47.	นายเขียน ลุสมบัติ	210 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
48.	นายสา ศรีมันตะ	128 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
49.	นางดารา ชายทวีป	216 หมู่ 6ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
50.	นายสุพจน์ ทุมโหมง	163 หมู่ 1ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลสามัคคี อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นางทองวรรณ แก้วมิ่ง	2 หมู่ 5 ต.สามัคคีอ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	อสม.
2.	น.ส.จรวาย พรทิพย์	25 หมู่ 4 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	สมาชิก อบต.
3.	นายสนาม ช่างโชติ	13 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
4.	นางฉวีวรรณ อาจวิชัย	89 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	อสม.
5.	นางสุดใจ บุญกิจ	129 หมู่ 15 ต.สามัคคีอ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	อสม.
6.	นางบุญเรือน จำเียร	167 หมู่ 13 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้นำชุมชน

ครัวเรือนอาสาตำบลสามัคคี อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นางทองวรรณ แก้วมิ่ง	2 หมู่ 5 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
2.	น.ส.จรรยา พรทิพย์	25 หมู่ 4 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
3.	นายสนาม ช่างโชติ	13 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
4.	นางฉวีวรรณ อาจวิชัย	89 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
5.	นางสุดใจ บุญกิจ	129 หมู่ 15 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
6.	นางบุญเรือน จำเนียร	167 หมู่ 13 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
7.	นางพิมพ์ใจ ช่างโชติ	66 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
8.	นายปรีชา ประสานทอง	126 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
9.	นายมัน เมืองพิล	89 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
10.	นายทวีศักดิ์ ศรีแพง	150 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
11.	นางอุทัย แสงสลาย	43 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
12.	นางสมควร คุณสุข	153 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
13.	นายสุรินทร์ ช่างโชติ	58 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
14.	นายเพ็ง พรทิพย์	6 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
15.	นายหนูซัง ช่างโชติ	57 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
16.	นางสมหมาย มีบุญ	59 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
17.	นายทองออน แสงศรี	13 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
18.	นายพรชัย ขาปะวัง	77 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
19.	นายสีเมือง ศรีอุบล	5 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
20.	นายอุดม หาริชัย	73 หมู่ 11 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
21.	น.ส.อรินนงค์ พูลสวัสดิ์	34 หมู่ 14 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
22.	นางระนอง เนตรวงศ์	63 หมู่ 5 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
23.	นางดวงจันทร์ สมนึก	69 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
24.	นางสีนวล เคยชิน	12 หมู่ 1 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
25.	นางพัชริน พรทิพย์	33 หมู่ 4 ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

26.	นางเพ็ญแข มุกธวัตร	79 หมู่ 4ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
27.	นางทองใบ พรทิพย์	33 หมู่ 4ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
28.	นายประยัต พุฒป้อง	85 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
29.	นายไสว จิตเสนาะ	83 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
30.	นายวิมาน อัมพนพงษ์	48 หมู่ 15ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
31.	น.ส.วนิดา นนทะวงศ์	101 หมู่ 11ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
32.	นางหนูพิศ ตะนุมาตร	44 หมู่ 4ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
33.	นางสายทอง บุญบุตร	39 หมู่ 14ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
34.	นางไข่ ยาวะโนภาส	31 หมู่ 14ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
35.	นายสว่าง แดงอาจ	54 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
36.	นายศรี สีทาวงค์	14 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
37.	นายนิยม เนตรวงศ์	63 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
38.	นายวิสันติ ใจวงศ์	34 หมู่ 14ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
39.	นางดวงฤดี จันทร์ดมกลิน	96 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
40.	นางทวี คำเฮือง	14 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
41.	นางอมรา ผลจันทร์	3 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
42.	นางบรรดิษฐ์ แดงอาจ	67 หมู่ 1ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
43.	นายเตียง บุญกิจ	129 หมู่ 15ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
44.	นางพิกุล เมืองพิน	17 หมู่ 4ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
45.	นางดวงชีวัน คำเฮือง	113 หมู่ 15ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
46..	น.ส.ชนิษฐา เนตรวงศ์	63 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
47.	น.ส.กนกภรณ์ เพ็งสกุล	8 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
48.	น.ส.นงลักษณ์ หลอดแก้ว	41 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
49.	น.ส.วาสนา พุทธคุณ	32 หมู่ 5ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
50.	น.ส.จรรยา พรทิพย์	25 หมู่ 4ต.สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

แกนนำระดับตำบลศรีแก้ว อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/องค์กร
1.	นางสุวีรี วิรุณพันธ์	17 หมู่ 8 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
2.	นางสำราญ ส่อยสีแสง	3 หมู่ 10 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
3.	นางบุญจันทร์ แสนอ้วน	172 หมู่ 3 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
4.	นางกานดา ดอกบัว	94 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน
5.	นางเข็มทอง ศรีมาคำ	80 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้าน

ครัวเรือนอาสาตำบลศรีแก้ว อ.เลิงนกทา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1.	นางสุวีรี วิรุณพันธ์	17 หมู่ 8 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
2.	นางสำราญ ส่อยสีแสง	3 หมู่ 10 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
3.	นางบุญจันทร์ แสนอ้วน	172 หมู่ 3 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
4.	นางกานดา ดอกบัว	94 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
5.	นางเข็มทอง ศรีมาคำ	80 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
6.	นางเตือนใจ มงคล	60 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
7.	นางวันทัย มีปัญญา	195 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
8.	น.ส.ประภัสสร ดอกบัว	236 หมู่ 3 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
9.	นางประยูร วังวงศ์	46 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
10.	นางบรรจง วงษ์อนันต์	137 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
11.	นางบัวผัน สมมาตร	108 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
12.	นางทองดี จันทน์น้อย	133 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
13.	นางลำอวน แก้วหาญ	45 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

14.	นางไพรวลัย แสงกล้า	81 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
15.	น.ส.ยุพา กำจาย	88 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
16.	นางวนิดา พิมพ์ภาค	102 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
17.	นางคำพูล กุลโท	105 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
18.	นางสมจิต พันธุ์เพียร	38 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
19.	นางดวง สิงห์เชื้อ	113 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
20.	น.ส.ก้อยแสงสว่าง	184 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
21.	นางมณีจันทร์ นีรพงษ์	107 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
22.	นางสมนึก ทองคำ	109 หมู่ 8 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
23.	นางบัวพันธ์ กำจาย	126 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
24.	นางกนิษฐา กำจาย	14 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
25.	นางจันทร์เพ็ญ พิมพ์ภาค	102 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
26.	นางปราณี พิมพ์ภาค	319 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
27.	นางอุตร เมืองหงส์	21 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
28.	นางอรุณวรรณ อยู่สุข	2 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
29.	นางสุนาร กุมารสิทธิ์	49 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
30.	นางอำนวย กุมารสิทธิ์	439 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
31.	นางขวัญใจ จันทร์แสง	122 หมู่ 6 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
32.	นางระยอง กำจาย	88 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
33.	นางลinda ศรีจันทร์	170 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
34.	นางรัตนอรกุล	13 หมู่ 8 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
35.	นางจันทร์เพ็ญ จันทร์แสง	92 หมู่ 8 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
36.	นายทองสา บัวบุตร	53 หมู่ 10 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
37.	นางบุญเตรียม จันทร์น้อย	55 หมู่ 10 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
38.	น.ส.วิภา ประโรม	137 หมู่ 10 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
39.	นางละออง คุณแสน	87 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
40.	นางวราภรณ์ ประดิษฐ์เสริฐ	198 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

41.	นางสัมผัส กุลโท	90 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
42.	นางภาพพร ผิวอ่อน	282 หมู่ 3ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
43.	น.ส.ทักษิณ ดอกบัว	236 หมู่ 3ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
44.	นางปราณี บันลือ	31 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
45.	น.ส.นงลักษณ์ กุลโท	231 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
46..	นางไพรวัน สังข์ศรี	71 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
47.	นางหวานใจ สิกสีทา	9 หมู่ 9 ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
48.	นางอำนาจ ไชยสิง	10 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
49.	นายประยุทธ ศรีวิเศษ	12 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
50.	นายณัฐวุฒิ ทองคำ	13 หมู่ 9ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

แบบสำรวจข้อมูล โครงการปรับวิถีการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงในชีวิตชุมชน จังหวัดยโสธร

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัดยโสธร

สนับสนุนโดย..สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

จำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่จริงในครัวเรือน จำนวน.....คน (ชาย.....คน, หญิง.....คน)

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี.

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี.

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี.

อาชีพหลักของครัวเรือนท่าน

☐ เกษตรกร () ทำนา () ทำสวน..... () ทำไร่..... () เลี้ยงสัตว์.....

☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย ☐ รับราชการ ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

อาชีพรองของครัวเรือนท่าน(ระบุ)

☐ เกษตรกร () ทำนา () ทำสวน..... () ทำไร่..... () เลี้ยงสัตว์.....

☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย ☐ รับราชการ ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ลักษณะการถือครองพื้นที่นา (สามารถตอบได้หลายข้อ)

ลักษณะพื้นที่	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ลักษณะการครอบครอง
☐ พื้นที่เป็นของตนเอง		() โฉนด () นส.3 () สปก. () ภ.ทบ.5 () ส.ค. 1 () สาธารณะ () ไม่มีเอกสารสิทธิ์
☐ พื้นที่ของพ่อแม่ /ญาติ(ทำฟรี)		
☐ เช่าทำ		
★ หากเช่าทำโปรดระบุค่าเช่าอัตรา.....บาท/ไร่/ปี		

ระบบการใช้น้ำ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ น้ำฝน (ระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....)

☐ น้ำชลประทาน(ระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....)

☐ น้ำบาดาล (ระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....)

ลักษณะพื้นที่ทำกิน

☐ ที่ดอน ☐ ที่ลุ่ม ☐ ที่ลุ่มและที่ดอน

เงินทุนที่ใช้ในการทำนาของท่าน (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ เงินทุนของตัวเอง

☐ เงินยืมจากญาติ/พี่น้อง/เพื่อน (ไม่มีดอกเบี้ย)

☐ เงินกู้(มีดอกเบี้ย) จาก

☐ ธกส. อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ ธนาคารอื่น อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ บริษัทเงินทุน ในระบบ อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ สหกรณ์ฯ อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ หน่วยงานราชการ อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ กองทุนหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ กลุ่มออมทรัพย์/สัจจะสะสมทรัพย์ อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ กลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้าน/ชุมชน อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ เงินกู้นอกระบบจากบุคคลทั่วไป อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

☐ อื่นๆ (ระบุ).....อัตราดอกเบี้ย...../ปี จำนวน.....บาท

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลในด้านการทำนา

2.1. วิธีการทำนา

☐ นาหว่าน

☐ นาหว่านน้าตม

☐ ปักดำโดยแรงงานคน

☐ ปักดำ โดยเครื่องจักร

☐ โยนกล้า

☐ อื่นๆ (ระบุ).....

2.2. จำนวนครั้งที่ทำนาปี ☐ 1 ครั้ง ☐ 2 ครั้ง ☐ 3 ครั้ง

- ครั้งที่ 1 ช่วงเวลาเดือน.....ถึง เดือน.....

- ครั้งที่ 2 ช่วงเวลาเดือน.....ถึง เดือน.....

- ครั้งที่ 3 ช่วงเวลาเดือน.....ถึง เดือน.....

2.3. ในรอบการทำนาในแต่ละปี สามารถผลิตข้าวได้จำนวนเท่าไร

☐ ข้าวเหนียว.....กิโลกรัม/ปี

☐ ข้าวเจ้า.....กิโลกรัม/ปี

2.4. ในรอบการทำนาในแต่ละปี มีข้าวเหลือขายจำนวนเท่าไร

☐ ข้าวเหนียว.....กิโลกรัม/ปี

☐ ข้าวเจ้า.....กิโลกรัม/ปี

2.5. ในรอบการทำนาในแต่ละปี ข้าวที่บริโภคในครัวเรือนจำนวนเท่าไร

☐ ข้าวเหนียว.....กิโลกรัม/ปี

☐ ข้าวเจ้า.....กิโลกรัม/ปี

2.6. สถานที่จำหน่ายผลผลิต (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ ในหมู่บ้าน

☐ ในตำบล

☐ ในอำเภอ (พื้นที่ต่างตำบลของตนเอง)

☐ ในจังหวัด (พื้นที่ต่างอำเภอของตนเอง)

☐ ต่างจังหวัด (นอกจังหวัดยโสธร)

2.7. แหล่งที่จำหน่ายผลผลิต (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ พ่อค้าคนกลาง

☐ โรงสี

☐ สหกรณ์การเกษตร

☐ เข้าโครงการกับรัฐ

☐ กลุ่มของชุมชน ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

2.8. ค่าใช้จ่ายการลงทุนของท่าน/รอบการผลิต

รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
ค่าเช่าที่ดิน	
ค่าเตรียมที่ดิน (ไถ/คราด)	
ค่าเมล็ดพันธุ์	
ค่าปุ๋ย	
ปุ๋ยเคมี	
ปุ๋ยอินทรีย์	
ยาคุมหญ้า/ฆ่าหญ้า	
ยาปราบศัตรูข้าว (ฆ่าแมลง)	
ค่าฮอร์โมน	
ค่าน้ำมัน (รถไถ/เครื่องสูบน้ำ)	
ค่าจ้างแรงงาน	
เตรียมดิน (ไถ/คราด)	
หว่านข้าว	
หว่านปุ๋ย	
ฉีดพ่นยาคุมหญ้า/ฆ่าแมลง	
กำจัดวัชพืช (ตัดหญ้า)	
ค่าเก็บเกี่ยว	
ค่าขนส่ง/ขนย้าย	
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	
รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น	
สรุปค่าใช้จ่ายต่อไร่	

ส่วนที่ 3 : ข้อมูลด้านการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว

3.1. เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้

พันธุ์ข้าวที่ปลูก	พื้นที่ปลูก (ไร่)	การผลิต/ปี (ครั้ง)	จำนวนที่ใช้ (ถึงต่อไร่)	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (ถึง)
☐ ข้าวชัยนาท				
☐ ข้าวหอมมะลิ 105				
☐ ข้าวเหนียว กข. 6				
☐ ข้าวเหนียว กข. 10				
☐ ข้าวเจ้า กข. 15				
☐ พันธุ์ข้าวอื่น ๆ โปรดระบุ				

* หมายเหตุ 1 ถึง =.....กิโลกรัม

3.2. แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้

- ☐ เก็บพันธุ์ข้าวไว้เอง
- ☐ ทั้งเก็บพันธุ์ข้าวไว้เองและซื้อ
- ☐ ซื้อ โปรดระบุแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)
- ☐ จากเกษตรกร ตรา.....
- ☐ จากร้านค้า ตรา.....
- ☐ จาก ธกส. ตรา.....
- ☐ จาก สหกรณ์ ตรา.....
- ☐ จากหน่วยงานราชการ หน่วยงาน.....
- ☐ อื่นๆ (ระบุ).....ตรา.....

สถานที่ในการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว (สามารถตอบได้หลายข้อ)

- ☐ ในหมู่บ้าน
- ☐ ในตำบล
- ☐ ในอำเภอ (ซื้อในพื้นที่ต่างตำบล)
- ☐ ในจังหวัด (ซื้อในพื้นที่ต่างอำเภอ)

3.3. วิธีการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว

☐ เงินสด จำนวน.....บาท/กิโลกรัม

☐ เงินเชื่อ อัตราดอกเบี้ยร้อยละ.....บาท/เดือน/ครั้ง/ปี

3.4. จำนวนพันธุ์ข้าวที่ใช้ต่อฤดูกาลผลิต

จำนวน.....ถึง ราคา.....บาท/ถัง/กก. รวมเป็นเงิน.....บาท

* ค่าเฉลี่ย.....ถึง/ไร่ จำนวน.....บาท/ไร่

3.5. การรับประกันคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ข้าวจากแหล่งที่ท่านซื้อ

☐ มีใบรับรองจากทางราชการ

☐ ไม่มีใบรับรอง

☐ รับประกันความงอก (คุณภาพ)

3.6. ท่านสนใจจะเป็นผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อขายหรือไม่

☐ สนใจ เพราะ.....

☐ ไม่สนใจ เพราะ.....

3.7. ถ้าสนใจในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ท่านมีความพร้อมเพียงใด

1. ด้านความรู้ ☐ มีแล้ว ☐ พอมีบ้าง ☐ ไม่มีความรู้เลย

พื้นที่ในการเพาะปลูก จำนวน.....ไร่

ลักษณะพื้นที่ ☐ ที่ดอน ☐ ที่ลุ่ม ☐ ที่ดอนและที่ลุ่ม

3.8. ท่านมีความต้องการระบบประกันราคาผลผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือไม่

☐ ต้องการ ในราคา.....บาท/เกวียน/กก.

☐ ไม่ต้องการเพราะ.....

ส่วนที่ 4 : ข้อมูลด้านการใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

4.1. ปุ๋ยที่ใช้ในการทำการเกษตร

4.1.1. ปุ๋ยเคมี

สูตร	อัตราที่ใช้ (กก.)/ไร่	ตรา/ยี่ห้อ	ราคา/กระสอบ (บาท)	จำนวนที่ใช้/ครั้ง (กระสอบ)

☐ ชื่อ โปรดระบุแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ จากร้านค้า

☐ จากพ่อค้า (ที่ไม่ได้ตั้งร้านค้า)

☐ จาก ธกส.

☐ จาก สหกรณ์

☐ จาก กลุ่ม.....

☐ จากหน่วยงานราชการ

☐ อื่นๆ (ระบุ).....

พื้นที่แหล่งซื้อ

☐ ในหมู่บ้าน

☐ ในตำบล

☐ ในอำเภอ (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ในอำเภอของตนเอง)

☐ ในจังหวัด (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ต่างอำเภอของตนเอง)

☐ ต่างจังหวัด (นอกพื้นที่จังหวัดยโสธร)

4.1.2. ปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

1. ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดอัดเม็ด อัตราที่ใช้.....กก./ไร่ ตรา.....

จำนวนที่ใช้ต่อครั้ง.....กระสอบ ราคา.....บาท/กระสอบ

- ☐ ผลิตหรือทำใช้เอง
- ☐ ทั้งผลิตเองใช้เองและซื้อ
- ☐ การจัดซื้อ โปรตระกูลแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ ชาวบ้าน/เกษตรกร

☐ จากร้านค้า

☐ จากพ่อค้า (ที่ไม่ได้ตั้งร้านค้า)

☐ จาก ธกส.

☐ จาก สหกรณ์

☐ จาก กลุ่ม.....

☐ จากหน่วยงานราชการ

☐ อื่นๆ (ระบุ).....

พื้นที่หรือแหล่งซื้อ

☐ ในหมู่บ้าน

☐ ในตำบล

☐ ในอำเภอ (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ในอำเภอของตนเอง)

☐ ในจังหวัด (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ต่างอำเภอของตนเอง)

☐ ต่างจังหวัด (นอกพื้นที่จังหวัดยโสธร)

2. ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดน้ำหมัก อัตราที่ใช้.....ลิตร/ไร่ ตรา.....

จำนวนที่ใช้ต่อครั้ง.....ลิตร ราคา.....บาท/ลิตร

- ☐ ผลิตหรือทำใช้เอง
- ☐ ทั้งผลิตเองใช้เองและซื้อ
- ☐ การจัดซื้อ โปรตระกูลแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ ชาวบ้าน/เกษตรกร

☐ จากร้านค้า

☐ จากพ่อค้า (ที่ไม่ได้ตั้งร้านค้า)

☐ จาก ธกส.

☐ จาก สหกรณ์

☐ จาก กลุ่ม.....

☐ จากหน่วยงานราชการ

☐ อื่นๆ (ระบุ).....

พื้นที่แหล่งซื้อ

☐ ในหมู่บ้าน

☐ ในตำบล

☐ ในอำเภอ (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ในอำเภอของตนเอง)

☐ ในจังหวัด (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ต่างอำเภอของตนเอง)

☐ ต่างจังหวัด (นอกพื้นที่จังหวัดยโสธร)

3. ปุ๋ยคอก (มูลสัตว์) ☐ มูลหมู ☐ มูลวัว ☐ มูลควาย ☐ มูลแกะ ☐ อื่นๆ.....

- อัตราที่ใช้.....กิโลกรัม/ไร่ ตรา.....

จำนวนที่ใช้ต่อครั้ง.....กก. ราคา.....บาท/กก.

☐ ผลผลิตหรือทำใช้เอง

☐ ทั้งผลิตเองใช้เองและซื้อ

☐ การจัดซื้อ โปรดระบุแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

☐ ชาวบ้าน/เกษตรกร

☐ จากร้านค้า

☐ จากพ่อค้า (ที่ไม่ได้ตั้งร้านค้า)

☐ จาก ธกส.

☐ จาก สหกรณ์

☐ จาก กลุ่ม.....

☐ จากหน่วยงานราชการ

☐ อื่นๆ (ระบุ).....

พื้นที่แหล่งซื้อ

☐ ในหมู่บ้าน

☐ ในตำบล

☐ ในอำเภอ (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ในอำเภอของตนเอง)

☐ ในจังหวัด (ต่างตำบลหรือตำบลอื่น พื้นที่ต่างอำเภอของตนเอง)

☐ ต่างจังหวัด (นอกพื้นที่จังหวัดยโสธร)

4.2. ไม่ใช้ปุ๋ย เพราะ.....

4.3. วิธีการจัดซื้อปุ๋ย

☐ เงินสด

☐ เงินเชื่อ อัตราดอกเบี้ยร้อยละ.....บาท/เดือน/คร่าวปี

4.4. คุณภาพของปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพที่ใช้

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ ปานกลาง

☐ ไม่ดี เพราะ.....

4.5. การรับประกันคุณภาพของปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพจากแหล่งที่ท่านซื้อ

☐ มีใบรับรองจากทางราชการ

☐ ไม่มีใบรับรอง

☐ รับประกันความงอก (คุณภาพ)

4.6. ท่านสนใจจะเป็นผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพหรือไม่

☐ สนใจ เพราะ.....

☐ ไม่สนใจ เพราะ.....

4.7. ถ้าสนใจในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ ท่านมีความรู้พร้อมเพียงใด

1. ด้านความรู้ ☐ มีแล้ว

☐ พอมีบ้าง

☐ ไม่มีความรู้เลย

2. ความต้องการช่วยเหลือในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

☐ ต้องการอบรมความรู้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ

☐ เงินทุน

☐ วัตถุดิบในการผลิต

- ☐ การติดตามและให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง
- ☐ ตลาดรับซื้อผลผลิต
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 5 : การบริโภคข้าวสารภายในชุมชน

5.1. ข้าวสารที่ใช้บริโภคในครัวเรือน

- ☐ เก็บข้าวเปลือกไว้สีเอง จำนวน.....กิโลกรัม
- ☐ ยืม จำนวน.....กิโลกรัม จาก.....
- ☐ ซื้อเท่านั้น จำนวน.....กิโลกรัม
- ☐ ทั้งเก็บข้าวเปลือกไว้สีเอง และซื้อ จำนวน.....กิโลกรัม

5.2. ประเภทข้าวสารที่บริโภค

- 5.2.1. ☐ ข้าวเจ้า ☐ ข้าวเหนียว ☐ ข้าวเจ้า + ข้าวเหนียว
- 5.2.2. ☐ ข้าวขาว ☐ ข้าวกล้อง ☐ ข้าวขาว + ข้าวกล้อง
- 5.2.3. ☐ ข้าวคัด ☐ ข้าวสีป่น ☐ ข้าวคัด + ข้าวสีป่น

5.3. ชนิดพันธุ์ข้าวที่บริโภค (สามารถตอบได้หลายข้อ)

- ☐ ข้าวหอมมะลิ 105 ☐ ข้าวชัยนาท ☐ ข้าวเหนียว กข. 6
- ☐ ข้าวเหนียว กข. 10 ☐ ข้าวเจ้า กข. 15 ☐ พันธุ์อื่นๆ โปรดระบุ.....

5.4. หากซื้อข้าวสาร โปรดระบุแหล่งซื้อ (สามารถตอบได้หลายข้อ)

- ☐ เกษตรกรในหมู่บ้าน
- ☐ ร้านค้าในหมู่บ้าน
- ☐ โรงสีชุมชน
- ☐ โรงสีเอกชน
- ☐ ตลาดนัด
- ☐ รถยนต์เร่ขาย
- ☐ ห้างมินิมาร์ท/ซูเปอร์มาเก็ต
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

5.5. ระยะเวลาในการซื้อข้าวสาร

- ☐ ทุกๆ วัน ☐ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ☐ สัปดาห์ 2-3 ครั้ง
- ☐ 15 วัน/ครั้ง ☐ เดือนละ 1 ครั้ง ☐ 2 เดือน/ครั้ง

☐ 3 เดือน/ครั้ง ☐ มากกว่า 3 เดือน/ครั้ง (โปรดระบุ.....เดือน/ครั้ง)

5.6. จำนวนที่ซื้อข้าวสารต่อครั้ง

☐ 1-2 กิโลกรัม ☐ 5 กิโลกรัม ☐ 15 กิโลกรัม

☐ มากกว่า 15 กิโลกรัม/ครั้ง (โปรดระบุ.....กิโลกรัม/ครั้ง)

* สรุปภายใน 1 เดือนท่านซื้อข้าวสารจำนวน.....กิโลกรัมๆ ละ.....บาทรวมเป็นเงิน.....บาท

5.7. ลักษณะการซื้อข้าวสาร

☐ เงินสด

☐ เงินเชื่อ

☐ เงินสดและเงินเชื่อ

5.8. ข้าวสารที่ท่านบริโภคเป็นอย่างไร

☐ ปลอดภัยจากสารพิษ ☐ ไม่ปลอดภัยจากสารพิษ ☐ ไม่ทราบ

5.9. ท่านต้องการบริโภคข้าวสารอย่างไร

☐ ปลอดภัยจากสารพิษ ☐ ไม่ปลอดภัยจากสารพิษ ☐ อย่งไรก็ได้

5.10. ถ้าชุมชนมีข้าวที่ปลอดภัยจากสารพิษราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป ท่านต้องการซื้อหรือไม่

☐ ซื้อ

☐ ไม่ซื้อ

☐ แล้วแต่โอกาส

5.11. ท่านเคยเข้าร่วมรับรองมาตรฐานในการผลิตข้าวอะไรบ้าง

☐ มาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ไทย (มกท.)

☐ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (IFOAM)

☐ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP)

☐ มาตรฐานจากหน่วยงานอื่นๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศ (ระบุ).....

☐ มาตรฐานอื่นๆ (ระบุ).....

5.12. ท่านจะเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าวที่มีความปลอดภัยมากขึ้นหรือไม่

☐ เปลี่ยน ☐ ไม่เปลี่ยน ☐ ไม่แน่ใจ

เพราะ.....

5.13. ถ้าเปลี่ยน จะเริ่มต้นเมื่อใด

☐ ฤดูการผลิตหน้า ☐ ยังไม่สามารถระบุเวลา

5.14. ปัญหาในการผลิตข้าวของท่านและปัญหาของกลุ่ม มีอะไรบ้าง

.....

..

.....
..

5.15. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....
..
.....
..

ค.....

.....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ .